

Kulturmiljöprogram för Malå kommun

 Skellefteå museum

2008

Fastställt i kommunfullmäktige 2008-10-20, §53

Kulturmiljöprogram för Malå kommun

Inledning

Kulturmiljöprogrammet för Malå kommun ska fungera som ett medel för att de kulturhistoriska värdena i landskap och bebyggelse ska tillvaratas och synliggöras i samhällsplaneringen. Det ska också fungera för information till allmänheten och i pedagogiska sammanhang.

Programmet är ett viktigt underlagsmaterial vid planarbetet i kommunen. Det kommer också att utgöra ett underlag vid bygglovsprövning. Det kan innebära att man, innan bygglov ges, diskuterar vad som kan anses vara lämpliga materialval och utformning för just det hus som man vill förändra.

Genom programmet kan den enskilde fastighetsägaren göras uppmärksam på att han äger ett kulturhistoriskt värdefullt objekt värt att vårda. Denna vetskap tillsammans med känedom om hur man med varsamhet behåller en byggnads kulturhistoriska värden vid underhåll och ombyggnader kan åstadkomma att fler byggnader undgår förvanskning.

Grundmaterialet för programarbetet är inventeringar av fornlämningar, bebyggelse, industrimiljöer, odlingslandskap och vägar som har utförts sedan tidigare. Vid fältbesiktning av främst bebyggelsemiljöerna har kompletteringar gjorts, samt avgränsning av särskilt intressanta kulturmiljöer.

Kulturmiljöprogrammet har sammanställts av Emma Wegrell på uppdrag av Malå kommun 2005. Textkomplettering och slutredigering har utförts av Lage Johansson, Annika Sander, Rune Wästerby och Pernilla Lindström, Skellefteå museum.

2007 utfördes kompletterande fältarbete av Inga-Britt Hultmar. Resultatet av detta har lagts till i ett appendix till programmet. Dess innehåll har ej granskats av Skellefteå museum.

Rådgivning

Följande expertis kan ge råd och tips kring de kulturhistoriska aspekterna vid nybyggnad eller ändring av byggnader (tillbyggnad, ombyggnad, underhåll).

Kommunens miljö- och byggkontor

Allmän rådgivning i bygglovsfrågor. Ritningsarkiv.

Skellefteå Museum

Byggnadsvård och kulturhistorisk rådgivning.

Länsstyrelsen Västerbotten/Kulturmiljö

Information om aktuella stödformer och bidrag.

Källförteckning

- *Bevarandet av samiska miljöer i Västerbottens län.* Länsstyrelsen, Meddelande 4, 2002
- *Översiktlig kulturmiljöinventering i Malå kommun.* Skellefteå museum 1989 (kompletterad 1996-97 av Vanja Frank, 2004 av Martin Holmberg, 2005 av Emma Wegrell)
- *Svensk Hembygd. Västerbottens län.* Gösta Nyblom (red.). Stockholm 1939
- *Industrier genom tiderna. En industriinventering i Västerbottens län 1987 Del I – II,* Skellefteå museum.
- *Västerbottens Bygd och Folk. En skildring i ord och bild av*
- *Västerbottens bebyggelse.* Malmö 1952.
- *Svenska gods och gårdar.* Wald. von Sydow och Sten Björkman (red.). Uddevalla 1943.
- Byabeskrivning: Bastuselet m fl byar i Malå socken. Skellefteå museum. 1968-69.
- *Bebyggelsen i Malådalen.* Kulturhistorisk bebyggelseinventering. Skellefteå museum 1979
- *Kulturhistorisk beskrivning av bebyggelsen i Bastuträsk, Malå och Norsjö tätorter.* Västerbottens museum.
- *Prästgårdar i Västerbottens län.* Kulturhistorisk inventering 1986. Västerbottens museum
- Västerbottens industrihistoria. *Västerbotten*, 1/94, "Guldriket",
- *Västerbottens industrihistoriska arv.* Prel inventeringsrapport. Skellefteå museum, 2004.
- *Värdefulla vägmiljöer i Norrbottens och Västerbottens län.* Vägverket och Länsstyrelserna i Norrbotten och Västerbotten. 2001.
- Muntliga uppgifter från Malå sameby och Malå sameförening
- Bolidens Mineral AB, uppgifter muntligt och per e-post.

Historik

Forntid

Perioden mellan inlandsisens avsmältning och medeltiden benämns som forntid, under denna ca 8 000 år långa period har människor lämnat spår efter sig i landskapet. En av de äldsta boplatser som påträffats i Malå kommun finns i Mörttjärn. Det är en boplatsvall där en större hydda legat. Den är från stenåldern och är troligen 5-6 000 år gammal.

Naturgeografiskt räknas Malå till skogsregionen. Här var de främsta näringarna i äldre tid jakt och fiske, som lämnat spår i naturen förutom boplatzlämningarna.

Fångstgropar användes främst för att fånga älg. Groparna placerades i en lång rad mellan lämpliga hinder i naturen, t ex en höjdrygg och en sjö. Groparna kamouflerades och man stängslade mellan groparna i systemet för att styra älgarna rätt. I gropens botten byggdes en sparklåda för att låsa älgens ben. Metoden att fånga älg i fångstgrop har använts i över 6 000 år och förbjöds 1864. Fångstgropar är typiska fornlämningar för norra Sverige; fler än 20 000 gropar har hittats.

Visteplatser är samiska boplatser där man bott under längre perioder. På visteplatserna påträffas spår och lämningar efter kåtor t.ex. kåtatomter, härdar, bodar, bengömmor, förvaringsutrymmen, renvallar och rengårdor. Samiska anläggningar är ofta diskreta till sin karaktär och kan därför vara svåra att upptäcka när de varit ur bruk ett längre tag.

En oval krets av stenar, **härden**, är oftast det enda som finns kvar på de ställen där samerna hade sina kåtor. Samerna valde att förlägga sina visten på åsryggar nära en myr eller ett vattendrag. Härden ligger ofta i grupper.

På vissa stenåldersboplatser finns runda eller ovala lämningar efter byggnader i form av en ringformad vall, så kallade boplatzgropar eller **boplatsvallar**. Vallen innehåller uppskottad jord från det försänkta golvplanet samt avfallsmaterial som ben, trasiga stenredskap och skörbränd sten. Inlandets hyddlämningar är i regel mellan 4 000 och 6 000 år gamla. De påträffas ibland i grupper.

Spår efter tidigare bebyggelse visar sig ofta i form av husgrunder. Vegetationen kan

också avslöja äldre åkrar, ängar och gårdstun. Äldre **fossila åkrar** kan upptäckas genom de odlingsrösen som lades upp med sten som rensats från åkerlapparna. Många olika former av bebyggelse har förekommit de senaste århundradena; kronatorp, skogstorp, kolonat, fjällägenheter, egnahem och arbetarsmåbruk är några.

Tjära var under lång tid en av Sveriges viktigaste exportprodukter. Vid mitten av 1800-talet brändes nästan all svensk tjära i Övre Norrland. **Tjärdalen** grävdes vanligen i en slänt och stöttades med sten eller virke i nedre delen. Från gropens mitt ledde en ränna ut till en tunna där tjäran samlades upp.

Kolproduktion har förekommit sedan 1700-talet men endast i nära anslutning till bruk och sågverk. I inlandet ökade produktionen först under början av 1900-talet då kommunikationerna förbättrats. Under krigsperioderna ökade också efterfrågan. Kolet framställdes i s.k. **kolmilor**. Inlandets kolproduktion var främst för husbehov och till de lokala smederna. En kolbotten är oftast 8-10 meter i diameter, omgärdas av en låg vall och kännetecknas enklast på att växtligheten, ofta med kraftigt granuppslag, avviker från omgivningen.

Samisk tid

Samerna har enligt språkforskare funnits i norra Norrland åtminstone under de senaste tusen åren. Under århundradena efter Kr. f. går det att urskilja något som vi kan kalla samisk materiell kultur i Sápmi, vilket innefattar norra Sverige, Norge, Finland och Ryssland. Lokala och regionala variationer innefattas i den samiska kulturen, såsom språk, religion och byggnadskultur. Delvis kan det bero på att samerna under lång tid interagerat med andra nära och långväga kulturer. Samerna förefaller ha haft direkta och indirekta kontakter med speciellt Sibirien och Baltikum men även Nordeuropa.

Språkforskare och etnologer diskuterar fortfarande om när rennomadismen startade men enligt de flesta forskarna började det troligen på 1600-talet och fortsatte till ca 1950. Detta torde ha börjat med att enstaka renar hållits som lockdjur för vildrensfångst och några renar tämjts som drag- och mjölkdjur.

Innan 1600-talet levde samerna i ett rörligt bosättningsmönster i s.k. sijddasamhällen som utgjordes av avgränsade bosättningsområden med en gemensam social organisation. Områdena som var relativt små och runda till formen bildades så tidigt som under första årtusendet f. Kr. Anledningen till övergången från sijddasamhälle till rennomadism kan vara ökad befolkning i fjälltrakterna vilket innebar större konkurrens inom jakt och fiske. Men också ökad beskattning av vildren och annat vilt samt vildrenens minskande i antal kan vara orsaker. De gamla samhällena upplöstes och ersattes av mer långsträcktade områden anpassade för fjällrenens vandringar mellan fjäll och kust. Även skogssamerna övergick till att hålla större hjordar av tamrenar men i skogslandet var det skogsrenen som nyttjades som tamren. Skogssamebyar hölls relativt runda i formen då dessa renar inte vandrar lika långt mellan sommar och vinter.

Under medeltiden bedrev samerna handel med birkarlar vid kusten, vilka även hade beskattningsrätt över samerna. Förfoganderätten och kontrollen förstärktes under 1600- och 1700-talet då dessutom kyrkoplikt infördes. En gammal kyrkstad finns bevarad i Fatmomakke, bildad under 1700-talet, och en kapellplats finns i Gillesnoule (1600-talet). Först efter 1673 års lappmarksplakat blev det tillåtet att ta upp nybyggen i lappmarken. Även om nybyggena var reglerade så spred de sig upp mot fjällerna och kom att störa rennäringen. En odlingsgräns sattes år 1867 för att skydda samernas intressen, den innebar ett förbud av nybyggen ovan gränsen. Detta efterföljdes inte, utan 1915 legaliserades de som ändå byggdes till att bli s.k. fjällägenheter.

Rennäringen har liksom jordbruket gått igenom förändringar och idag har antalet renskötande samer minskat men antalet renar per sameby ökat. I Västerbotten finns 300-400 renskötande samer och ca 54 000 renar. Malå är den sydligaste och enda skogssamebyn av de sju byarna som finns i länet. Samebyn var tidigare indelad i åtta lappskatteländ vilka upplöstes genom 1886 års lag.

Samerna som lappskattelandsinnehavare hade små möjligheter att motsätta sig den från statligt håll uppmuntrade nybyggesverksamheten. I särskilt hög grad kom den samiska

vistesbosättningen i kläm vid avvittringen 1887 men även i samband med laga skiftet som successivt genomfördes under 1800-talets andra hälft. Det förekom att flera bosättningar måste flyttas från sina gamla platser, så skedde t.ex. i Koppsele.

Vid sekelskiftet fanns renar endast vid Vourbejaurlandet, Gransele- och Koppselelandet och Släppträsklandet. Från dessa områden flyttade man nedåt längs Malån och från Släppträsklandet längs Vindelälven under vinterhalvåret. De flesta bodde vid den tiden i samma typ av timrade bostadshus som nybyggarna uppförde. Bara fyra av de traditionellt timrade kåtorna, som är ett skogssamiskt kännemärke var i bruk: två i Koppsele, en i Strömnäs och en i Dammbacken.

Under 1900-talet har renskötseln vanligen kombinerats med jordbruk. Detta gör att de flesta äldre samiska lämningarna i området utgörs av timrade kåtor och stolpbodar som ofta har flyttats till gårdsanläggningar med agrar bebyggelse. Ett sådant exempel är Setsese. Vidare finns många ortnamn inom kommunen som visar på området samiska historia.

Nybyggarna

Säkra uppgifter om när den första nybyggarbebyggelsen uppfördes inom Malå kommun finns inte. Största delen av socknen hade fram till slutet av 1700-talet enbart skogssamisk befolkning, samt besök av kustbönder på jakt och fisketurer. Enligt fiskeregistren från 1500-talets mitt var Kokträsk, Malåträsket och Vågträsk de skattlagda "fjällträsk" inom Malå kommun som nyttjades av den bofasta befolkningen närmare kusten. Vid mitten av 1700-talet hade fiskerättsinnehavarna helt eller delvis upphört att besöka dessa vatten, men från statens sida önskade man en bosättning i det norrländska inlandet. I lappmarksplakaten år 1673 och 1695 och lappmarksreglementet 1740 stadgades riktlinjer för antal hus och storleken på den areal som nybyggaren skulle uppodla för att erhålla skattefrihet och befrielse från knektutskrivning. Avsikten med dessa förordningar var att stävja jakt och fiske och att binda nybyggaren vid odlingsarbete. Ett livskraftigt jordbruk ansågs viktigare för nationens välbefinnande.

Regler för byggande i § 14 i 1749 års lappmarksreglemente:

”...laga hus på ett nybygge skola bestå af en stuga och kammare tillhopa af åtminstone 12 alnars längd och 10 alnars bredd, med tak, golv, spis, bakugn och nödiga fönster, kornlada med loge, bredd 11 alnar inom knutarna och så lång, att otröskat efter 4a´ 5 tunnors utsäde der uti rymmas och bergas kan, så ock stolpebod, få- och foderhus samt stall efter nödtorften.”

Under 1600-talet påbörjades brytningen vid Nasa silvergruva vid Nasafjäll. Sverige var inblandat i trettioåriga kriget och gruvan kom som en räddning i en ekonomisk svår situation när pengar behövdes för krigsföringen. Under 1700-talet insynade gruvbolaget fyra nybyggen i Malåtrakten som bergfrälsehemman. De som bebodde dessa frälsehemman slapp betala skatt, men var i gengäld skyldiga att utföra vissa arbeten för bolaget, främst transporter. Dessa fyra frälsehemman var: Malånäs, daterat enligt emissionsbrev från 1783, Lainejaur, Kokträsk och Mörttjärn.

Under slutet av 1700-talet påbörjades en inflyttning av nybyggare i socken, främst från det äldre kolonisationsområdet i Norsjö. Nybyggena anlades på platser med jord som var lämplig för odling och som var minst utsatta för frost, vilka ofta var i älvdalarnas sedimentjordar, lidlägen nära sjöar och på gamla samiska visten. Under 1770-talet anlades nybyggen vid Malåträsket, Lainejaur och Fårträsk. Sedan insynades flera nybyggen i snabb takt: Mörttjärn insynades 1790, Rentjärn 1791, Asplund 1804, Malånäs 1810, Sandfors 1800 och Grundträsk 1806 för att nämna några. Från 1770 fram till 1850 hade ett 30-tal nybyggen insynats. Även under denna senare period skedde inflyttning utifrån, men framför allt ökade antalet bebyggelselokaler genom utflyttning från äldre redan etablerade nybyggen. Mellan åren 1860-1910 ökade befolkningen från 715 till 2895 personer.

Anläggandet av nybyggen upphörde genom en förordning på 1860-talet. Den fortsatta bebyggelseutvecklingen kom att påverkas av förordningen 1881 om hemmansklyvning. Hemmansklyvning kunde nu genomföras utan att lantmätare behövde tillkallas. 1896 års förordning om ägostyckning innebar ytterligare en förenkling av markdelningen. Med dessa

förordningar övergavs den gamla traditionen som sade att ett hemman skulle vara självförsörjande. Den nya situationen öppnade vägen för markspekulation, avstyckningar och förtätning av bebyggelsen.

Ända fram till 1870-talet var socknen tämligen isolerad under sommarhalvåret när det gällde de tyngre transporterna. Den enda stig som slingrade sig ner till Norsjö kallades för ”Rågmjölsvägen”. Ett minne av allt det mjöl som burits på ryggarna mellan socknarna, är den lokala förklaringen till namnet. Under den väglösa tiden gällde det att forsla hem alla tyngre förmödenheter på vinterns slädföre, då vintern slog broar mellan vattendrag och över bottenlösa myrar. Vid dödsfall under sommarhalvåret, innan socken fick egen kyrka, begrovs den avlidne på en lämplig plats i närheten i väntan på vintern och att föret skulle bära till kyrkan i Arvidsjaur. Likholmar finns bland annat i Malån och Stora Skäppträsket.

Vid mitten av 1870-talet bröts väg mellan Norsjö sockengräns och kyrkplatsen och 1904 fortsatte vägbygget till Sorselegränsen. Mellan små byar och enstaka gårdar slingrade sig i bästa fall spångade stigar efter vilka samfärdsel skedde.

Bebyggelseutveckling

Byarna

När nybyggaren valde en plats där han ville slå ner sina bopålar var det många faktorer att ta hänsyn till. De första nybyggarna var beroende av gott fiske och jaktmöjligheter. Tillgången på slåttermark och vattenleder var andra viktiga lokaliseringsfaktorer. Den första bebyggelsen i nybygget anlades vanligtvis nära stranden av åar och sjöar, men övergavs ofta efter några år. I stället sökte man sig upp efter liderna där marken var mindre frostlänt, helst i söderläge.

Sökandet efter den bästa odlingsmarken visar på nybyggarnas anpassning till de rådande naturförhållandena. Efter några år av erfarenheter kände man till markens beskaffenhet och det lokala klimatets variationer. Det blev åkern mer än ängen som kom att påverka placeringen av gården, detta trots att boskaps-skötsel var långt viktigare i nybyggarens ekonomi. Jordbruket har varit mest utbrett längs Malådalen, där de flesta större byar ligger

men även på höglänta moränjordar. Däremot är Skellefteälvens dalgång inte lika bebyggd, trots att marken här är mer av kalkhaltig natur.

Byarna karaktäriserades av små inägor och stora utägor. Den äldsta åkern låg närmast gården och runt omkring återfanns ängsmarken. Odlingsmarken utvidgades successivt genom röjning och uppodling, men myrar och våtmarker var ännu inte utdikade i samma grad som idag. Detta gjorde markerna mer frostlänta, och frosten orsakade flera nödår, främst i mitten av 1800-talet. En betydande förändring av jordbruket skedde i samband med att staten beviljade bidrag för utdikning och torrläggning av våtmarker, vilket under 1900-talet skapade förutsättningar för ett mer rationellt jordbruk. Det riktigt öppna kulturlandskapet härrör från denna tid.

Den odlingsbara marken behövdes för odling av bl a korn och potatis. Behovet av kreatursfoder hämtades från årnas strandkanter och myrmarker som var viktiga slåtterområden, dessa kunde ligga långt ifrån själva byn. För att förbättra skördeutbytet på myrängar och röjningsland gjordes tidigt försök med vattenledningar och översilning. Man ledde även vatten ut på torra skogsland för att göra dem gräsbärande.

Ett effektivt utnyttjande av betesmarkerna krävde en ordnad betesgång och kreaturen flyttades därför mellan olika områden. Fäbodrar, halvfabodar och sommarladugårdar anlades på flera håll inom kommunen. De flesta fäbodrar var små och det hände att en fäbodplats övergavs för en annan som ansågs bättre. De fäbodrar som funnits inom Malå kommun är idag borta, men namn som Fäbodselet söder om Björkås vittnar om deras lokalisering. En del fäbodställen utvecklades också till nybyggen, exempelvis var byn Ytterberg ett fäbodställe till Fårträsk.

De flesta byarna inom kommunen är små och gles bebyggda, det kan vara svårt att tala om någon sammanhållen bykaraktär. De lite större byarna har ofta karaktären av glesa radbyar. Den by där man lättast kan se karaktären av en radby med samlade gårdsgrupper och där odlingsmarken sträcker sig mellan gårdarna är Norra Fårträsk.

En speciell form av bostadsbyggande är de så kallade **egnahemmen**. Statens egnahems-lånefond bildades 1904 för att uppmuntra anläggandet av småjordbruk och småhusbyggande. Från 1906 fanns möjligheten att låna genom egnahemsnämnden för att uppföra

mindre jordbruksfastigheter. I Norrland kom byggandet igång i större skala på 1920-talet. Under 1930-talet bildades också statens arbetarsmåbruksfond med intentioner att underlätta stödjordbruk med bostäder för säsongarbetare. Småbruket växte ofta upp i utkanten av redan befintliga byar.

En annan form av småbruk är **kronotorpen**. De var arrendegårdar på kronans mark och betalades med arbetsinsatser i kronoskogen. Egnahemmen och kronotorpen hade ofta ett enskilt läge utanför byarna eller ute i skogen och fick ett likartat utseende då de vanligen uppfördes efter mönsterböcker.

Byggnadsskick

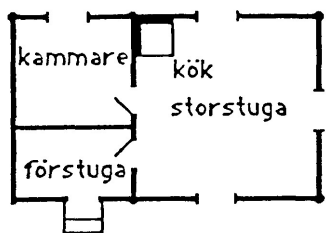
Den äldre nordsvenska gårdstypen bestod av ett stort antal byggnader där varje funktion inrymdes i ett eget hus. Gårdsanläggningen med manbyggnad, ladugård, bagarstuga och andra ekonomibyggnader bildade en väl sammanhållen enhet med öppen gårdsplan i mitten. Det kan dock diskuteras om regelrätt kringbyggda gårdar någonsin förekommit i kommunen på samma sätt som i kustlandet. I de flesta fall där en ansats till kringbyggnad kan skönjas, har husen ställts så långt från varandra att fyrkanten blivit synnerligen gles.

I Malåområdet är gårdarna ofta uppbyggda av de tre byggnaderna mangårdsbyggnad, bagarstuga och ladugård. Till gårdsgruppen kunde även fogas traditionella samiska byggnader, t ex en timrad kåta och stolpbod. Idag finns endast ett fåtal sådana byggnader bevarade i kommunen. En bit ifrån själva gårdsgruppen låg andra byggnader såsom sommarladugård, båthus, tvättstuga, bastu, jordkällare, smedja, loge och vedbod. Vid en bäck i närheten av gården kunde såg, spånhyvel och kvarn vara belägen. På slåtterängarna fanns en stor mängd lador och i skogsmarkerna längre bort låg eventuellt fäbodarna. Ladorna som idag håller på att försvinna, var typiska för det nordsvenska jordbruket och utgjorde ett karaktäristiskt inslag i landskapsbilden. I takt med jordbrukets mekanisering, husflyttningar och rivningar samlades olika funktioner till några få ekonomibyggnader. Antalet hus minskade och husen fick en friare placering vilket medförde att gårdarna fick ett öppnare utseende.

Den traditionella skogsamiska bostaden var den firsidiga timmerkåtan som i vissa fall var i bruk ända till sekelskiftet 1900. Med nybyggarna

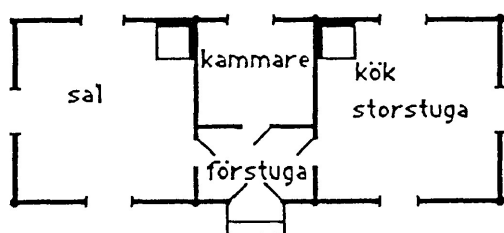
infördes under 17- och 1800-talen mer allmänna, nordiska bostadstyper.

Enkelstugan, som i Skandinavien är känd sedan 1200-talet, föreskrevs i 1749 års Lappmarksreglemente som bostadshuset för nybyggare. Denna är indelad i ett större rum, som fungerade som kök och allrum, en mindre kammare och förstuga.

enkelstuga

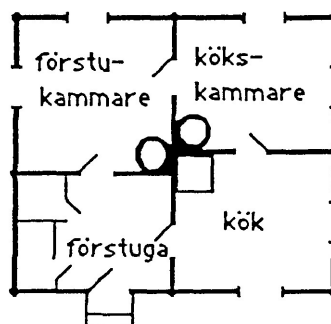
Hos mer besuttna bönder blev parstugan, "Västerbottensgården" vanlig. Bostadstypen är belagd från andra delar av landet sedan 1500-talet. Den liknar enkelstugan men är förlängd med ett stort rum, kallad "sal". Salen användes främst vid festligare tillfällen och stod oftast oeldad under vintern. Båda bostadstyperna uppfördes ursprungligen i en våning men kom senare att uppföras i en och en halv våning. Den långa vindsvåningen var vanligtvis oinredd och brukades som förråd.

parstuga

En annan typ av byggnader, som dock är sparsamt representerade i kommunen, är korsbyggnader. Dessa har funnits i Västerbotten sedan 1800-talet och har sitt ursprung i Ångermanland och Hälsingland. Korsbyggnaden indelas på längden och tvären med väggar som bildar ett kors. Huset är något bredare än enkel- och parstugorna då den fullt utbyggd innehåller två fullstorarum som ligger parallellt i planlösningen. Enkelkorsbyggnadens plan visade sig ha stora praktiska och

värmeekonomiska fördelar. Den kom därför att bilda utgångspunkt också för egnahemsrörelsens typritningar. I Västerbotten ritades egnahem med enkelkorsplan ända in på 1940-talet. De nämnda husen var alla timrade.

enkelkorsbyggnad

Mangårdsbyggnaderna i Malå domineras av enkelstugu- och parstugubyggnader i en, en och en halv och två våningar. I kommunen finns även en speciell form av enkelstuga. Det är en mycket bred enkelstuga i två våningar som vid en hastig betraktelse kan tas för en korsbyggnad.

Bagarstugan som oftast också fungerade som sommarhus utgörs inom Malå kommun till allra största delen av enkelstugor.

Ladugårdarna var före sekelskiftet 1900 uppbyggda av liggtimmer och hade bara funktionen som fähus. Vid sekelskiftet byggdes många nya ladugårdar, främst av utrymmesskäl, och byggdes då samman till flera funktioner som ladugård, portlider, foderlada och stall till en långa. Dessa är uppförda antingen av timmer eller bräder samt själva fähusdelen murades av konststen eller tegel.

Logarna var alla timrade och en speciell form var långlogarna. Vid tröskningarna drogs en tröskvagn av en häst fram och tillbaka över

den utlagda säden. I området har en sådan långloge påträffats i Högnäs. Rundlogar började bli allmänt förekommande under 1800-talets andra hälft. Detta sedan den koniska tröskbulten införts, som medförde en oavbruten cirkulär tröskvandring. Rundlogarna är timrade med åtta eller sex sidor och har till största delen sadeltak. Rundlogarna finns bevarade i ett stort antal runt om i kommunen och utgör en viktig del i kulturlandskapet. I Näsliden finns en loge med bevarad kornbod på taket. De rektangulära logarna är uppförda i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet, dessa började uppföras sedan de första stiftröskverken fanns att anskaffa.

På gården fanns också **bodar** för förvaring, det kunde vara enkelbodrar i en eller två våningar eller enkelbodrar på stolpar.

Ladorna som nu alltmer håller på att försvinna var timrade med dörr på ena gaveln eller invid ena långsidan. En speciell form av lador finns i Adaktrakten. Dessa är uppförda kring 1930-talet av plank och har brutet sadeltak.

Byggnadernas tak var vanligen sadeltak och täcktes ursprungligen med torv, brädor eller näver som hölls på plats med takved, s k knäpptak. Senare blev spån det dominerande taktäckningsmaterialet. Från 1950-talet blev taktegel vanligt förekommande i Norrland och ekonomibyggnaderna fick tak täckta av pannplåt.

Fönsteröppningarna var till en början små mittpostfönster med tätspröjsade blyinfattade glas. Med tiden gjordes öppningarna större och sexdelade mittpostfönster blev allmänt förekommande. Ett typiskt norrländskt byggnadsskick var ett lågt placerat vindsfönster ovanför bottenvåningens fönster. Korspostfönster blev allmänt förekommande från och med 1920-talet.

Dörrarna kläddes med panel i olika mönster eller försågs med speglar. På de större bostadshusen var det vanligt med pardörrar. Ofta målades dörrarna i någon avvikande färg exempelvis gult eller grönt. Ovanför dörrarna placerades ofta en rad av småfönster, så kallade överljusfönster.

I bostadshusen var tapeter länge okänt. Ibland kunde man sätta upp tidningspapper bl a för isoleringens skull. På de nakna timmerväggarna kunde man ibland schablonmåla olika dekorationer.

Timmerhusen var förr ofärgade. En bit in på 1800-

talet började man avfärga fasaderna med röd slamfärg såsom Falu rödfärg. Knutar, vindskivor, fönster- och dörröppningar samt andra detaljer vitmålades ofta. Ekonomibyggnaderna fick oftast samma röda färg som mangårdsbyggnaden. Idag är det främst ekonomibyggnaderna som har kvar sin ursprungliga karaktär, medan bostadshusen ofta är starkt förändrade genom senare tids renoveringar och tillbyggnader.

Under slutet av 1800-talet blev det vanligt att brädfodra husen med lockpanel av äldre typ eller locklistpanel. På större bostadshus förekom även fasad av liggande och stående fasspontpanel. Den etablerade sågverksindustrin medverkade även till att resvirke började användas som byggnadsmaterial vid sidan om timmer. Husen kunde även få en stomme av plank eller stolpverk med brädpanel och fyllning av sågspån. Byggnaderna försågs ibland med snickeridetaljer av olika slag, exempelvis verandor, listverk och profilerade taksparrandar. Det blev även vanligt med förstugor och frontespiser på långsidorna. Vid sidan om den traditionella rödfärgen blev de ljusa oljefärgerna vanliga, en modeinfluens från städernas stenarkitektur. Oljefärgerna var dyrare än rödfärgen och blev därför ofta ett tecken på välstånd.

Villabyggnandet kom igång vid slutet av 1800-talet. Dessa hus kom att få mycket varierande utseende, storlek och standard och var ofta uppförda efter arkitekt- eller typritningar, till skillnad från det traditionella byggnadsskicket. Planlösningen hade dock stora likheter med den tidigare nämnda korsbyggnaden. Under 1930-talet tog sig tidens funktionalistiska idéer uttryck i släta, likformiga fasader, flackt tak samt stora och breda fönster som ibland placerades i byggnadens hörn. Husen målades i ljusa färger. Från 1930-talet kunde villorna även köpas monteringsfärdiga, vilket på sikt lett till en utslätning av byggnadsskicket. Denna likformighet syns tydligt idag då den industriella serietillverkningen av monteringsfärdiga hus med standardiserade snickerier helt har slagit igenom.

Sockencentrat

Jordbruksbyn Malåträsk blev kyrkby 1851 men avskildes som egen socken först 1880. Egen kommun blev Malå 1861, men under hela 1800-talet förblev kommuncentrat i första hand en jordbruksby. En by vars bebyggelsemönster inte skiljde sig nämnvärt från intilliggande byar, men som med kyrkan och nya landsvägen på 1870-talet blev allt viktigare som samlingsplats och

handelscentrum.

Under 1900-talets första decennier började handelsmän slå sig ner längs landsvägen som blev till "Storgatan" och alltmer kom att uppfattas som centrum. Några större handelsgårdar uppfördes med tidens panelarkitektur.

Skogsbruket och dess binärningar blev de viktigaste inkomstkällorna vilket avtecknade sig i byggnadsskicket med skogsbolagens tjänstemannabostäder och arbetarnas egnahem.

Malmbrytningen som kom igång på 1940-talet innebar ett uppsving, dels genom de arbetsplatser gruvorna erbjöd, men även genom de behov av service och serviceindustri som verksamheten hade. Servicen förlades till stor del i centralorten och villabyggandet blev där relativt stort de kommande decennierna. Nu kom villor i nya former, exempelvis i ett plan, och i nya material som tegel och fasadputs, ibland med fantasifulla smidesräcken på balkongerna.

Centrumhuset (1949-56) med biograf och kommunförvaltning gav samhället en tydlig mittpunkt som var modern och representativ med stora kvaliteter i form och material.

Industri och samfärdsel

Före slutet av 1700-talet bodde det nästan uteslutande skogssamer i området. Sedan nybyggare etablerat sig har jordbruk och skogsbruk blivit dominerande. På 1900-talet har gruvorna och dess binärningar varit en de viktigaste näringarna i kommunen, tillsammans med träindustri och mekanisk industri. Rensköttsel har har bedrivits under hela perioden. Under 2001 genomfördes en inventering av Malås industrihistoriska miljöer av Skellefteå Museum.

Den första sågen i Malå startades redan 1883.

Det var en ramsåg, men sågningen var dock enbart för husbehov. Malå sågverk är en av de största sågarna i Norrlands inland idag, ägd av Setra Group AB. Flera sågverk finns runt om i kommunen bland annat i Springliden, Rentjärn och Brännäs.

Snickerier har det funnits i flera byar, bland annat Erikssons snickeri i Malå och Öhmans i Adak. I Hundberg startades Perssons Båt, som numera har sin produktion i det närbelägna samhället Adak.

Skogsbruket har också gett underlag för den största verkstadsindustrin i Malå, Huldtins, som tillverkar skogsmaskiner. Företaget startades 1930 som snickeri i Aspliden, byggdes ut i flera omgångar och hade på sextioalet närmare 20 personer anställda. Produktionen flyttade till Malå 1963.

På flera håll finns cykelvägar upprättade för att skogsarbetarna skulle kunna förflytta sig lättare mellan arbetsplatser. Det finns en cykelväg bevarad mellan Almbo och Brännäs, troligen 1920-tal, och flera i Sandforstrakten, men de är alla hotade att förstöras av det som en gång skapade dem, skogsbruket.

Styrarm i Skellefteälvens ursprungliga fåra.

Flottningen har varit ett säsongarbete som lämnat stora monument i kommunen såsom flottningsdammar, stenkistor och styrarmar längs Malån med biflöden och Skellefteälven med biflöden. Vattenvägarna var viktiga för transporter av människor och varor och det finns en del lämningar av båtdrag vid de kraftigare forsarna. Båtdragen kan hittas bland annat i Sandfors och Skidberget vid Skellefteälvens torrlagda fåra och i Skäppträskån.

Gruvnärigen

År 1942 startade Boliden Gruv AB brytning i Adakgruvan efter sulfidmalmer som gav koppar,

silver och guld. Den är den gruvan som haft den största påverkan på kommunens utveckling. Adakgruvan växte snabbt till ett eget samhälle. Gruvan lades ner 1978 och inget finns i dag kvar av byggnader och gruva. En minnessten är dock rest som minne av epoken.

Av Rakkejaurgruvan finns inte heller mycket kvar, laven som byggdes redan 1927 blev ersatt på 1940-talet. 2001 flyttades den nya laven till Malå samhälles turism. Gruvan var aktiv i perioder fram till 1988.

Sveriges Geologiska Undersökning har haft kontor i Malå sedan 1940-talet. SGU har dels attraherat andra företag men också gett många arbetstillfällen, med kartering och sitt stora arkiv av rapporter och borrhävar.

Den största synliga lämningen i kommunen inom gruvbranschen torde vara linbanan som gick mellan Kristineberg och Boliden. Den passerade genom Malå kommun och bland annat den nedlagda Rakkejaurgruvan. Det fanns en drivstation tillhörande linbanan bevarad i Strömfors, med den revs för ett par år sedan. Drivstationen i Ytterberg är riven sedan länge.

Vägmiljöer och broar

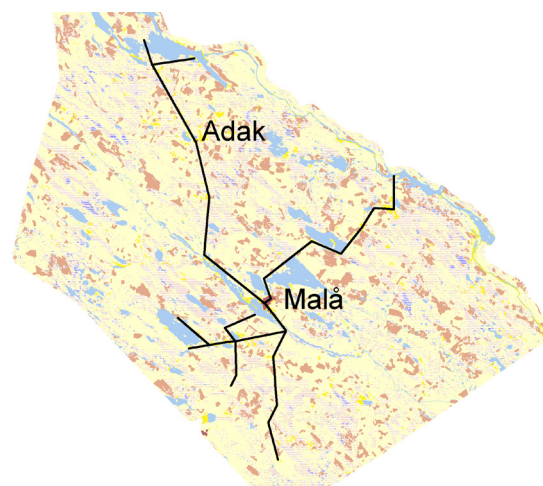
Vägverket och Länsstyrelserna i Norrbottens och Västerbottens län har tagit fram länens intressanta vägmiljöer och dessa presenterades år 2001. Vid bedömningen av vägarna har följande kriterier varit vägledande; autenticitet, kontinuitet, kommunikations-historiskt värde, upplevelsemässigt värde och pedagogiskt värde. De omgivande natur- och kulturlandskapen och diverse specifika objekt (t ex broar, vägvisare, stenmurar) i områdena har varit extra viktigt när de har värderat vägsträckorna som bevarandevärda.

Under Norrlands förhistoria har människan varit rörlig, då människorna främst levde av jakt, fiske och samlande. Vattenvägarna var förstas viktiga på sommaren men även på vintern då tunga transporter var lättare att utföra på skidor och slädar. När inlandet koloniserades spreds vägnätet men sommartid var troligen vägarna knappt farbara med vagn. Vintertid var det dock lättare. Ökande transporter och den mer regelbundna postgången blev den avgörande faktorn för förbättringen av sommarvägarna i lappmarken. Under nödåren runt 1867 tillkom ett större antal vägar.

Ända fram till 1870-talet var Malå socken tämligen isolerad under sommarhalvåret när det gällde de tyngre transporter. Den enda stig som slingrade sig ner till Norsjö kallades för "Rågmjölsvägen". Ett minne av allt det mjöl som burits på ryggarna mellan socknarna, är den lokala förklaringen till namnet. Under den väglösa tiden gällde det att forsla hem alla tyngre förnödenheter på vinterns slädföre, då vintern slog broar mellan vattendrag och över bottenlösa myrar. Vid dödsfall under sommarhalvåret, innan socken fick egen kyrka, begrovs den avlidne på en lämplig plats i närheten i väntan på vintern och att föret skulle bära till kyrkan i Arvidsjaur.

Den viktigaste vinterförbindelsen var Domarvägen från Lycksele via Malå till Arvidsjaur. Den hölls uppkörd för domhavandens resor efter nyår, och från 1700-talet var den också brukad som kyrkväg. Den äldsta sträckningen var troligen över Björksele-Hornberg-Malå-Kokträsk-Mausjaur. Efter 1820 ändrades sträckningen av domarvägen till att gå från Lycksele över Lidträsk, Gransjö, Rentjärn, Malå och Arvidsjaur. Vilstugor och kåtor som uppfördes samt nybyggens upprättande gjorde att sträckningen blev mer fastlagd. Sträckan mellan Fårträsk och Malåträsk är registrerad i Fornminnesregistret.

Vid mitten av 1870-talet bröts väg mellan Norsjö sockengräns och kyrkplatsen och 1904 fortsatte vägbygget till Sorselegränsen. Mellan små byar och enstaka gårdar slingrade sig i bästa fall spångade stigar efter vilka samfärdsläskedde.

De första dokumenterade stigarna

En stig gick från Lyckselegränsen norrut över Svartliden - Kåtaliden - Grantjärn, förbi Svedjan

väster om Norra Fårträsket över Gravmyran fram till Malåträsket. Sedan fick man ro över sjön. Från Svedjan gick en stig västerut, över Brännan, och en annan norr om Släpträsket till Långudden. En annan stig gick från Björkås över Aspliden - Stor Tjärnliden - Ytterberg till landsvägen. Norrut gick en stig till Lilla och Stora Skäppträskheden, vidare över Lainejaur och Springliden till landsvägen mellan Arvidsjaur - Jörn. Bastunäs, Bastuselet och Håptjärnliden hade sin "utfartsstig" över Adak - Tjärnberg - Stensund där tillfartsvägarna från västra delarna av socken löpte samman.

Under slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet expanderade gruv- och skogsnäringen och likaså vägnätet. Ny byggt teknik och motorplogning ändrade vägarnas utseende och broarna byggdes i stål och så småningom i betong. 1919 tillkom ytterligare en vägtyp som kallades ödebygdsvägar. Vägarna skulle sträcka sig långa sträckor in i ödemarken och "främja uppodlandet och bebyggande". Finansieringen kom helt från staten.

Under mellankrigstiden 1920-1940 byggdes de så kallade AK-vägarna av arbetslösa. De känns igen på sin raka sträckning och de är ofta dåligt anpassade efter naturen med ständiga nivåskillnader. I och med 1934 års väglag upphörde naturavghållningen och stora omstruktureringar ägde rum. Vägvesendet förstatligades 1944 och nu har varje län en organiserad utbyggnadsplan och rationellt underhåll. Eftersom mängden bilar ständigt ökat, speciellt under 1950- och 60-talen, så har vägarna breddats och rätats ut för att öka säkerheten.

Odlingsmiljöer

Allt jordbruk som bedrivs är avhängigt de naturgeografiska förutsättningarna. Malå, som tillhör skogslandet, har sin särprägel vad gäller exempelvis berggrund, topografi, jordartsfördelning, klimat och vegetation. Kommunen består av vågig bergkullterräng av osvallad morän (ovanför högsta kustlinjen) på en berggrund med graniter och gnejser. Längs älvarna och istidens isälvar finns dock näringsrika sediment. Landskapet består av barrskogar av olika typer och myrmarker är vanliga.

De första skriftliga beläggen för jordbruksbebyggelse i Västerbottens län finns

i källor från 1300-talets början. Redan för 4 000 år sedan finns dock tecken på att folk höll tamboskap och odlade korn vid kusten. Under 1500-talets mitt var 1181 skattebönder, fördelade på 200-byar, registrerade i Västerbottens jordbok. På grund av krig och missväxt avstannade jordbrukets utveckling och den kom igång först efter 1750, då befolkningen fördubblades på femtio år.

Jordbruken i Västerbotten var präglade av boskapsskötsel och bebyggelsen lokaliserades till väl-dränerade, högre partier som moränhöjder och ofta i anslutning till näringsrika sedimentjordar. Fortfarande idag kan vi se resultatet av valen av boplats, t ex Bastusel, Malåområdet och Ljungby. Byarna hade inägor med liten åkermark för odling och ängsmark. Odling av korn och rovor har varit dominerande. Utmarkerna var stora och var bete till boskapen under den varmare årstiden. Utmarkerna räckte inte alltid till utan boskapen hölls periodvis på fåbodar. Naturliga ängar som ligger vid vattendrag som översvämmas på våren nyttjades också som slätter. Under 1700-talets dränerades myrar och sjöar sänktes för att öka produktionen av hö. Vid 1800-talets mitt brukade man aktivt de förr naturliga ängarna genom att dämna stora arealer eller att skapa kanaler för bevattning, s.k. silängar. Genom att ta hand om den näringsrika vårfloden kunde produktionen av foder tiofaldigas.

Stora reformer under 1700- och 1800-talen gav ett rationellare jordbruk. Havre, höstråg och potatis började odlas, liksom rotfrukter. Antalet mjölkkor ökade drastiskt och de första mejerierna kom till. Naturvallarna och åkermarken blev ersatta med en varierande odlad vall och olika sädeslag. Produktionen blev därmed högre och kunde mätta flera munnar. På grund av det effektiviserade jordbruket kunde också nybyggena uppföras närmare varandra.

Under de första decennierna på nittonhundratalet fortsatte nyodlingen längs kusten och i inlandet och det var mycket småbrukare. Från 1914 fanns möjligheten till lån för egnahem med jordområde genom Hushållningssällskapet. På 30-talet tillkom även en fond för arbetarsmåbruk, främst för skogs- och flottarbetare. Hela Västerbotten är starkt präglad av det småskaliga jordbruket som kombinerades med säsongsarbete. Vid mitten av 1900-talet började dock nybyggena kraftigt avfolkas och de var endast de livskraftigaste jordbruken som överlevde. De senaste femtio åren har skogs- och jordbruket rationaliserats

ytterligare och från att ha sysselsatt över 40% av befolkningen är idag under 5% aktiva i jord- och skogsbruk. 80% av åkerarealen har tagits ur bruk sedan sextiotalet. De marker som varit öppna och gett inlandet sin starka karaktär håller på att växa igen och därför behövs det landskapsvård, nu och i framtiden.

I dagens kulturmiljövårdsarbete önskar man att hela miljöer blir bevarade. I miljön ska det ingå flera kulturhistoriskt värdefulla faktorer, som bebyggelse, ängar, åker, betesmarker av olika slag, vägar och skogsbruk som alla speglar historien. Odlingslandskapet är en viktig del av kulturarvet eftersom den ger en insikt i hur och var människor levde. Tillåts marker växa igen i för stor utsträckning försvinner dels översikten av miljön men också unika arter.

Ängs och hagmarker

Våtmarksslätter var vida spridd i Västerbotten och lador och hässjor har återfunnits på 35% av de inventerade våtmarkerna i länet. Under perioden 1830-1850 propagerade Hushållningssällskapet för sil- och dammångar och under samma period anlades också de flesta sjöbottenängarna. I början på 1900-talet så genomfördes även stora utdikningar och med hjälp av konstgödsel odlades stora arealer upp.

Det har varit vanligt med hästar och antalet var ganska stabilt fram till 1950. Traktorn gjorde sitt intåg på femtiotalet och hästarna försvann nästan helt. Får har det funnits på nästan varje gård, medan getterna har varit ovanliga. Djuren betade i skogen fram till 1920-talet, då skogsbetet betraktades som oekonomiskt för både djur och skog. Staten uppmuntrade

anläggandet av betesmarker och detta ökade mängden s.k. kulturbeten i landskapet. Fram till idag har dock mängden djur minskat i antal och de öppna markerna är mycket större än vad som behövs. Överflödet av åkermark och betesmark innebär att speciellt de mer avsides betesmarkerna lämnas att växa igen. På de igenväxande markerna försvinner den av hävdgynnade vegetationen.

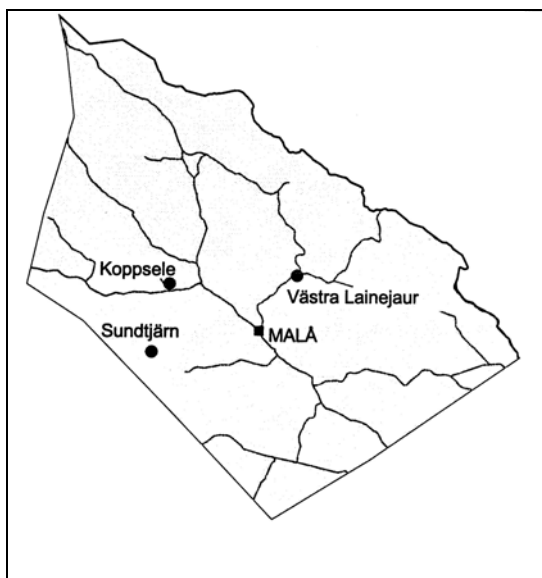
Källor:

- Bevarandet av samiska miljöer i Västerbottens län, meddelande 4, 2002
- Översiktlig kulturmiljöinventering i Malå kommun, Skellefteå museum
- Industrier genom tiderna. En industriinventering i Västerbottens län 1987 Del I – II, Skellefteå museum.
- Kulturhistorisk beskrivning av bebyggelsen i Bastuträsk, Malå och Norsjö tätorter, Västerbottens museum
- Prästgårdar i Västerbottens län, Kulturhistorisk inventering 1986, Västerbottens museum
- Västerbottens industrihistoria, Västerbotten 1/94, "Guldriket", Inventering, Skellefteå museum,
- Bolidens information per telefon och e-brev.
- Värdefulla vägmiljöer i Norrbottens och Västerbottens län, Länsstyrelsen och Vägverket
- Ängs- och hagmarker i Västerbottens län, Länsstyrelsen Västerbottens län, Meddelande 1, 2001
- Det värdefulla odlingslandskapet, Program för bevarande av natur- och kulturmiljövården, Länsstyrelsen Västerbottens län, Meddelande 2, 1993

Fornlämningsmiljöer

Malå har ett stort antal fornlämningar och ett representativt urval av dem har utsetts till fornvårdsobjekt av Länsstyrelsen. Alla fornlämningar är skyddade enligt lag och vi bör alla värna om att bevara dem då de är våra främsta källor till kunskap om forntiden. Fornvårdsobjekten redovisas nedan.

Riksantikvarieämbetet (RAÄ) har inventerat fornlämningar i Malå kommun 1971 och 1973. RAÄ är den statliga myndigheten för kultur- arvsfrågor. Ännu en inventering har gjorts relativt nyligt genom Skogsstyrelsens projekt "Skog och Historia". Vid de äldre inventeringarna registrerades sammanlagt ca 260 platser med lämningar efter mänsklig aktivitet. Inom "Skog och historia" 1997-99 inventerades i Malå ca 218 000 ha och man hittade över 500 st lämningar. Flera av dessa är platser med boplatzlämningar från sten och bronsålder, med fynd av skörbränd sten, kvartsavslag och kol.

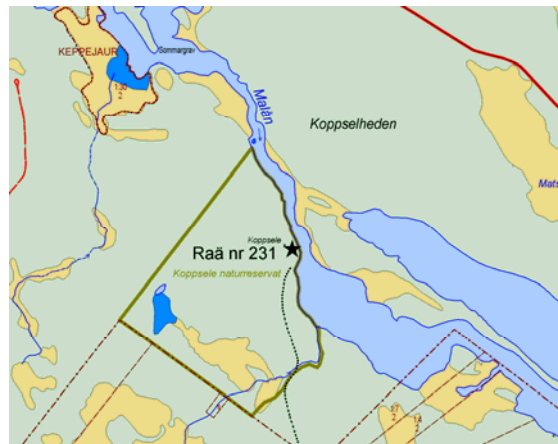

Fornvårdsobjekt i Malå kommun

Samiskt viste och rengärda i Koppsele

Det samiska vistet (Raä nr 231), Koppsele renvall, var huvudviste för samerna inom Koppselelandet. En ursprunglig kåta, flyttad men återförd till vallen, står 35 m sydöst om sin ursprungliga plats där härden fortfarande finns kvar. I sydvästra delen av vallen finns tre

husgrunder, två bodar, en lada samt ett kilometerlångt bevattningsdike från 1800-talet som löper i en halvcirkel runt lappvallen.

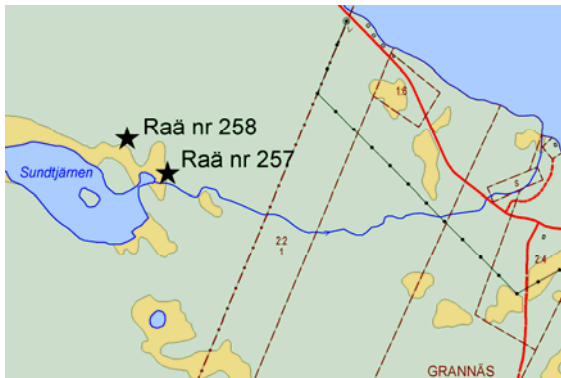

Ca 2 km söder om Koppsele ligger Bölevallen (Raä nr 234). Där finns resterna efter en rengärda som omgärdar vallen. Enligt traditionen skall detta vara den äldsta renskilningsvallen i trakten och har använts fram till 1950-talet. Rengärddor används för att hålla renarna instängda under renskilningen.

Övrigt att se i området är bl a härdar norr och söder om Vårtjärnen (Raä nr 233, 236, 237). Härdarna är ovala, 1,1 x 0,8 m och jordfyllda.

Rengärda och samiska härdar vid Sundtjärn

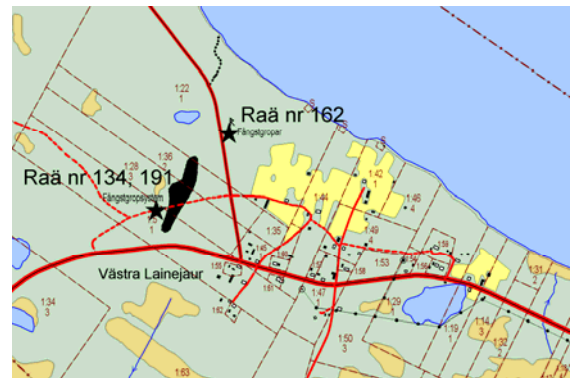
Sundtjärn ligger vid Släppliden. Den timrade rengärda (Raä nr 258) består av 5-6 på varandra lagda timmerstockar som stängsel. Gärda är 60m i diameter. Fångstarmar går ut från gärda. Flera träd i närheten har hål och nötningsspår av lassorep. Denna gärda uppges ursprungligen ha använts som mjölkningshage, så sent som på 1920-talet.

Restaurerade fångstarmar mellan Sundtjärnen och den timrade rengärda.

Vid Sundtjärnen finns även fyra härdar (Raä nr 257), belägna 200 m sydöst om rengärda. Härdarna är ovala och 1,3 x 0,8m stora.

Fångstgropar och tjärdal i Västra Lainejaur

Fångstgropssystemet (Raä nr 134, 191) vid sjöns västra strand är 400 m långt, och består av 10 gropar. De är omkring 1 m djupa, har vall runt kanten och rektangulära bottenplan.

I slänten ner mot sjön, alldeles vid den nordligaste fångstgropen, ligger en tjärdal (Raä nr 162) med en diameter på 10m.

På västra sidan om vägen, norr om tjärdalen, ligger en husgrund. Övrigt att se i Västra Lainejaur är en renvall med samiska härdar intill bebyggelseanläggningen. När vägen byggdes hittades, inte långt från renvallen, en skifferkniv på en boplats som nu är förstörd.

Boplatsvall Mörttjärn

Boplatsvallen (Raä 947) är från stenåldern och bedöms vara 5 000-6 000 år gammal.

Boplatsvallar är grunder till större vinterhyddor. Inför vintern gjordes en nedgrävning för golv och härd. Det uppgrävda materialet lades i en vall utanför hyddan, och det är vallen som nu finns kvar. Hyddan byggdes av trästänger som täcktes med slanor och näver. Boplatsvallen är den största som påträffats i länet, med ett yttermått av 35 x 22 meter och är ca en meter djup.

Boplatsvallen från väster.

En liten bit ifrån boplatsvallen nära Mörttjärn finns ett fångstgropsystem som använts i första hand för att fånga älg i. I älven och i Storvittjärnen intill har man kunnat fiska och fånga flodmusslor. Man har även bedrivit jakt på fågel och annat småvilt.

Rödockra som hittats på boplatsen, har använts som färgningsmedel till t ex kläder, redskap, kroppsmålningar, hållsmålningar med mera. Dessutom hittades skörbränd sten, kvartsavslag, rödbränd sand och brända ben vid provstick i vallen och i en härdgrop inne i hyddbotten.

Nere vid Storvittjärnen och i området mellan tjärnen och boplatsvallen har påträffats ytterligare boplatslämningar vid provstick i marken.

Källor:

- Fornvårdsprogram för Västerbottens län. Länsstyrelsen, meddelande 1/1999
- Projektet Skog & Historia, Skogsstyrelsen
- Riksantikvarieämbetets fornminnesregister

Samiska miljöer

Malå sameby är länets enda skogssamiska sameby. Skogssamernas renskötsel skiljer sig från fjällsamernas – sommartid flyttar inte renarna till fjällen utan stannar i skogslandet. Numera flyttar Malåsamerna sina renar mot kusten på vintern. I äldre tid var den skogssamiska renskötseln inriktad på mjölkning och man rörde sig inom ett mindre område. Många tidiga nybyggare var samer, som övergick till att bli jordbrukare. Skogssamernas byggnadsskick är anpassat till livet i skogen: kåtorna är timrade och har pyramidform. Även rengårdarna kunde vara timrade.

Samebyn var tidigare indelad i åtta lappskatteländ: Verbo- eller Vuorbejaurlandet kring Malåns övre lopp med huvudviste vid Dambacken, Partoge- eller Levattenslandet med huvudviste vid Racknäs, Duoldemjaur eller Kokträsklandet med huvudviste vid Kokträsk, Koppselelandet med huvudviste vid Koppsele, Granselelandet (Krane-suvvune) med huvudviste vid Brännäs (tidigare Granselet), Släppträsklandet med huvudviste vid Släppträsk, enligt antagande, Keppejaur- eller Skäppträsklandet med huvudviste vid Stora Skäppträsket och Lainejaurlandet med huvudviste vid Vågträsk (Parrijaure). Lappskatteländssystemet upplöstes genom 1886 års lag.

Många av de viktigaste bevarade miljöerna är integrerade i byggnadsmiljöerna och fornvårdsobjekten.

Följande tre platser är utpekade som fornvårdsobjekt av Länsstyrelsen (se även kap. *Fornlämningar*):

Den timrade rengärden i **Sundtjärn** tros en gång i tiden ha använts som mjölkningshage. Den är nu restaurerad. Av timrade rengårdor finns ytterst få bevarade. Ett område med fyra **härddar** efter skogssamiska kåtor ligger inte långt från timmergården.

Koppsele

Koppsele var Malåsamernas gamla huvudviste. Idag finns lämningar som minner om hur det en gång såg ut. Här finns en kåta och två bodar bevarade. Området är sedan 1997 naturreservat. Koppsele blev öde omkring sekelskiftet då samerna flyttade nedströms.

Rester av en gammal gärda finns i **Bölevallen**, nära Koppsele, enligt traditionen den äldsta renskiljningsvallen i trakten. Gärden bestod delvis av timmer, delvis av skihagekonstruktioner. Intill de gamla rengårdarna finns ofta härddar och spår i träden i form av lassomärken o dyl.

Några gamla kåtor och härbren finns bevarade förutom dessa:

- **Brunträsk**, den s k Prästkåtan, som ska ha använts av prästen vid fiske i Skäppträsket. Flyttad till nuvarande plats.
- **Rentjärn**, ett härbre.
- **Kalvtjärn**, en kåta och ett härbre. Här finns också en gammal rengärda som fortfarande är i bruk.
- **Mörttjärn**, tre äldre timrade förvaringsbyggnader, varav ett härbre som restaurerats.

Förutom bebyggelsemiljöerna finns samiska miljöer som brukas idag i samband med renskötseln, framför allt rengårdor (inhägnader som används vid kalvmärkning, på våren och vid slakt, på hösten) med tillhörande kojor. Dessutom finns i Malå en stor kunskap om

äldre och nyare platser och lämningar som det vore värdefullt att inventera och dokumentera.

Kartor och text m hjälp av Malå Sameby och Malå Sameförening.

Bebyggelsemiljöer

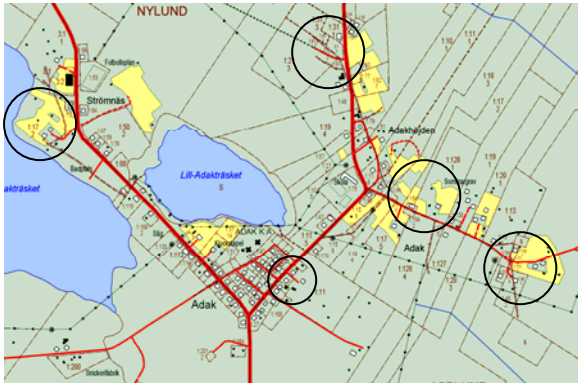
I Malå finns Sveriges sydligaste skogssameby. Det var den samiska befolkningen och dess renskötsel som helt dominerade området fram till 1700-talets senare del, när nybyggare började slå sig ner för att odla upp mark, uppmuntrade av de lappmarksplakat och lappmarksreglemente som gav nybyggaren skattefrihet och befrielse från krigstjänst. Utifrån dessa enstaka nybyggen växte under 1800-talet fram ett antal byar. Det är i dessa byar vi idag finner de äldsta byggnaderna.

De större byarna fick i allmänhet en karaktär av glesa radbyar, medan de mindre är så pass små och glest bebyggda att man knappast kan tala om någon sammanhållen karaktär. Ett större antal av de utpekade byggnadsmiljöerna är ensamgårdar, medan Malåträsk och i viss mån Adak växte ut till samhällen med mera urban karaktär. Gruvbrytningen och dess behov av arbetskraft kom att betyda mycket för dessa orter. Andra boställen har sina ursprung i de kronotorp, arbetarsmåbruk, eller egnahem som anlades med statliga subventioner under första halvan av 1900-talet.

Hoten mot de i programmet beskrivna värdena kommer främst från ett dåligt underhåll av byggnader som inte längre anses behövas. Med detta kulturmiljöprogram kommer förhoppningsvis behovet av underhållsåtgärder på de värdefulla byggnaderna att framstå tydligare. Väl fungerande tak är exempelvis helt nödvändiga. Renoveringar och tillbyggnader kan också göras på olika sätt. Det är viktigt att eventuella ändringar görs så att de kulturhistoriska värdena tas tillvara. Detta gäller inte minst bebyggelsen i tätorten.

De miljöer och enstaka byggnader som bedömts ha särskilt kulturhistoriskt värde finns listade och beskrivna i text. Åtgärdsförslagen ger anvisningar om hur det kulturhistoriska värdet skall kunna bevaras. Hushållning och varsamhet är ledorden för hantering av denna typ av bebyggelse. Kontakta gärna Skellefteå museum för rådgivning, eller besök HÅLLA HUS-montrarna med information om byggnadsvård, hushållning och samhällsutveckling som finns på kommunkontoret i Malå.
(webadress: www.hallahus.se)

Adak

Namnet Adaks ursprung har två olika tolkningar, dels kan det ha fått sitt namn efter en same vid namn Per Aslak, vilket försvenskades till Per Adak. Herr Aslak ska ha uppehållit sig i Adaktrakten på sommarhalvåret och vid kusten på vintern. Enligt den andra tolkningen, enligt Svenskt Ortsnamnslexikon, ska Adak komma från Áddake som är en umesamisk variant av Anders. Det första nybygget i området insynades 1804 och byn växte efterhand.

Under ett vägbygge mellan byarna Kvorbeväre och Adak sommaren 1921 påträffades ett stenblock som var rikt på zink och koppar. Detta var början till gruvbrytningen som fick Adak att expandera. Men även vid själva gruvan några km nordost om byn växte ett samhälle upp under 1940-talet. Under 1950-talet hade byn sin storhetstid. Då fanns det ca 200 hushåll i byn och man tävlade med Malå samhälle om att vara det folkrikaste samhället i kommunen. Vid denna tid hade Adak bl a fyra caféer, tre livsmedelsaffärer, beklädnadsaffär, hembageri och telefonväxel. Gruvbrytningen upphörde 1978.

Folkets hus i Adak, Asplund 1:165, uppfördes under 1940-talet och har fortfarande kvar sin tidstypiska karaktär.

Folkets hus, Asplund 1:165

Här finns även Sagabiografen, Asplund 1:21 (1:45) kvar med välbevarad interiör och exteriör.

Sagabiografen Asplund 1:21

Adaks gamla bykärna insynades som nybygge år 1804. Enligt uppgift motsvaras de äldsta gårdsplatserna idag av fastigheterna Asplund 1:19 och 1:128.

Gårdarna ligger i lidläge på Adakhöjden med byggnaderna på norra sidan av byvägen och slätterängar söder om. Här kan man, trots att kulturlandskapet förbuskas allt mer, fortfarande se långsträckta skiften och ängslador. I Adakbäcken har det, enligt uppgift, legat såg, spånhyvel och eventuellt en kvarn. I samband med att gruvrörelsen under 1900-talet förändrade området karaktär från jordbruksby till ett modernt samhälle förtätades denna del av Adak och många hus har genomgått en genomgripande modernisering.

Bagarstuga, Asplund 1:19

Fastigheten Asplund 1:19 utgörs av en gårdsanläggning med bl a en välbevarad enkelstuga som använts till bagarstuga. Byggnaden uppfördes under 1800-talets andra hälft med profilerade taksparrändar, utskjutande takfot och snickeriveranda samt en pardörr med speglar. Pardörren har senare ersatts med en modern ytterdörr och en inglasad veranda har byggts till på den södra gaveln. Vidare finns en timrad ekonomibygnad från 1847 bestående av bod, vagnslider och vedbod och en loge som tillbyggdes 1897.

Gårdsplatsen på fastigheten Asplund 1:128 ska vara den första som bebyggdes i Adak by. Byggnaderna ligger på en stor öppen gårdsplan som sluttar ned mot slätterängarna söder om vägen. Mangårdsbyggnaden är av stor enkelstugemodell från andra hälften av 1800-talet. Byggnaden har under senare tid genomgått en renovering då man bland annat satte in nya fönster men har i övrigt mycket kvar av sitt ursprungliga utseende.

Asplund 1:128

Ekonomibyggnaderna på fastigheten är uppförda under början av 1900-talet och består bland annat av en stor brädladugård samt en lada med brutet tak som är typisk för området. Fastighetens alla byggnader är i gott skick och bildar en sammanhållen gårdsgrupp.

Fastigheten Asplund 1:14 är en avstyckad del av gamla Adak by och ligger på en höjd i byns östra del. Den äldre mangårdsbyggnaden på fastigheten, från 1921, har tilläggsisolerats och fått nya fönster och dörrar. På tomten finns även en lång ladugårdsbyggnad samt ett nyare bostadshus från 1950-talet. Norr om gårdsgruppen finns ett öppet och slaget slätterlandskap. Här finns mindre ekonomibyggnader, varav en stor lada med brutet tak som är typiskt för Adakområdet.

"Adak-lada" med brutet tak, Asplund 1:14

Under 1930-talet uppfördes ett kapell, Asplund 1:154, av Filadelfia i västra delen av byn.

Byggnaden är en låg beigefärgad träbyggnad med församlings-sal och bostadshus och har kvar mycket av sin ursprungliga karaktär.

Asplund 1:154

I Strömnäs på en udde ut i Stor-Adakträsket ligger fastigheten Asplund 1:17. På tomten finns en modern mangårdsbyggnad, men också en äldre parstuga med inbyggd förstuga och mittpostfönster. På fastigheten finns också en liten slätterlada och stor Adaklada med brutet tak.

Parstuga i Strömnäs, Asplund 1:17

Norr om Stor-Adakträsket ligger fastigheten Asplund 1:37. På gården finns en stor mangårdsbyggnad uppförd omkring 1900, renoverad och tillbyggd på 1980-talet. På fastigheten finns även en jordkällare, en timrad loge och lada samt andra ekonomibyggnader.

Asplund 1:37

På södra sidan av Sörgårdsvägen finns fastigheten Asplund 1:55 med ett mindre bostadshus med korspostfönster och inbyggd farstukvist. Huset är troligtvis uppfört omkring 1920-talet.

Asplund 1:55

Områdets karaktär och värden

- jordbruks- och odlingslandskap integrerat i det nyare Adak
- placeringen i lidläge
- en miljö som vittnar om förändring från jordbruksby till blomstrande gruvsamhälle.
- de för området typiska ladorna

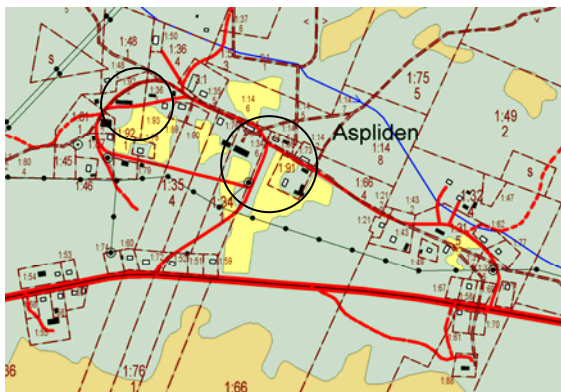
Status

- kulturmiljöprogram
- landskapsvårdsprogram (de västra delarna)

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Aspliden (se även Koppsele)

Aspliden ligger ca 14 km söder om Malå, längs väg 1005 till Kristineberg i Lycksele kommun. Den äldre agrara bebyggelsen i byn har karaktären av en radby längs en höjdsträckning mot Hornberget i nordväst. Under 1900-talet har gruvdriften i gruvan i Kristineberg påverkat bebyggelsebeståndet genom förtätning, men även lett till att flera av de äldre mangårdsbyggnaderna har genomgått en oaktsam renovering. Byn domineras idag av 1930- och 40-tals villabebyggelse samt nyare bebyggelse i byns östra del.

Rester av den äldre jordbruksbebyggelsen utgörs av följande gårdsgrepp som bedömts kulturhistoriskt intressanta.

Aspliden 1:92

Aspliden 1:92

På fastigheten Aspliden 1:92 finns en väl bibehållen gårdsanläggning från tidigt 1900-tal. Mangårdsbyggnaden är en stor korsröstad parstuga i en och en halv våning. Huset står på en grund av huggen sten, har rödfärgad liggande fasspontpanel med profilerade vita detaljer och en öppen förstuga i två våningar med snickeridekorationer. Till fastigheten hör även en lång timrad ladugårdsbyggnad.

Aspliden 1:34 har en parstuga ihopbyggd med bagarstuga och garage, delvis moderniserad med nya fönster och med en lång ekonomibyggnad, båda uppförda under 1870-talet.

På fastigheten Aspliden 1:66 finns ett härbre uppfört före 1862.

Aspliden 1:91 utgör, enligt utsago, den äldsta gårdsanläggningen i byn. Här finns en parstuga uppförd 1862, med inbyggd förstuga och sidoingång. Huset renoverades på 1930-talet, samt på senare tid, med nya fönster, dörrar och tak. Till fastigheten hör även en vinkelbyggd ladugård med mittdel av betongsten samt en bagarstuga innehållande bostadsdel och verkstad för möbelsnickeri där alla verktyg och maskiner finns bevarade. Bagarstugan ska vara byns äldsta hus och är uppförd omkring 1830. Byggnaderna står kring en öppen gårdsplan omgärdad av en mindre slätteräng. Byggnaderna har kvar en del av sin ursprungliga karaktär.

Bagarstuga, Aspliden 1:91

Områdets karaktär och värden

-by av radbykaraktär

Status

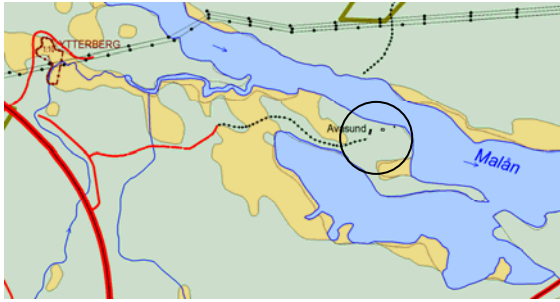
-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

-kulturlandskapet hålls öppet.

Avasund

Ensamgården Avasund, Skäppträskåheden 3:1, ligger ca en mil sydost om Malå på en halvö i Malån. Bostadshuset är en envånings enkelstuga med inbyggd förstuga, med spåntak och modernare ytterdörr. På gården finns också timrade ekonomibyggnader, som en stolpbod och en bod.

Bostadshus Skäppträskåheden 3:1

Stolpbod Skäppträskåheden 3:1

Områdets karaktär och värden

- ensamgård med samisk anknytning
- placering på ås nära vatten

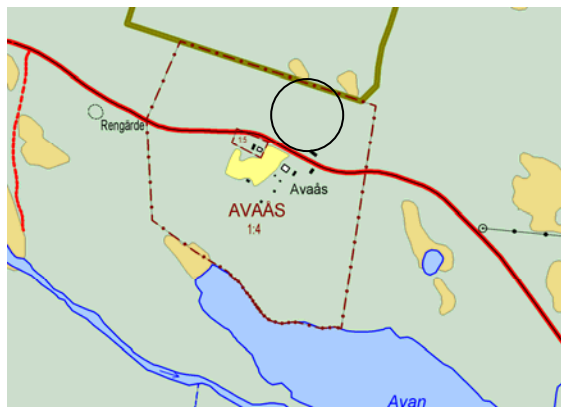
Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Avaås

Avaås ligger längs väg 1019, ca 13 km från Malå samhälle. Byn består av två gårdar som uppfördes under 1930- och 1950-talet. På den västra fastigheten, Avaås 1:5, finns en timrad samisk kåta samt två stolpbodar troligen flyttade från Koppsele. Här finns även en mindre träbyggnad som har inrymt det äldre bostadshuset som uppfördes 1875. Norr om gården finns en rengårda.

På fastigheten Avaås 1:4 finns bland annat en sommarladugård och loge från 1890-talet. Där förvarades de döda i väntan på transport till vårmaknaden Malå. Utedasset som står på gården är flyttat från Koppsele. Det är timrat och har årtal 1925 inristat.

De båda boningshusen är renoverade medan övriga byggnader är i ursprungligt skick.

Avaås 1:4

Avaås 1:5

Områdets karaktär och värden

- det samiska inslaget på gården
- karaktäristisk inlandsbebyggelse intill vatten

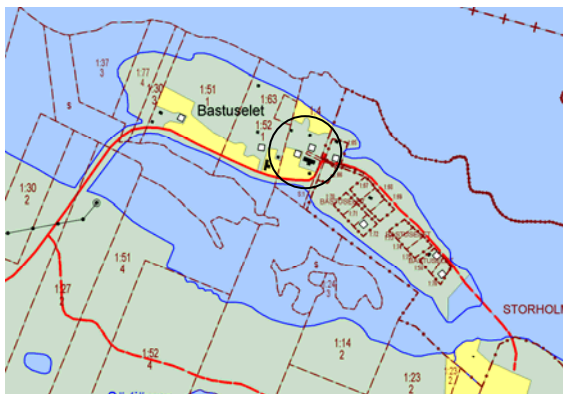
Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas

Bastuselet

Bastuselet insynades 1800 men fick sin första bebyggelse nio år senare då soldaten Per Harr flyttade hit från Burträsk. Han byggde först en liten stuga nära älven, men med tiden kom bebyggelsen att förläggas högre upp på åsen. Byn hade skola fram till 1932, fick telefon 1923 och elektrisk ström 1949.

Nedre Bastuselet har idag en ö-liknande karaktär då vattennivån i denna del av Skellefteälven har höjts mellan 7-8 meter i samband med uppförandet av kraftverksdammen i Bastuselet. Innan dess hade byn sina slätterängar i slutningen ned mot den gamla älvfåran i norr, närmare länsgränsen mot Norrbotten. Byn hade då även fast vägförbindelse och inte som idag en broförbindelse.

Bebyggelsen i Nedre Bastuselet bildar en radby på en ås som sträcker sig parallellt mellan byvägen och Skellefteälven. I byn har gårdarna på fastigheterna Bastuselet 1:4 och 1:65 bedömts kulturhistoriskt intressanta. Gårdarna ligger i den södra delen av byn, den

gamla byn och bildar tillsammans en fin miljö av småbrukarkaraktär.

Bastuselet 1:4

Mangårdsbyggnaderna är likartade och uppförda av samma byggmästare i början av 1930-talet i för området tidstypisk karaktär med locklistpanel och korspostfönster. Bägge gårdarna har gulfärgad panel och mittpostfönster. Till fastigheterna hör även långa ladugårdslängor samt en liten bagarstuga. Norr om Bastuselet 1:4 finns en gammal bod som lär vara byns äldsta byggnad.

Områdets karaktär och värden

- byns placering uppe på åsen i älven
- byggnader typiska för miljön.
- representativt för inlandets odlingslandskap

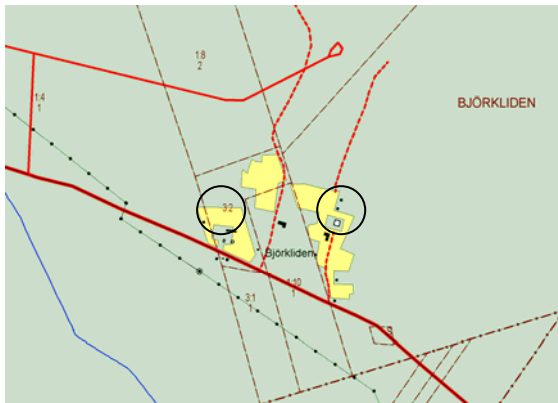
Status

- kulturmiljöprogram
- landskapsvårdsprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Björkliden

Björkliden består av två gårdar som ligger högt belägna mellan Lainejaure och Långträsk längs den mycket raka grusvägen 1013.

Björkliden 1:2

Boningshuset på fastigheten Björkliden 1:2, den östra, byggdes på 1870-talet men renoverades på 1950-talet. Gården har en stengärdesgård och har flera stora och små

ekonomibyggnader varav en loge är daterad till 1876. På tomten finns också en timrad lekstuga från 1930-talet och en jordkällare.

Bagarstugan, Björkliden 3:2

På fastigheten Björkliden 3:2 ligger ett boningshus i 1950-talsstil men troligen med äldre timmerstomme. En bagarstuga i bra skick finns på tomten och i övrigt finns en hel del stora ekonomibyggnader. Idag verkar gården, som är i behov av underhåll, stå öde.

Områdets karaktär och värden

-inlandskaraktär

Status

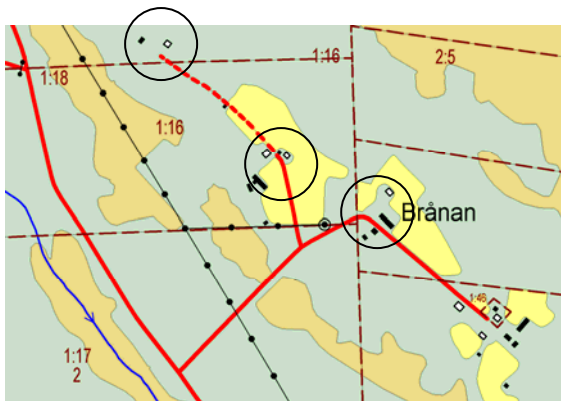
-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

-kulturlandskapet hålls öppet

Brånan

Byn Brånan ligger längs väg 1019, ca 14 km nordväst om Malå samhälle. Av byns fyra gårdar har objekt på tre av gårdarna ansetts kulturhistoriskt intressanta. Gårdarnas placering har formen av en löst sammanhållen radby längs byvägen. Gårdstomterna är stora och öppna. Mellan fastigheterna finns ett äldre slätterlandskap med inslag av skog som delar upp gårdstomterna.

Vännäs 1:20

Fastigheten Vännäs 1:20 bildar en sammanhållen gårdsanläggning med mangård och ekonomibygnader. Mangårdsbyggnaden uppfördes under slutet av 1800-talet. Här finns även en lång, delvis timrad ladugårdslänga och på andra sidan av vägen en timrad loge och sommarladugård från 1920-talet.

Fastigheten Vännäs 1:16 ska vara den äldsta gårdsplatsen i Brånan. Den nuvarande mangårdsbyggnaden på fastigheten uppfördes i slutet av 1930-talet och har genomgått en renovering. På fastigheten finns av kulturhistoriskt intresse en timrad bagarstuga med dubbeldörr, indelad i fyra speglar, samt korspostfönster med tätspröjsad överdel. Huset står på kallmurad grund. I fastighetens södra del finns även en sommarladugård. I

anslutning till gården finns även en parstuga, på fastigheten Vännäs 1:18.

Bagarstuga Vännäs 1:16

På fastighet Vännäs 1:12 finns av kulturhistoriskt intresse en äldre timrad bagarstuga som uppfördes i samband med att den första gårdsanläggningen uppfördes här i slutet av 1890-talet. Den äldre mangårdsbyggnaden är nu riven och ersatt med ett modernare bostadshus. På fastigheten finns flera kulturhistoriskt intressanta ekonomibygnader.

Vännäs 1:12

Den fjärde gården är den äldsta i byn men har flyttats till sin nuvarande plats längst norrut i byn.

Områdets karaktär och värden

- sammanhållna gårdsmiljöer
- radbykaraktär
- det omgivande kulturlandskapet

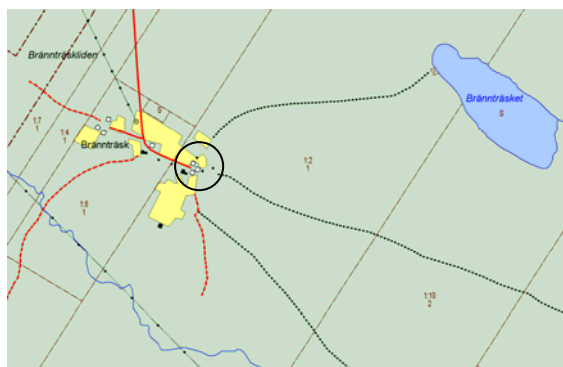
Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Brännträsk

Brännträsk insynades 1815. På fastigheten Brännträsk 1:2, längs österut i byn, finns en timrad bod i två våningar från 1843.

Brännträsk 1:2

Områdets karaktär och värden

-timrad bod

Status

-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaden vårdas

Brännudden

Området Brännudden utgör en sammansatt miljö med ett äldre kulturlandskap och agrar bebyggelse i olika kategorier. Byn består av två gårdar på en udde i Mensträskets norra del vid kommungränsen mot Norsjö, ca 28 km sydost om Malå samhälle. Brännudden har stora kulturhistoriska värden då samspelet mellan bebyggelse och kulturlandskap återspeglas på ett fint sätt.

Mellan väg 1030 och de två fastigheterna Brännudden 1:2 och 1:3 finns ett äldre slätterlandskap. På ängarna finns hässjor och flera lador, varav några äldre timrade av stolpmodell som står på små höjder. Ängarna är utdikade och diken bildar längsgående tegsindelningar. Slätterängar finns även vid den vik av Mensträsket som kallas för Avan. Trots att ängarna inte brukas längre har de kvar sin karaktär av slättermark.

Brännudden 1:2

Fastigheten Brännudden 1:2 är den yngre av de båda gårdsanläggningarna. Här finns ett väl bibehållet bostadshus från 1923 med öppen veranda i två våningar med snickeridetaljer, en liten handelsbod från 1928 samt sommarstuga. Till fastigheten hör även en delvis timrad

ladugård och mindre ekonomibyggnader från samma tid samt en loge daterad till 1881.

Brännudden 1:3

Mangårdsbyggnaden på stamhemmanet Brännudden 1:3 är en stor timrad parstuga med inbyggd förstuga och sexdelade korspostfönster. Huset fick liggande fasspontpanel på 1930-talet. Här finns även en mindre timrad loge, sammanbyggd med hemlighus, samt två bodar med tillbyggd veranda som kan ha tillhört bostadshuset. Ladugårdsbyggnad är delvis timrad och korsröstad med ett stort mittfönster. Till fastigheten finns även en liten timrad bagarstuga från 1901.

Brännudden 1:3

Norr om gårdarna vid stranden av den del av Mensträsket som kallas för Avan finns ett båthus uppfört 1900 och här har tidigare en bastu och en ångmaskinsdriven spånhyvel funnits. Ångmaskinen har flyttats och står nu intill byavägen. Vid stranden finns även rester av en brygga som den forne innehavaren av fastigheten 1:2 använde för färjetrafik.

Områdets karaktär och värden

- de sammanhållna gårdsmiljöerna som berättar om inlandets nybyggesepok.
- representativt för inlandets sjöbebyggelse

Status

- kulturmiljöprogram
- landskapsvårdsprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålles öppet

Brännäs

Brännäs är ett område med äldre samisk historia på en utskjutande udde i södra delen av Brännässjön, ca 19 km väster om Malå samhälle. Området insynades av nybyggare vid sekelskiftet 1800. Bebyggelsen i byn är idag av modernare slag men fastigheten Brännäs 1:18 har bedömts intressant ur kulturhistorisk synvinkel.

Brännäs 1:18

Fastighet Brännäs 1:18 är en mindre gårdsanläggning som ligger ensamt på en liten höjd vid norra sidan av vägen på Brännäset, mellan

Sörträsket och Brännässjön.

Gårdsanläggningen består av en låg mangårdsbyggnad av parstugumodell från sekelskiftet med rödfärgad locklistpanel och sexdelade mittpostfönster. Mangårdsbyggnaden flyttades till denna plats från stamhemmanet omkring 1880. Stamhemmanet ägdes av nämndeman Granström.

Brännäs 1:18

Till gården hör även en timrad bagarstuga i enkelstugutyp samt en ladugårdsbyggnad som till viss del är timrad och förut hade en inbyggd förstuga. På gården finns ett stort och välväxt vårdträd, en tall.

Områdets karaktär och värden

- placering i landskapet
- representativ inlandsgård

Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Bölheden

Bölheden ligger 11 km nordväst om Malå samhälle. Fastigheten Böle 1:8 har samisk anknytning. Mangårdsbyggnaden är från 1954 och till gården hör ett antal stolpbodar och timrade lador. En sommarladugård, en sommarstuga och en timrad bagarstuga finns också, de två senare uppförda i början av 1900-talet.

Böle 1:8

Områdets karaktär och värden

-nybygge med samisk anknytning.

Status

-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

-kulturlandskapet hålles öppet

Gamla Aspliden (Aspliden)

Byn Gamla Aspliden består idag av fyra gårdar, varav tre av senare datum. Området ligger i ett högt lidläge på berget med samma namn, norr om väg 1005 till Kristineberg i Lycksele kommun, ca 14 km söder om Malå samhälle. Enligt uppgift ska den s k Domarvägen, vägen mellan Arvidsjaur och Lycksele som juridisk personal vandrade mellan de två tingsplatserna, ha löpt genom byn.

I byn har byggnaderna på stamfastigheten, Aspliden 2:4, bedömts som kulturhistoriskt intressanta. Mangårdsbyggnaden är en renoverad parstuga, uppförd i timmer år 1898, och hyste under en tid även en skola.

Aspliden 2:4

Byggnaden har inbyggd förstuga, rödfärgad locklistpanel och sexdelade mittpostfönster. Idag har boningshuset fått ett par nya fönster på övervåningen. Till fastigheten hör även en delvis timrad lång ladugårdslänga. En ditflyttad kornbod med inskription och bomärke finns på platsen. Gården har ett högt läge med en stor öppen slättermark nedom sig.

Områdets karaktär och värden

-öppet odlingslandskap i lidläge

Status

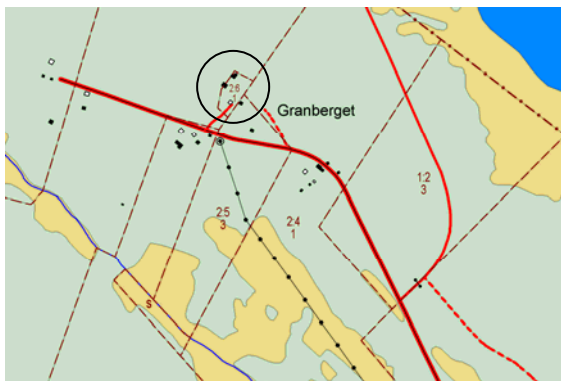
-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

-kulturlandskapet hålls öppet

Granberget

Granberget består av fem gårdar tre mil nordväst om Malå samhälle. Byn insynades som nybygge 1804.

Fastigheten Granberget 2:6 är en övergiven gård med igenvuxen tomt. Vägen upp till gården kantas av en allé av asp och björk. Mangårdsbyggnaden är timrad i 1920-talsstil med brutet sadeltak, inbyggd förstuga samt korspostfönster. Till gården hör även en timrad uthuslänga från 1866, vilket troligen är dess äldsta byggnad, en timrad kornbastu, en ladugårdsbyggnad med brutet tak, en smedja samt en timrad lada. Tidigare har här även funnits en loge och ett härbre från 1870-80-tal.

Mangårdsbyggnad Granberget 2:6

Smedja Granberget 2:6

Uthuslänga Granberget 2:6

2,5 km söder om byn Granberget, mellan Sör-Lövberget och Tallberget, finns en liten skogshuggarkoja med utedass och ladugård på fastigheten Granberget 2:5. Kojan är lämnad för många år sedan och är som ett museum. Kojan har fyra bäddplatser, vedspis och bord och stolar. Ladugården har flera spiltor och är placerat direkt på mark.

Områdets karaktär och värden

- övergivna gården i gott skick
- skogshuggarkojan söder om byn

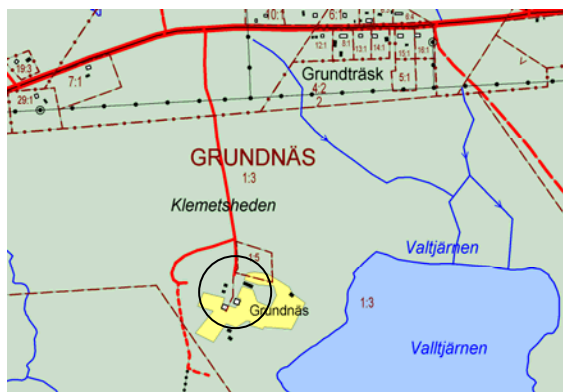
Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Grundnäs

Grundnäs är en gammal samisk boplats med flera hundra år gamla anor.

Gården Grundnäs 1:3 ligger strax söder om byn eller sjön Grundträsk, närmare tre mil österut från Malå samhälle. På fastigheten

finns två stolpbodar vilka är kulturhistoriskt intressanta.

Grundnäs 1:3

Områdets karaktär och värden

-stolpbodarna

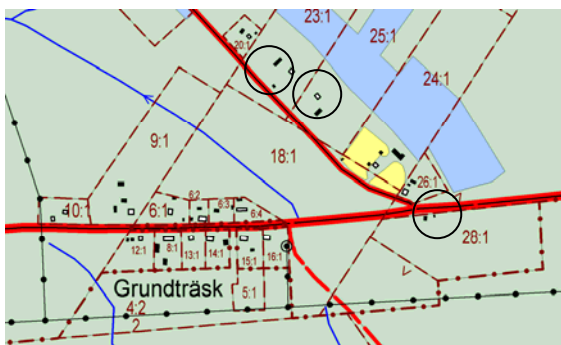
Status

-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

Grundträsk

Byn Grundträsk ligger i kommunens östra hörn, ca 28 km från Malå samhälle. Området insynades som nybygge 1806. Bebyggelsen i själva bykärnan domineras av renoverad modernare bebyggelse. Området vid vägkorsningen mellan väg 1012 och 1013 i byns östra ände har bedömts intressant ur kulturhistorisk synvinkel. Bebyggelsen utgörs här av bostadshus av 1930-talets villakarakter i ett och ett halvt plan med tillhörande ekonomibyggnader.

På fastigheten Grundträsk 28:1 finns ett bostadshus uppfört 1935 med gråfärgad locklistpanel, korspostfönster, förstukvist och en liten frontespis. Någon gång har en renovering av huset påbörjats och den smäckra balkongen är utbytt mot ett tungt tak ovan bron. Dock har huset fortfarande stora värden.

Grundträsk 28:1

I östra delen av byn på vägens södra sidan finns fastigheten Grundträsk 29:1. På fastigheten finns ett hus byggt 1945, med liggande panel och korspostfönster.

Grundträsk 29:1

Vid förlängningen av väg 1013 mot norr finns två fastigheter med större ekonomibyggnader vilket ger denna del av miljön en småbrukar-karakter. Av speciellt intresse är fastigheten Grundträsk 23:1 som har kvar mycket av sin tidskarakter.

Grundträsk 23:1

Bostadshuset på fastigheten Grundträsk 25:1 har genomgått en renovering och fått masonit-skivor med locklister. I övrigt finns stora värden kvar. Byggnaden är dock illa underhållen.

Grundträsk 25:1

Vid Grundträskets södra strand finns fastigheten Grundträsk 21:4 med ett hus från 1930-talet som har korspostfönster och inbyggd förstuga.

Grundträsk 21:4

Områdets karaktär och värden

- fastigheternas läge vid vägkorsningen
- byggnadernas villakarakter med tomter

Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Gustavsbränna

Gården Gustavsbränna, fastigheten Öberg 1:8, har ett högt läge på ön Storholmen vid Skellefteälven i norra hörnet av kommunen. Gårdsanläggningen delas av vägen som förbinder ön med fastlandet.

Norr om vägen ligger mangården. Byggnaden är en stor enkelstuga från 1909 med rödfärgad locklistpanel och sexdelade mittpostfönster. Förstugan är renoverad. På denna sida vägen finns även en mindre bagarstuga från 1880-talet.

Söder om vägen finns en brädladugård med fähusdel av betongsten samt två bodar.

Bagarstuga Öberg 1:8

Söder om gården finns ett äldre slåtterlandskap som börjar förbuskas. Nordöst om gården, längs vägen mot gården Björknäs, finns ett lägre liggande, äldre slåtterlandskap. Slätterängarna håller på att växa igen, men man kan fortfarande tydligt se spår av de inhägnade tegarna.

Områdets karaktär

- placeringen på Storholmen i Skellefteälven
- slätterlandskapen

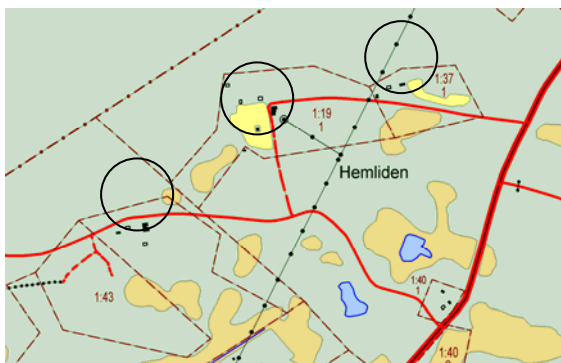
Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Hemliden (Östra Lainejaur)

Hemliden ligger vid sydslutningen av berget med samma namn. Inom området finns en äldre jordbruksfastighet samt två mindre gårdsanläggningar från 1900-talets första decennier.

Fastigheten Östra Lainejaur 1:19 har en gårdsanläggning med bostadshus uppfört 1938 med liten frontespis över en nyare öppen brokvist. Byggnaden har rödfärgad locklistpanel och mittpostfönster. På tomten finns även en bagarstuga med stor snickeriveranda samt en delvis timrad vinkelbyggd ladugård med plåttak, samt två bodar.

Bagarstuga, Ö Lainejaure 1:19

Fastigheten Ö Lainejaure 1:37 är en mindre gårdsanläggning med tidstypisk mangårdsbyggnad från 1922 med inbyggd förstuga i två våningar, locklistpanel och mittpost-fönster. Till gården hör även två mindre ekonomi-byggnader.

Mangårdsbyggnad, Ö Lainejaure 1:37

Fastigheten Ö Lainejaure 1:21 är en äldre jordbruksfastighet som ligger längst västerut i byn. Gårdsanläggningen består av mangårdsbyggnad, en stor enkelstuga från 1890-talet med inbyggd vinkelställd förstuga i två våningar samt en liten parstuga som troligen har tjänat som bagarstuga. Båda byggnaderna har rödfärgad locklistpanel och mittpostfönster. Till fastigheten hör även en delvis timrad ladugårdslänga och några mindre ekonomibyggnader.

Fastighet Ö Lainejaure 1:21

Områdets karaktär och värden

-representativ inlandsbebyggelse

Status

-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

Holmsjö

Byn Holmsjö ligger ca två mil nordväst om Malå samhälle. Dagens bebyggelse är till största delen från 1930-40-talet, men här finns även äldre ekonomibyggnader. Byn ligger i lidläge och har karaktär av radby med mangårdsbyggnaderna i högt läge mot byvägen och ekonomibyggnaderna i slutningen ner mot Holmsjön.

I Östra Holmsjö finns två gårdar på fastigheterna Holmsjö 1:21 och 1:22. Gårdarna uppfördes på tidigt 1920-tal och ligger i ett öppet odlingslandskap. Till gårdarna hör också bevarandevärda ekonomibyggnader och på den östra gården en bagarstuga.

Holmsjö 1:22

Holmsjö 1:22

Den västra gården, Holmsjö 1:22, har högt bevarandevärde då det finns mycket kvar av

ursprunget. Mangårdsbyggnaden har korspostfönster och en tidstypisk farstukvist. Holmsjö 1:21 har en nyare mangårdsbyggnad från 1954.

På fastigheten Holmsjö 2:4 finns även kulturhistoriskt intressanta ekonomibyggnader.

Holmsjö 2:4, troligen från ca 1870

På fastigheten Holmsjö 1:27 finns ett timrat parhus i två fulla våningar från 1800-talet som varit i samma släkts ägo sedan 1887. Till fastigheten hör även en ladugårdslänga och ett antal ekonomibyggnader.

Holmsjö 1:27

Områdets karaktär och värden

- fastigheternas öppna kulturlandskap
- Holmsjö 1:22, ursprungligt utseende
- ekonomibyggnaderna**
- radbykaraktär

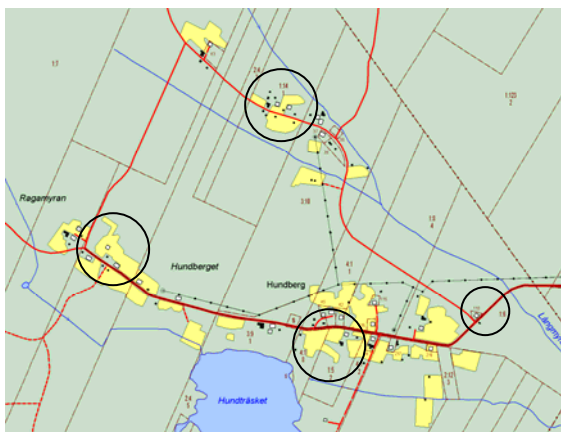
Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Hundberg

Byn Hundberg ligger längs väg 1020, ca 26 km nordväst om Malå samhälle. Bebyggelsen i bykärnan utgörs av modernare eller renoverade mangårdsbyggnader och några äldre ekonomibygnader i lidläge på sydslutningen av berget med samma namn. Av kulturhistoriskt intresse finns i västra delen av byn fastigheten Hundberg 3:3, en timrad välbehållen enkelstuga från 1891 med kammare och plåttak. Interiört är huset välbevarat med väggfasta möbler och murad spis.

Enkelstuga, Hundberg 3:3

Söder om vägen, på fastigheten Hundberg 1:5, finns en åttakantig rundloge från 1869 och en bod från 1847.

Rundloge, Hundberg 1:5

Norr om själva bykärnan och berget Hundberget, finns två gårdsanläggningar på fastigheten Hundberg 1:14, med bebyggelse från 1930-talet. Fastigheten var ursprungligen ett hemman med en äldre gårdsanläggning från 1800-talet. Gårdsanläggningarna ligger i lidläge nära varandra på norra sidan av byvägen och bildar en mindre jordbruksmiljö. Mangårdsbyggnaderna har brutna sadeltak, rödfärgad locklistpanel och mittpostfönster.

Den södra mangårdsbyggnaden har renoverats med bl a en modern veranda och delvis nya fönster. Jordbruk bedrivs ej men söder om vägen hålls fortfarande ett öppet slätterlandskap ned mot Hundberget. På samma sida vägen finns även några ekonomibygnader, bl a en stor timrad loge i två våningar och uppkörning, som härstammar från den äldre gården.

Timrad loge, Hundberg 1:14

I östra delen av byn, på fastigheten Hundberg 1:6, finns en timrad enkelstuga med sexdelade fönster och pardörr med överljus.

Hundberg 1:6

Områdets karaktär och värden

- fastigheternas öppna kulturlandskap
- enkelstuga, Hundberg 3:3

Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Högnäs

Byn Högnäs, ca 25 km sydöst om Malå samhälle, insynades som nybygge 1826. Bebyggelsen i byn utgjordes förr av två gårdar.

Högnäs 1:3

På fastigheten Högnäs 1:3 utgörs mangårdsbyggnaden av en timrad enkelstuga i två våningar. Inbyggd förstukvist, rödfärgad locklistpanel och sexdelade korspostfönster på bottenvåningen och fyrdelade mittpostfönster på den övre. Enligt uppgift ska huset vara uppfört 1879 och renoverat på 1930-talet och

ytterligare någon gång senare till sitt nuvarande utseende.

Högnäs 1:3, logen

På fastigheten finns även en långloge, timrad i två led med uppkörning i båda ändarna, två bodar och en delvis timrad ladugårdslänga.

I Storbäcken har man haft slätterängar med dammsystem för såg, kvarn och spånhyvel. I Storbäcken har man även flottat fram till 1950-talet.

Områdets karaktär och värden

- fastigheternas öppna kulturlandskap
- ekonomibygnaderna

Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Koppsele

Området innehåller en av de äldsta skogssamiska vistena inom Malå kommun med kvarvarande bebyggelse och rester av rengården vid Bölevallen ca två km söder om Koppsele. Koppsele är ett naturreservat som ligger på fastigheten Malådalen 3:1, ca 13 km nordväst om Malå samhälle.

Koppsele ligger vackert på ett litet näs vid ett smalt parti av Malån. Platsen finns markerad redan på lantmätare Jonas Geddas karta från 1671. Då kallades platsen för Puolenkiedde eller Brännvallen som var den svenska översättningen. Koppsele var då huvudvistet i Puolenkieddes lappskatteländ. Platsen har även benämnts Saddava, Sandbacken, vilket kan härledas till den kulle som finns på platsen. Vid foten av denna kulle ligger boplatser. Området var bebott fram till 1900, då platsen vid laga skiftet kom under Matsbergets skifte och bebyggelsen skingrades. Den siste same som bodde här var Jonas Vilhelm Jonsson, till vardags kallad "Villak".

Stolpbodarna i Koppsele

I Koppsele finns idag en skogssamisk kåta samt två stolpbodar, daterade till 1819 och 1889 enligt inskription. Inom området finns en ca två kilometer lång grävd kanal som hämtar vatten i den lilla intilliggande Koppselebäcken och går runt kullen. Kanalen användes för bevattning, en teknik som J Mörtzell, kapellpredikanten i Malå 1862 – 84, enligt uppgift ska ha gett instruktioner om. Här finns även husgrunder som visar på att flera hus har stått i området.

Vid Koppselevistets upplösning spreds bebyggelsen till följande ställen - Setssele en kåta och tre härbren, Strömfors två härbren, ett gethus, Avaås ett härbre, Bäckmark en kåta (nu borta) och ett härbre.

Söder om Koppsele ligger Bölevallen, med rester av en rengårda som delvis var timrad, delvis av skihagetyp. Rengården uppfördes 1892, som var en speciellt svår vinter för renskötseln, och användes för skiljning mellan skogs- och fjällsamernas sammanblandade renar. Gården användes för vinterskiljning fram till 1940-talet och är nu i är i dålig kondition.

Områdets karaktär och värden

- den sammanlagda kultur- och naturmiljön.
- byggnaderna inom området.
- den grävda kanalen och rengården

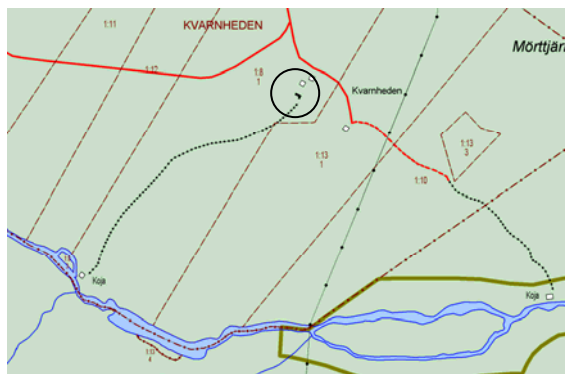
Status

- naturreservat
- kulturmiljöprogram
- klassad i ängs- och hagmarksinventering

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Kvarnheden

Kvarnheden 1:8 är en ensamt liggande gårdsanläggning söder om byn Näsliden, ca 20 km sydöst om Malå samhälle. Insynades som nybygge år 1830.

Kvarnheden 1:8

Gårdsanläggningen består av en mangårdsbyggnad av enkelkorstyp i två våningar med delvis inbyggd förstukvist med välvt tak samt en mindre bagarstuga, loge och delvis riven ladugårdsbyggnad. Mangårdsbyggnaden som uppfördes vid slutet av 1800-talet har utskjutande taksparrändar och profilerade vindskivor, samt rödfärgad locklistpanel och sexdelade korspostfönster.

Kvarnheden 1:8

Gården brukas under sommarhalvåret och omgärdas av ett lågt delvis raserat trästaket. Gårdstomten hålls till viss del öppen. Sydöst om gården finns en större f d slätteräng.

En före detta bagarstuga, i gott skick, är flyttad från tomten, ner till Malån.

Koja vid Malån

Områdets karaktär och värden

- ensamgård med slätterlandskap
- karaktäristisk inlandsgård

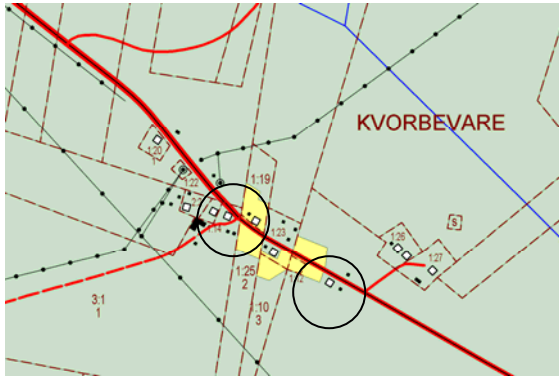
Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Kvorbevere

Kvorbevere är en liten by, ca 3,5 km nordöst om Adak. Området insynades som nybygge år 1827. Bebyggelsen består av äldre renoverade mangårdsbyggnader, modernare bostadshus och några äldre ekonomibyggnader.

I byn har det funnits en verkstadsrörelse för tillverkning av kaffekvarnar. 1905 tillverkade Oskar Bergström sin första kaffekvarn för eget bruk. Som mest var sex personer sysselsatta i produktionen. 1970 gick rörelsen i konkurs.

Kaffekvarnsfabriken, Kvorbevere 1:8

Tillverkningen skedde i byns södra ände i fastigheten Kvorbevere 1:8 Det är ett

välbevarat hus från tidigt 1900-tal med locklistpanel i gammalrosa färgton och korspostfönster med konsolburna överstycken. Taket har utskjutande taksparrändar och takfot. Husets framsida domineras av en öppen förstukvist i tung arkitektonisk utformning med fyra massiva pelare som bär upp taket.

Kvorbevere 1:19

På fastigheten Kvorbevere 1:19 finns en liten timrad åttakantig rundloge. Logen uppfördes 1880 enligt datering på kroppåsen.

På fastigheten Kvorbevere 3:1 finns ett timrat härbre.

Områdets karaktär och värden

-den särpräglade arkitekturen på fastigheten Kvorbevere 1:8

Status

-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

Lindenäs

Lindenäs 1:12 är en mindre gårdsanläggning från sekelskiftet som ligger vid en öppen skogsglänta som svagt sluttar ned mot Stora Skäppträsket, norr om Malå.

Lindenäs 1:12

Mangårdsbyggnaden är en timrad parstuga med rödfärgad panel och veranda. Byggnaden är något renoverad med bl a nya fönster på gavelns övervåning. Till fastigheten hör även två bodar med sluttande väggar samt en timrad loge. Ladugård saknas.

Lindenäs 1:12

Områdets karaktär och värden

-karaktäristisk sjöbebyggelse

Status

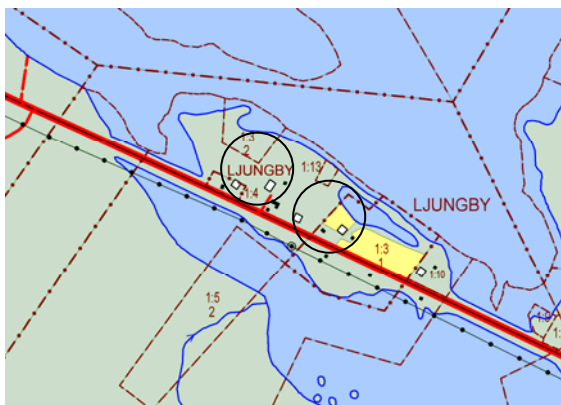
-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

-kulturlandskapet hålls öppet

Ljungby

Längs Slagnäsvägen, väg 1018, i kommunens norra del finns två bebyggelseplatser vilka bedömts intressanta ur kulturhistorisk synvinkel, Ljungby och Östanbäck, ca 10 km norr om byn Adak.

Området började brukas under senare delen av 1800-talet. Flertalet nybyggare i området härstammar från de första bosättarna i byn Bastuselet vid Skellefteälven, ca 4 km öster om området. Som en följd av att kraftverksdammen i Bastuselet uppfördes under 1960-talet har Skellefteälven dämmts upp och områden som förut varit brukade ligger idag under vatten.

Den första insyningen i Ljungby beviljades 1887 för Nils Johansson-Ljung. Men bebyggelsen torde påbörjats redan under 1870-talet i samband med att han förlorat merparten av sina renar under en svår vinter några år tidigare. På en karta från 1883 finns en gård markerad och under avvittringen 1887 fick Nils Johansson-Ljung officiellt godkännande av sitt nybygge.

Ljungby 1:4

På fastigheten Ljungby 1:4 finns en gårdsanläggning av 1920-talets traditionella småbruksmodell med en stor öppen gårdsplan. Mangårdsbyggnaden ligger en bit från vägen och har en öppen förstukvist i två våningar, rödfärgad panel och sexdelade mittpostfönster. Närmare vägen finns en stor brädladugård i dåligt skick med spåntak och norr om mangårdsbyggnaden en lite mindre träbyggnad av senare datum. Fastigheten ligger idag på en öliknande åssträckning utefter Sörån och området söder om gården är vattenfyllt. På båda sidor om gården har det under senare tid uppkommit en lågskalig sommarstugebebyggelse.

Ljungby 1:3

Fastigheten Ljungby 1:3 har flera äldre byggnader bland annat ett härbre från 1762. Bagarstugan är en enkelstuga med sexdelade mittpostfönster och spåntad pardörr och den är daterad till 1888. Boningshuset och ladugården är från 1900-talet.

Ljungby 1:3

På fastigheten Tjäderträsk 1:10 finns ett timrat rödfärgat härbre ditflyttat från Stensund.

Tjäderträsk 1:10

Områdets karaktär och värden

- placeringen på åsryggen
- representativt för inlandets älvbebyggelse

Status

- kulturmiljöprogram
- landskapsvårdprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Lund

Ensamgården Lund 1:1 ligger ca en mil sydöst om Malå samhälle. Mangårdsbyggnaden är en stor timrad parstuga med veranda. Byggnaden är uppförd 1883 men har genomgått en hel del renoveringar.

Lund 1:1

Bagarstuga i Lund 1:1

Bagarstugan är en enkelstuga med sadeltak, profilerade vindbräder och pardörr med fyra speglar. Både bagarstugan och sommarladugården är från 1874. På fastigheten finns också två bodar och en loge från 1890-talet.

Områdets karaktär och värden

-ensamgård med närhet till flertalet sjöar

Status

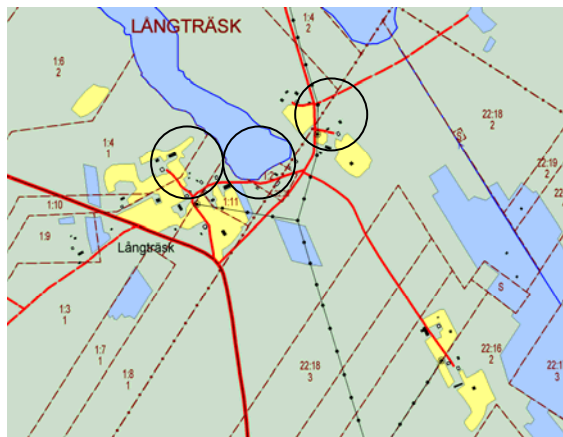
-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

-kulturlandskapet hålls öppet

Långträsk (Grundträsk)

Byn Långträsk ligger vid södra stranden av en långsträckt vik av sjön Långträsket, ca 25 km öst om Malå samhälle. Bebyggelsen består av två äldre jordbruksfastigheter på norra sidan viken och på södra sidan finns en mindre klungby på en liten höjd. Gårdstomterna är öppna och bebyggelsen är oreglerad. Här finns äldre, delvis timrade ekonomibyggnader och några äldre mangårdsbyggnader, men flertalet är uppförda under 1920 – 30-talen och moderniserade. I byn har det funnits ett mindre café, som öppnades 1915 och drevs fram till 1956, och affär med de nödvändigaste livsmedlen och bensin. Spånhyvel hade man på samfällad mark i Norrträskbäcken, söder om byn. Cirkelsåg och kvarn fanns i Storbäcken vid byn Högnäs, ca 7 km söder om Långträsk.

Den gamla skolbyggnaden på fastigheten Långträsk 1:2 byggdes 1921. Den har rödfärgad locklistpanel och tätspröjsade korspostfönster. Undervisning bedrevs där fram till 1962. Idag har en dörr ersatts med en modern ytterdörr bredvid skolans pardörr med överljus.

På fastigheten Långträsk 1:11 finns en bagarstuga. På fastigheten Långträsk 3:1 ska

det enligt uppgift finnas en bagarstuga från 1840.

Bagarstuga, Långträsk 1:11

Grundträsk 22:15, på norra sidan viken, är en äldre gårdsanläggning. Bostadshuset är en enkelstuga från 1880-tal med förstukvist, rödfärgad locklistpanel och korspostfönster. En mindre enkelstuga uppfördes 1872 som bagarstuga men är nu ombyggd till garage. Till fastigheten hör även en delvis timrad ladugårdslänga, sommarladugård och en timrad vedbod från 1905.

Grundträsk 22:15

På slätterängen sydväst om gården finns en stor timrad loge. På fastigheten Grundträsk 1:7 finns en större timrad ladugårdslänga och på fastigheten Grundträsk 1:3 en gårdsgrupp med ombyggd mangård och ladugårdsbyggnad från 1920-talet samt en stor timrad loge.

Områdets karaktär och värden

- öppet kultur- och odlingslandskap
- karaktäristisk sjöbebyggelse

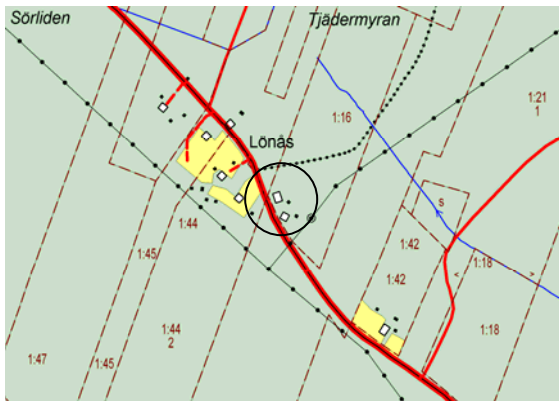
Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Lönås

Lönås ligger ca tre mil nordväst om Malå samhälle. Gårdsanläggningen Bastuselet 1:16 bedöms ha kulturhistoriskt värde. Mangårdsbyggnaden är en parstuga med en frontespis, sexdelade mittpostfönster och pardörr med överljus. Parstugan har troligen fått ny panel på senare delen av nittonhundratalet.

Bastuselet 1:16, Lönås

I och omkring Lönås finns äldre natur- och kulturbeten och myrodling på Tjädermyran.

Områdets karaktär och värden

- parstugan
- beten och myrodlingar

Status

- kulturmiljöprogram
- landskapsvårdsprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Malå

Malå, som förut hette Malåträsk, hörde till de första nybyggena i området och togs upp runt 1770. Anledning till detta var de naturliga slättermarkerna som möjliggjorde boskapskötsel. Avståndet till kyrkan i Arvidsjaur var stort och med ökande befolkningmängd uppkom diskussioner om ett avskiljande av området till en egen församling. 1848 medgav domkapitlet i Härnösand att ett kapell fick anläggas i Malå by. Den vackra kyrkan uppfördes 1850-1851. Malå blev dock egen socken först 1880.

Malå kyrka med sitt vackra spåntak.

Kapellets tillkomst medförde större självständighet. Banden med Arvidsjaur bröts så småningom och ersattes av en utökad kontakt med Norsjö och kustlandet, bl a genom vägbygget till Norsjö på 1870-talet. Vägen och kapellet medförde att Malåträsk blev en viktig handels- och samlingsplats i området. Här inrättades postkontor och skola efter 1800-talets mitt och hit stationerades läkare 1890.

1861 blev Malå en egen kommun och efter detta ökade folkmängden drastiskt. Malåträsk var en typisk jordbruksby och på lagaskifteskartan från 1890 återfinns ca: 65 jordbruksfastigheter i byn. Gårdarna är grupperade utmed den i öst-väst gående landsvägen mot Norsjö, vid vägen på Bynäset och längs Sunnanviksvägen. Tjamstanberget och Malåträsk utgör naturliga bebyggelseavgränsningar i öster och sydväst. På Norsjövägens norra sida ligger kyrktomten och nordost därom kyrkovallen. Vid laga skiftet lades ett kyrkstadsområde ut, Kyrkstaden 1 och 2. Här uppfördes tre kyrkstadshus (ett större med 21 enrumslägenheter och två mindre) samt en stor affärsbyggnad med magasin. Dessa byggnader brann ner 1909.

Beträffande såväl språket som byggnadskulturen hänger Malå samman med Skellefteområdet. Byggnadsbeståndet under 1800-talet skilde sig inte nämnvärt från andra orter i områdena uppströms Skellefteälven. I byn utgjordes manbyggnaderna av enkel- eller parstugor i liggtimmer med varierande ekonomibygnader som bodar, ladugårdar, lador och logar, mestadels även de i timmer. Gårdarna var kringbyggda med tre eller fyra längor.

Under åren 1910-1920 ökade befolkningen i socknen med ytterligare 375 personer och Malå kyrkby blev handelscentrum för kronotorpere, bönder och skogsarbetare. Flera handelsmän etablerade sig vid landsvägen genom byn. När kyrkstaden brann ner 1909 förflyttades byns tyngdpunkt till Storgatan.

Flygbild Malå kyrka

Bynäset behöll ännu under denna period sin agrara bebyggelsekaraktär. Området delades av den i nord-sydlig riktning inhägnade bygatan. Näsets nordöstra del bestod av obebyggd sankmark och var inte särskilt lämpad för bebyggelse. Bebyggelsebildens börjar förändras omkring 1915 i och med att Domänverket uppför sin kontorsbyggnad på central plats på näsets västra sida. Här hade också missionshuset sin plats från 1906, samma plats som det nuvarande missionshuset ligger på.

Malås affärsbyggnader och boningshus under denna tid uppfördes huvudsakligen i liggtimmer i en eller en och en halv våning. Väggarna kläddes utvändigt med träpanel av stående och liggande fasspont, som målades med ljusa oljefärger, som vid denna tid förekom i såväl Bastuträsk som Norsjö. Exempel på bevarade byggnader av den typen är museet Göta och Verner, Tjädern 7, och Storgatan 47, Abborren

7. För enklare byggnader var rödfärgad stående locklistpanel vanligast.

Domänverkets byggnad (Gäddan 11) uppvisar en i Malå avvikande byggnadsstil. Den uppfördes efter standardritning med stående plankstomme i två våningar med rödfärgad stående locklist och valmat tak. Idag har huset byggts om till kontor och fasad och fönster är utbytt. På tomten finns dock en välbevarad förrådslänga. En kort björkallé pryder infarten till fastigheten.

Bebyggelsen i kyrkbyn utbredde sig på 1940-talet över ungefär lika stort område som vid seklets början, men hade förtätats och ändrat karaktär. Storgatan blev i centrum en alltmer utpräglad affärsgata – längre bort kantades den av bostadshus.

Kyrkstadsområdet från 1890 – kvarteren Kyrkstaden 1 och 2 – skänktes av staten till Malå kommun 1927. Det delades in i småtomter för enfamiljshus på 1930-talet. Efter detta skedde en rad omflyttningar av de hus som redan stod i området för att passa in på tomtplanen. Idag har området en tidsmässigt varierande bebyggelse. Bara i kvarteret Ekorren har det byggts hus mellan 1900 och 1970.

Gäddan 1 Villa från 1955 med bevarad bro med smäckert skärmtak och balkongräcke. Tidstypiskt är också inramningen av tegel runt entrédörren och fönsterutformningen.

På bynäset ersattes den äldre jordbruksbebyggelsen av enfamiljshus i nyutlagda kvarter på 1930-talet och senare på 50-talet. De flesta av bostadshusen uppfördes med s k egnahemslån. I Malå var dessa villor enklare och inte så utsmyckade som i Bastuträsk och Norsjö. De flesta av husen som är byggda på 1920 och 30-talet är senare om- och tillbyggda och det innebär att det inte finns någon 30-tals miljö bevarad. I området finns fortfarande

många klassiska förrådslängor och garage från 1930-40-talen med vackra fönster och spegeldörrar.

Lommen 16 med sina välbevarade entréer.

Längs Malåträsket ligger en blandad bebyggelse med hyreshus från tidigt 1970-tal och villor från 1920-talet och framåt. Här ligger också Malås hembygdsgård med ditflyttade byggnader från trakten, även med samiska byggnader. I denna del ligger det hus som sägs vara Malå samhälles äldsta, en bagarstuga på fastigheten Lönne 2.

Lönne 2, Malå samhälles äldsta hus?

Malås andra prästgård för kyrkoherde, belägen väster om den första, uppfördes 1925-26 efter ritningar av byggmästare Dahlberg, Skellefteå. Det är en timmerbyggnad i två våningar med sadeltak och gul locklistpanel, indelad av pilastrar. Byggnadens klassicistiska uttryck är i stort oförvanskad, trots att mindre förändringar har ägt rum.

Malå Prästgård

Miljöer

I Malå har det byggts mycket under senare hälften av 1900-talet. Här finns fortfarande några mer sammanhållna miljöer som bör uppmärksammas för att undvika att de förändras och tappar ursprungskaraktären. Bygglov för bland annat målning, takkupor, verandor och förstugor bör ges först efter noggrann utredning av hur hela området påverkas. Miljöer som är värda att behandlas med särskild försiktighet är:

I - Husen längs Snickargatan i kv Vajan och Björnen, på grund av de likartade husens taklutningar, entréer, skorstenar och garage.

II - Lappstaden, i sin vackra tallbacke, byggdes i omgångar men alla kåtor var nya på 1960-talet. Området utgör en sammanhållen samisk byggnadsmiljö.

III - Kv Grankotten är en sammanhållen villamiljö från 1980-talet med en vacker gemensam "innegård".

IV - Kv Bonden är ett sammanhållet område med flerbostadshus i tidstypisk karaktär.

V - Kv Plogen 7, Siken 18, Kv Släggan, Kv Axet, Kv Borret och del av Kv Björnen byggdes alla som temporära byggnader för äldreomsorgen under 1960-talet. Mycket av byggnadernas detaljer och material finns bevarat, t ex ytterbelysning och smidesräcken.

VI - Kv Vajan 11 uppvisar ett typiskt radhusområde byggt under 1960-talet. Även här finns mycket av ursprunget kvar såsom dörrar, fönster och fasadmaterial.

VII - Kv Björnen med två hyreshus från 1953 och 1959 varav det yngre fortfarande har balkonger och färgsättning i original.

VIII- Biografen Forum och gamla kommunhuset i kvarteret Bävern, ritades av arkitekterna A Björk och P Stampe mellan åren 1949-1956. Forum har stora arkitektoniska värden exteriört såväl som interiört.

IX - Kyrkan med sin vackra kyrkogård.

Enstaka objekt

En del enstaka byggnader med pedagogiska, historiska och kulturella värden finns insprängda i tätortens bebyggelseområden. Följande objekt anses särskilt värdefulla:

1 - Kv Tjädern 7 (Museet Göta och Verner) har fått precis den vård ett äldre hus bör få. Inga stora renoveringar utan underhåll efter behov. Välbevarat både vad gäller exteriör och interiör.

2 - Kv Abborren 7 har många bevarade detaljer; bland annat ett skyltfönster som visar hur affärslokalerna kunde se ut förr.

3 - Kv Gäddan 1, längs ute på udden, byggdes 1955 och har sitt tidstypiska uttryck kvar med bland annat tegelinramad entré.

4 - Kv Lommen 16 med ett välbevarat tvåfamiljshus med smäckra entrétak, belysning och räcken.

5 - Kv Gäddan 7-8 har tidstypisk arkitektur och är i gott skick.

6 - Kv Krusbäret 2, 1920-talsvilla med bevarade stildrag.

7 - Kv Granen 6, med karaktäristisk 1960-talsvilla.

8 - Kv Braxen 9, med äldre affärsbyggnad (Burvalls).

9 - Kv Trumman (Malåborg), med strukturalistisk 1970-talsarkitektur och enhetliga interiörer med inslag av installationsarkitektur.

10 - Kv Häggen 19, med karaktäristisk 1940-talsvilla.

11 - Kv Tallen 5 med sin särpräglade takfot och den för Malå samhälle ovanliga fasadstrukturen.

12 - Kv Tallen 6, med väl bevarad 1920-talsvilla.

13 - Kv Råven 3, med tidstypiskt 1950-tal.

14 - Kv Haren 5, med egnahem i tidstypiskt 1950-tal.

15 – Kv Renen 10 med välbevarat 1920-talshus, som tidigare inrymde bl a affär och tidningsredaktion.

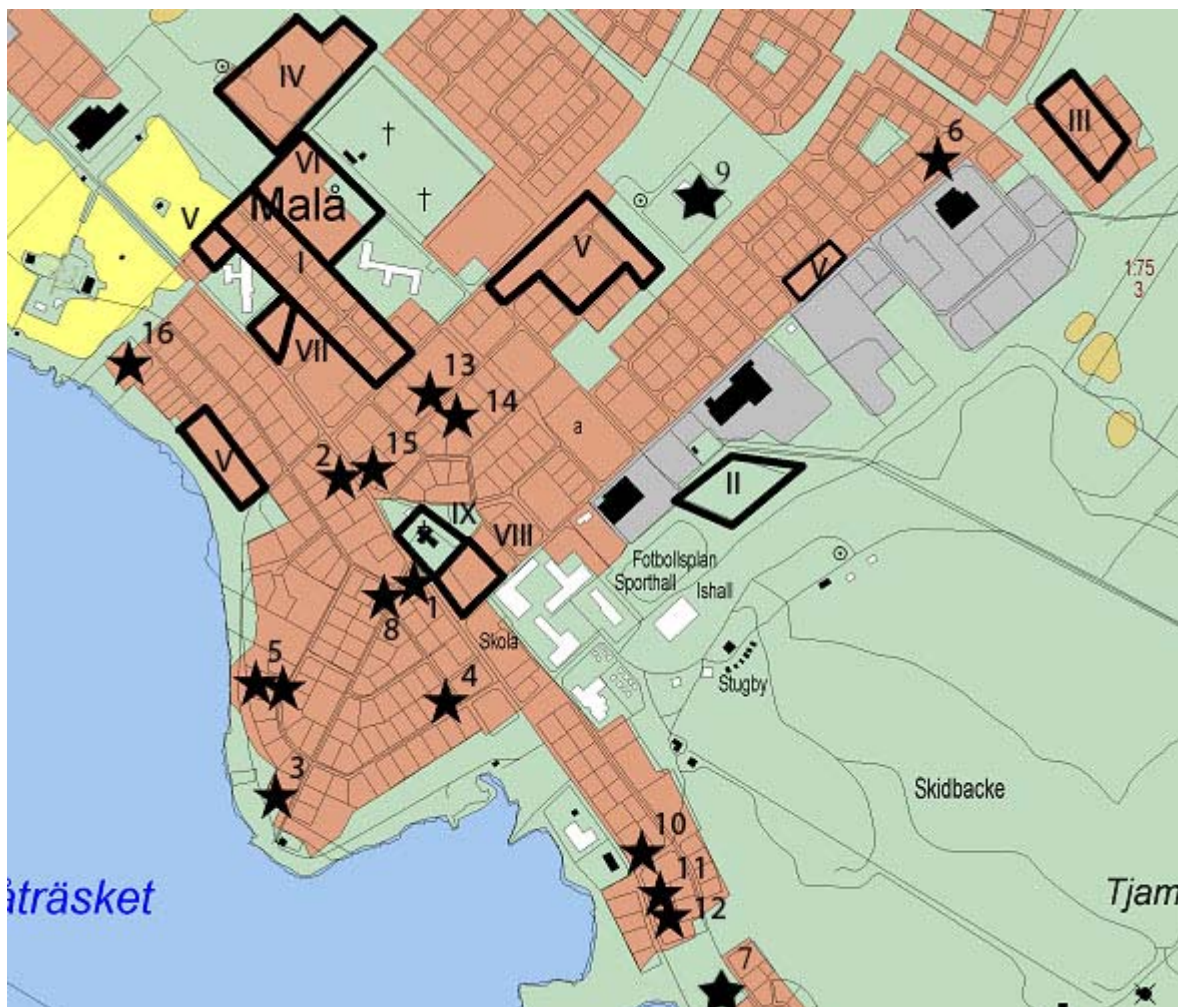
16 – Malå 3:1, Kyrkoherdebostad och pastorsexpedition uppfört 1925 i två våningar med ljusmålad locklistpanel och kraftiga, klassicistiska knutlådor.

Fastigheten Malå 1:64 norr om tätorten, är en mindre gårdsanläggning som uppfördes 1922-23 som bostad åt kronojägmästare Lövgren. Mangårdsbyggnaden är av 1920-talets mer exklusiva villakarakter med stående och liggande fasspontpanel med vita detaljer, mittelbandslist och inbyggd förstuga samt valmat och brutet tak med utsvängd takfot.

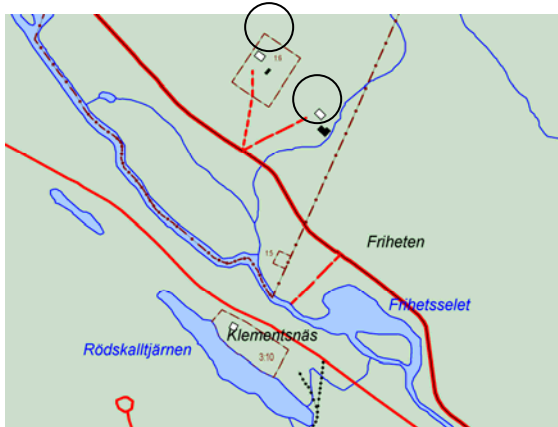
Malå 1:64 Kronojägmästarens bostadshus

De två ekonomibyggnaderna, ladugård och sommarladugård, med brutna sadeltak är till utseendet snarlika ekonomibyggnader i Adakområdet. Ladugården och slåttermarken brukas av Malå ridklubb medan boningshuset står outnyttjat.

Malå samhälle, miljöerna är inringade och de enskilda objekten i centrala Malå markeras med stjärnor.

Malålden

Malålden ligger ca 2,5 mil nordväst om Malå samhälle längs Malån. Byn består av två mindre gårdar på norra sidan om ån.

Malålden 1:4

Malålden 1:4, den södra gården, har en mangårdsbyggnad från 1934 med frontespis med balkong, korspostfönster och sadeltak. Ladugården är från samma tid och husen ligger på en stor och öppen plan.

Malålden 1:6

Malålden 1:6, den norra gården, har stort kulturhistoriskt värde. Mangårdsbyggnaden, som är en timrad enkelstuga, byggdes 1891. Den har en veranda, sexdelade mittpostfönster och sadeltak täckt med pannplåt. Till gården hör även en mindre ladugård som är ombyggd till vedbod och sommarrum. Gården ligger högt med öppen gårdsplan och har bevarad interiör och exteriör.

På andra sidan Malån ligger en sommarbostad kallad Klements näs, vid stranden av Rödkalltjärnen. Boningshuset har blivit flyttat ett par gånger på grund av anläggningen av en landningsbana för besprutningsplan. Byggnaden är en timrad enkelstuga med öppen förstuga och sexdelade korspostfönster.

Områdets karaktär och värden

-ensamgård som vuxit till flera boställen i lidläge längs Malån

Status

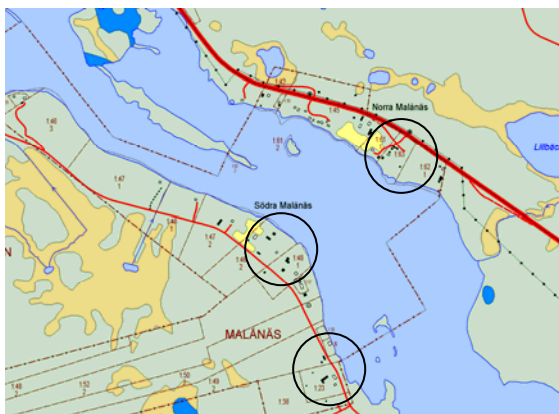
-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

-kulturlandskapet hålls öppet

Malånäs

Södra Malånäs ligger vid Malåträskets nordvästra strand. På lantmätare Geddas karta från 1671 finns markerade platser för tilltänkta nybyggen på denna sida Malåträsket och enligt uppgift ska de första nybyggarna i Malå ha slagit sig ned här i området. Dock insynades Södra Malånäs som nybygge först 1810. Av kulturhistoriskt intresse finns i Södra Malånäs en äldre gårdsanläggning, några äldre ekonomibygnader och en sommarbostad.

Södra Malånäs 1:46

På fastigheten S Malånäs 1:46 finns en välbevarad gårdsanläggning från senare hälften av 1800-talet. Gården ligger högt belägen vid sidan av Malåträsket. Mellan gården och sjön har det under senare tid vuxit upp skog. Mangårdsbyggnaden är en väl bibehållen större parstuga från 1850-talet i två fulla våningar med rödfärgad locklistpanel, korspostfönster och snickeriveranda. På tomten finns även en stolpbod från 1846, en stor timrad loge från 1862, ladugård från 1930-talet samt ett hitflyttat mindre bostadshus. Byggnaderna ligger på en öppen gårdsplan som är lite igenväxt. Väster om vägen finns delar av ett äldre kulturlandskap som dock håller på att växa igen.

På fastighet 1:48 finns en timrad loge med årtal 1860 inristat och en stolpbod från 1781 med uthugget vitterkors. Fastigheten ska enligt uppgift vara den äldsta bebyggelseplatsen på denna sida av Malåträsk.

Södra Malånäs 1:23, bagarstuga

På fastigheten S Malånäs 1:23 finns en sommarbostad och bagarstuga som uppfördes 1914-15. Bagarstugan som har sin ursprungliga karaktär bevarad har pardörrar med överljus, korspostfönster och midje- respektive mittelband. Den renoverade mangårdsbyggnaden uppfördes året innan bagarstugan.

Norra Malånäs ligger mitt över Malån från Södra Malånäs. Fastigheten N Malånäs 1:63 är en gård som ligger i ett öppet landskap. Mangårdsbyggnaden är en stor enkelstuga med nio- och sexdelade mittpostfönster, från senare delen av 1800-talet. Till mangårdsbyggnaden hör ladugård och båthus.

Norra Malånäs 1:63

På södra sidan av vägen ligger gården Malånäs 1:62. Bostadshuset är uppfört 1944 och har sex- och niodelade fönster. Till gården hör även en ladugårdslänga och ett uthus.

Malånäs 1:62

Områdets karaktär och värden

- äldre gårdarnas mangårdsbyggnader och ekonomibyggnader
- öppna landskapet längs ån

Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Malå-Vännäs

Den gamla byn Malå-Vännäs har strukturen av en radby. Byn ligger i lidläge längs byvägen, på en ås som stegrar sig åt väster, mellan Brunträsket och Sikträsket. Ca 17 km nordväst om Malå samhälle. Nybygget blev godkänt 1807. Bebyggelsen i byn består av några äldre mangårdsbyggnader med tillhörande ekonomibyggnader, men domineras av nyuppförda bostadshus och äldre renoverade mangårdsbyggnader.

Malå-Vännäs 4:13

Malå-Vännäs 4:13 är en gårdsanläggning där mangårdsbyggnaden, en stor enkelstuga med snickeriveranda, rödfärgad locklistpanel och mittpostfönster, uppfördes 1920 och byggdes om 1936 till sitt nuvarande utseende. Till fastigheten hör även en lång ladugårdslänga från 1930-talet. Byggnaderna står på en stor öppen gårdsplan på norra sidan byvägen och gårdstomten avgränsas av en låg klippt häck.

Malå Vännäs 4:13

Malå-Vännäs 4:6

I sluttningen ned till Brunträsket, söder om den nämnda fastigheten, finns en mindre gårdsanläggning från sekelskiftet, Vännäs 4:6. Mangårdsbyggnaden är en stor enkelstuga med gulfärgad locklistpanel, korspostfönster och veranda. Till fastigheten hör även en ladugårdslänga.

Malå-Vännäs 4:6

På fastigheten Brännäs 1:22 finns ett bostadshus uppfört på 1920-talet med locklistpanel och sexdelade fönster. Till fastigheten hör även en delvis timrad ladugårdslänga.

Brännäs 1:22

Områdets karaktär och värden

- radbykaraktär längs byvägen
- det resterande öppna kulturlandskapet

Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Murpejaur

Ensamgården Murpejaur, Släppliden 2:8, med en stor öppen gårdsplan, ligger i ett vackert läge vid nordvästra stranden av sjön Murpejaure. Ca 16 km sydväst om Malå samhälle. På fastigheten finns en äldre opanelad timrad bagarstuga (enkelstuga) med sexdelade mittpostfönster samt delvis timrad ladugårdslänga med väl utförda laxknutar.

Mangårdsbyggnaden är av traditionell 1930-tals typ i en och en halv våning och förstukvist. Huset är till viss del moderniserat, med bland

annat ny spåntad panel på bottenvåningen. Tomten är väl underhållen.

Murpejaur, Släppliden 2:8

Områdets karaktär och värden

-ensamgård i vackert läge vid sjön

Status

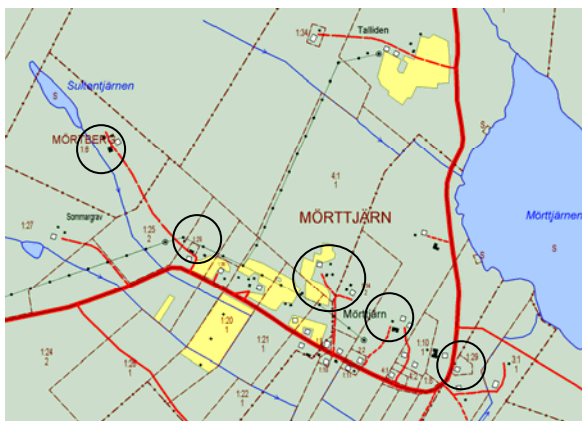
-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

-kulturlandskapet hålls öppet

Mörttjärn

Byn Mörttjärn ligger 17 km nordöst om Malå samhälle i närheten av Skellefteälven. Nybygget påbörjades utan tillstånd 1788 av en f.d. soldat från Glommerträsk. Mörttjärn upptogs i jordebok först 1790.

På fastigheten Mörttjärn 4:1 finns en parstuga i 1 ½ plan med korspostfönster, liggande panel och sadeltak täckt med pannplåt. Byggnaden uppfördes 1821 och är i dåligt skick och bron har förändrats någon gång. På fastigheten finns också två bodar, den större uppförd 1896 och den mindre 1803. Årtalen är inristade i kroppåsarna och den mindre boden har även ett uthugget vitterkors under kroppåsen.

Mörttjärn 4:1, från 1803 respektive 1826

På fastigheten Mörtberg 2:1 ligger en enkelstuga från 1928 och bagarstuga från 1892, bägge med pardörrar med överljus. Enkelstugan har stående locklistpanel och är uppförd i en och en halv våning.

Mörtberg 2:1, enkelstuga

Mörtberg 2:1, bagarstuga

Lite avsides utanför byn ligger fastigheten Mörtberg 1:6, kallad Västangård. Fastigheten består av en mangårdsbyggnad med brutet sadeltak och utbyggd förstuga i två våningar, förråd och jordkällare. Huset har rödfärgad locklistpanel, falsat plåttak och pardörr med överljus.

Mörtberg 1:6

I samband med husets ombyggnad 1925 reste F.O. Mörtsell en minnessten på norra sidan om vägen, i skogskanten, ca 50 m sydost om gården.

Minnessten Mörtberg 1:6

I byn finns flera bevarandevärda ekonomi- byggnader och jordkällare, på ovan angivna fastigheter, men också på Mörtberg 1:10, Mörtberg 1:4 och Mörtjärn 1:2. Det ska också finnas ett härbre från 1790-talet, renoverat 1994.

På fastigheten Mörtjärn 1:28 finns lång timrad vinkelbyggd ladugårdslänga från 1920 med högt kulturmiljövärde. Längan har tyvärr börjat rasa ut på ena sidan.

Ladugårdslänga Mörtjärn 1:28

Norr om vägen finns en fastighet som grundlades av predikanten och riksdagsmannen Frans Oskar Mörtzell den 18/5 1889. Han reste en minnessten till höger om infarten till gården med detta datum inristat. Till fastigheten hör även Mörtjärn 1:24, 1:25 och 1:26.

Minnessten Mörtjärn 1:28

På gården finns även en timrad vedbod och ett stall byggt 1910. Datumet 21/9 1910 finns inristat i stallets kroppås. På fastigheten finns dessutom ett antal ekonomibyggnader av blandad ålder. Mangårdsbyggnaden är uppförd 1935 och renoverad vid flera tillfällen, bland annat 1952.

Stall Mörtjärn 1:28

På fastigheten Mörtberg 1:14 finns en timrad bod uppförd 1877. Årtalet finns inristat i kroppåsen tillsammans med ett bomärke. På fastigheten finns även en mangårdsbyggnad från 1853, tillbyggd 200 och renoverad 2005, samt en lång timrad och rödfärgad ladugårdslänga i gott skick och en timrad lada.

Mörtberg 1:14

Områdets karaktär och värden

-karaktäristisk inlandsbebyggelse

Status

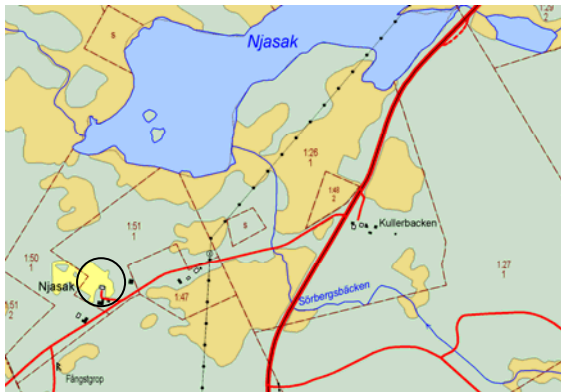
-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

-kulturlandskapet hålls öppet

Njasak

Njasak består av två likartade gårdsanläggningar vid vägen mellan byn Släppträsk och Kristineberg, ca 11 km sydväst om Malå samhälle. Stamhemmanet, vilket idag motsvarar den äldre gården på fastighet Släppträsk 1:51, delades vid sekelskiftet mellan två bröder och byggnaderna på fastigheten Släppträsk 1:50 uppfördes. Gårdarna ligger nära varandra och förbinds med öppen jordbruksmark.

Bostadshusen är av traditionell parstugutyp i en och en halv våning med öppna verandor, den södra gården har även en inbyggd förstuga i två våningar.

Släppträsk 1:50 har stora kulturmiljömässiga värden medan mycket av ursprunget har försvunnit i den norra gården vid renovering.

Släppträsk 1:50

Sydväst om gårdarna, vid Kvigmyran, finns spår efter ett äldre odlingslandskap med indelade ägolotter.

Områdets karaktär

- den traditionella mangårdsbyggnaden på Släppträsk 1:50
- det öppna kulturlandskapet

Status

- kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Norra Fårträsk

Norra Fårträsk är en av de äldsta byarna i kommunen. Området insynades som nybygge redan 1770. Bebyggelsen ligger i lidläge nedom berget Fårberget, som bildar en markant bergslutning mot norr, ca 5 km sydväst om Malå samhälle. Ned mot sjön Fårträsket i söder finns ett öppet äldre kulturlandskap, som dock är förbuskat.

Den äldre agrara bebyggelsen har karaktär av en radby, med stora öppna tomter, utspridda i öst – västlig riktning längs byvägen. Mangårdsbyggnaderna ligger mot berget, på ovasidan vägen och ekonomibygnaderna ligger i vinkel nedom. Gårdsanläggningarna är trelängade och bildar öppna fyrkanter med öppningen mot slätterängarna ned till Fårträsket. Ett bevarat exempel på en sådan gårdsanläggning är fastighet 2:37.

Fårträsk 2:37

Fastighet Fårträsk 2:37 är den bäst bevarade trelängade gårdsanläggningen i byn och ett bra exempel på en nordsvensk gårdsanläggning. Mangårdsbyggnaden, ovanför vägen, är en delvis renoverad parstuga från 1882 med profilerade taksparrändar samt utskjutande takfot och öppen förstuga. Här finns även en loge. Nedanför vägen och i vinkel med mangårdsbyggnaden finns en mindre parstuga, som har inrymt verkstad för spinnrockstillverkning, samt en nyare ladugårdsbyggnad med uppkörning. På fastigheten finns även en mindre enkelstuga som troligen har varit smedja.

Fastighet Fårträsk 2:31 innehåller en timrad loge daterad 1855 och kornbod från 1856.

Fårträsk 2:31

På fastighet Fårträsk 2:33 finns en stolpbod från 1788 med kanthyvlad mönstrad dörr, delvis timrad ladugårdslänga och nyare bostadshus från 1930-talet samt en mindre parstuga uppförd 1846.

Fårträsk 2:33

Fårträsk 2:33

Områdets karaktär

- bystrukturen i lidläge visar på kontinuitet i bebyggelseutvecklingen
- representativt odlingslandskap för inlandets sjöbebyggelse

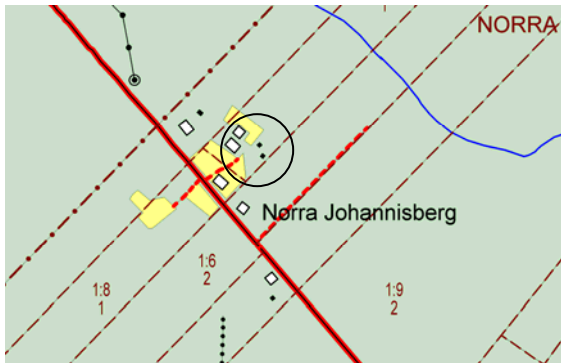
Status

- kulturmiljövårdsprogram
- landskapsvårdsprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Norra Johannisberg

Gården Norra Johannisberg ligger 30 km nordväst om Malå samhälle, längs Malåns dalgång. På fastigheten N Johannisberg 1:7 finns ett nyare boningshus, bagarstuga, loge och ladugård. Gården ligger högt i lidläge och området kring gården hålls öppet.

Bagarstugan är från 1890-talet och är en enkelstuga. Stugan har en vackert inramad parspegeldörr med överljus och sexdelade mittpostfönster. Gårdens övriga byggnader är av senare datum.

Norra Johannisberg 1:7

Områdets karaktär

-ensamgård i lidläge

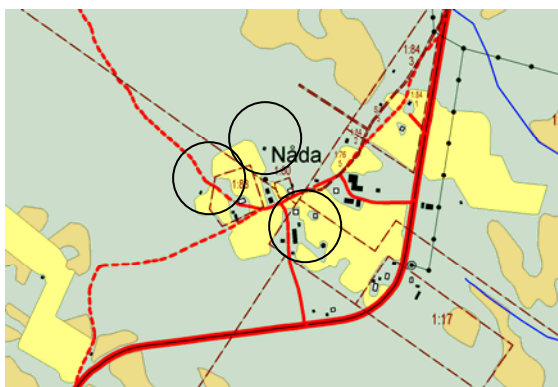
Status

-kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Nåda

Nåda är en mindre lidby vid Nådagubbslidens sydslutning, ca 12 km sydöst om Malå samhälle. I byn har fastighet Rentjärn 1:83 bedömts kulturhistoriskt intressant. Resterande bebyggelse består av renoverade mangårdsbyggnader från 1920 – 1930-talet med ekonomibygnader samt en nyuppförd gulmålad villa.

Fastigheten Rentjärn 1:83 är den högst belägna i byn och innehåller en större gårdsanläggning från senare hälften av 1800-talet. De olika byggnaderna på den öppna gårdsplanen bildar tillsammans med det intilliggande slätterlandskapet en väl sammanhållen gårdsmiljö.

Rentjärn 1:83

Mangårdsbyggnaden är en stor timrad parstuga från senare delen av 1800-talet, stående på huggen stengrund. Byggnaden har gulmålad locklistpanel med mittpostfönster och vita knutar. På huset finns en senare tillkommen öppen förstuga och ny ytterdörr.

Rentjärn 1:83

Intill mangården finns en mindre delvis timrad ladugårdslänga och en snedväggig lada. I gårdstomtens östra del finns en liten tioknutsbyggnad i mindre bra kondition som innehåller en bagarstuga med tillbyggd ladugårdsdel och vedbod. Väster och norr om gården finns ett öppet slätterlandskap med två mindre bodar mot skogsbrynet och en stor rödfärgad rundloge från 1873.

Rundloge, Rentjärn 1:25

Nedanför gården finns även en stor väl bibehållen rundloge på fastigheten Rentjärn 1:25, byggd på 1880-talet.

Områdets karaktär

- den samlade gårdsanläggningen
- hackslåttmarken som hävdas med lie har stort antal representativa arter

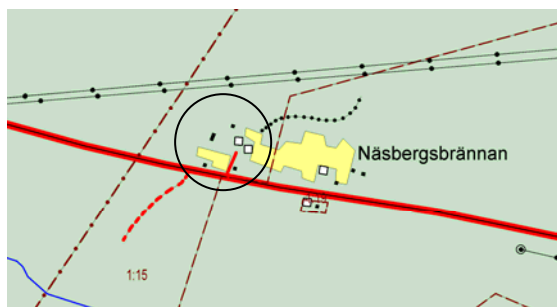
Status

- klassad i ängs- och hagmarksinventering
- kulturmiljövårdsprogram
- landskapsvårdsprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Näsbergsbrännan (Näsberg)

Näsbergsbrännan är en mindre by med två gårdar, ca 15 km sydöst om Malå samhälle, varav den västra bedömts kulturhistoriskt intressant.

Näsberg 1:15 är en väl sammanhållen gårdsanläggning från andra hälften av 1800-talet. Med sina många och väl bibehållna timrade byggnader ger den en god bild av hur en äldre nordsvensk gårdsanläggning kunde se ut.

Näsberg 1:15, mangårdsbyggnad

Mangårdsbyggnaden är en större parstuga från 1890-talet i två fulla våningar. Huset har under senare tid moderniserats med bl a ny panel, altan och dörr. Bagarstugan, i form av en mindre parstuga, är något äldre, från 1879, och i ursprungligt skick med bland annat pardörr med överljus.

Näsberg 1:15, Bagarstuga

Till fastigheten hör även bl a en stor loge från 1892, en dubbelbod från 1895 samt en ladugård som är timrad i flera omgångar. Den senast påtimrade delen är ett stall från 1901. Till fastigheten har det även hört sommarladugård och en smedja som nu är flyttad till grannfastigheten. Smedjan är i dåligt skick.

Näsberg 1:15

Områdets karaktär

-den sammanhållna gårdsanläggningen.

Status

-kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

-kulturlandskapet hålls öppet

Näsliden (Näsberg)

Bebyggelsen i byn Näsliden, ca 18 km sydöst om Malå samhälle, har strukturen av en radby längs byvägen på berget Näslidens sydöstsluttning. Området insynades under benämningen Näsberg år 1800 och Näsliden år 1830.

Vid Stortjärnen mellan bergen Näsberget och Näsliden, strax söder om byn, finns rester av ett äldre slätterlandskap. Idag har byn ett modernt utseende med renoverade äldre mangårdsbyggnader från mellankrigstiden med ekonomibyggnader och bostadshus från 1950 – 60-talet. Särskilt kulturhistoriskt värde har några äldre ekonomibyggnader och en bibehållen äldre mangårdsbyggnad bedömts ha.

Loge med kornbod på taket, Näsliden 1:4

På fastighet 1:4 finns kommunens enda loge med kornbod på taket. Logen är uppförd under 1890-tal och fick 1989 nytt spåntak. På

fastigheten finns även några äldre timrade ekonomibyggnader såsom ladugård, bod och en sommarstuga (idag ombyggd till garage). Den gamla mangårdsbyggnaden av större enkelstugutyp ersattes under 1950-talet av det nuvarande bostadshuset.

Ett stycke väster om gården ligger en mindre timrad enkelstuga som utgjort bagarstuga.

Näsliden 1:17

På fastighet Näsberg 1:17 finns en väl bibehållen äldre parstuga i en våning. Den har friliggande timmer, dubbeldörr, profilerad portal och sexdelade mittpostfönster. Till gården hör även några mindre timrade ekonomibyggnader. Ett av husen på fastigheten är enligt uppgift hitflyttat från Gillervattnet.

Områdets karaktär

-de sammanhållna gårdsanläggningarna.

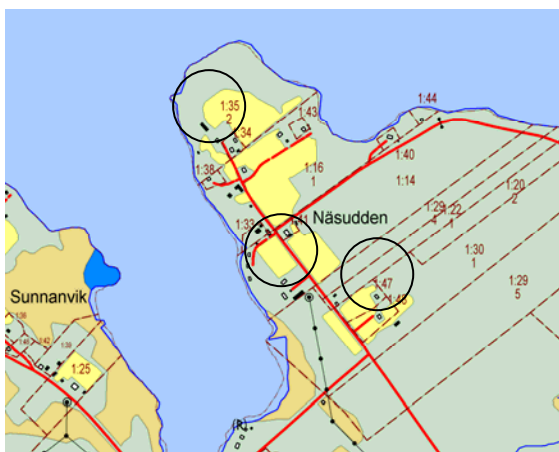
Status

-kulturmiljövårdsprogram
-klassad i ängs- och hagmarksinventering

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas
-kulturlandskapet hålls öppet

Näsudden (Keppejaur)

Byn Näsudden ligger på en utskjutande udde i sjön Stora Skäppträsket, ca 3,5 km nordöst om Malå samhälle. Karaktären på bebyggelsen i byn domineras av efterkrigstidens renoveringar och nybyggen, men vissa enstaka byggnader har kulturhistoriskt värde.

Ladugård, Keppejaur 1:30

På fastighet Keppejaur 1:30/1:48 finns en äldre gårdsanläggning där första mangårdsbyggnaden ska ha varit uppfört före 1880. Huset är idag rivet och ersatt med nuvarande bostadshus från 1920-talet med rödfärgad locklistpanel, mittpostfönster och veranda. Här finns även en opanelad bagarstuga av enkelstugutyp med dubbeldörr och mittpostfönster, daterad till 1899, som har fått en utbyggnad på baksidan och en veranda. Det finns också en mindre timrad ladugård i gott skick. Gården ligger på en öppen gårdsplan som hålls öppen.

Fastighet Keppejaur 1:14 är även den en äldre gårdsanläggning med en modernare

mangårdsbyggnad från 1920- 30-tal, som dock är moderniserad. Gården bildar en tredelad gårdsanläggning som flankeras av en låg opanelad parstuga från slutet av 1880-talet med sekundär öppen förstuga och en lång, delvis timrad ladugård. Samtliga byggnaderna är bestrukna med rödfärg.

Parstuga, Keppejaur 1:14

Smedja, Keppejaur 1:35

Längst ut på Näsudden på fastigheten Keppejaur 1:35 finns en timrad smedja, daterad till 1876.

Områdets karaktär

- parstugan på Keppejaur 1:14
- representativt för inlandets sjöbebyggelse

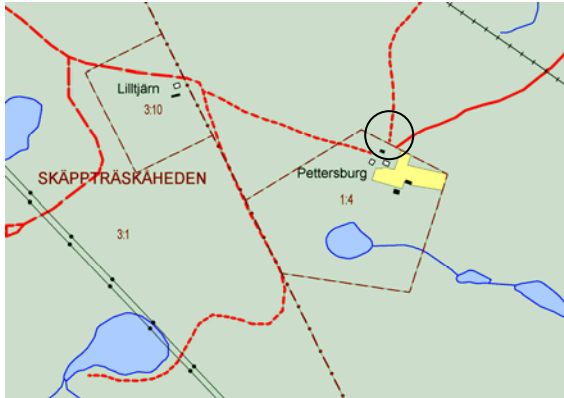
Status

- kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Pettersburg (Högnäs)

Bostället Pettersburg, Högnäs 1:4, ligger tre kilometer söder om Högnäs och ca 25 km öster om Malå samhälle. Stigar förbinder Pettersburg med boställena i Lilltjärn och Högnäs.

Bagarstuga i Pettersburg, Högnäs 1:4

Gården består av en restaurerad mangårdsbyggnad, en bagarstuga från 1848, lada, loge, jordkällare och ett timrat utedass. På fastigheten finns också ett stort karaktärsskapande vårdträ i form av en björk.

Högnäs 1:4, från 1881

Områdets karaktär

-karaktäristisk ensamgård i inlandet

Status

-kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

-kulturlandskapet hålls öppet

Rackejaur

Rackejaur ligger ca 2,5-3 mil sydöst om Malå samhälle vid ett sel med samma namn i Skäppträskån.

Mangårdsbyggnad Rackejaur 1:2

Fastigheten Rackejaur 1:2 insynades 1846 och den nuvarande mangårdsbyggnaden är från 1900, med fasader i timmer. Vid

inventeringstillfället planerades en förstuga att byggas på boningshuset. På tomten finns också en stolpbod från 1783. Bostadshuset ligger på en stor öppen gårdsplan och idag har även en sommarstuga byggts. Ett par lador och uthus av senare datum finns också.

Stolpbod Rackejaur 1:2

Områdets karaktär

- placeringen intill sel
- samisk anknytning

Status

- inget planskydd

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- landskapet hålls öppet

Rentjärn

Rentjärn, ca 15 km sydväst om Malå samhälle, tillhör de äldre och större byarna i kommunen. Området insynades redan år 1791. Den äldre jordbruksbebyggelsen hade strukturen av en radby i lidläge på en höjdsträckning nordväst om sjön Rentjärn. Under efterkrigstiden har byn förtätats och den äldre bebyggelsen har moderniserats eller rivits. Detta gör att byn idag ger ett modernt intryck, dock finns några äldre ekonomibyggnader kvar, såsom rundlogen på fastighet 1:61, daterad till 1885. Söder om byn finns ett äldre och igenväxande slätterlandskap med längsgående skiften som markeras av buskvegetation. Rentjärnen är försedd med en dämmningsanordning.

På fastighet Rentjärn 1:33 finns en väl bibehållen opanelad enkelstuga från 1903 med öppen förstuga och sexdelade mittpostfönster. På tomten finns även några mindre ekonomibyggnader.

Sommarbostad Rentjärn 1:33

En större gårdsanläggning söder härom, Rentjärn 1:58, ska enligt uppgift utgöra stamhemmanet. Hemmanet delades mellan två bröder, varefter den nämnda enkelstugan uppfördes. Gårdarna förenas av stora öppna gårdstomter.

Mangårdsbyggnaden på stamhemmanet är en renoverad parstuga. Här finns även en enkelstuga, stor ladugårdslänga, timrad bagarstuga och mindre bod och loge. Bagarstugan är uppförd före 1847 av Anders Mickelsson och har fyrdelade fönster. Det skall enligt uppgift vara det äldsta bevarade huset i Rentjärn.

Rentjärn 1:58

På fastigheten Rentjärn 2:14 finns ett härbre byggt 1830 som ursprungligen uppfördes i Lappvallen, Strömfors, men flyttades till Rentjärn omkring 1950.

Rentjärn 2:14

Områdets karaktär

- gårdar som fortfarande visar lidläget i byn
- ekonomibyggnader och bagarstugan 1:33

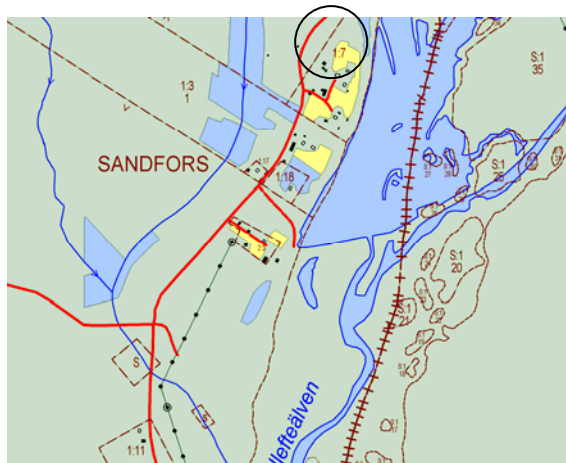
Status

- kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Sandfors

Sandfors är en mindre by invid Skellefteälvens gamla älvfåra vid kommunens gräns mot Norrbottens län, ca 24 km nordöst om Malå samhälle. Området insynades som krononybygge 1800. Älvfåran är idag i det närmaste torrlagd då vattnet leds över till Gallejaurdammen vid Gallejaur kraftstation i Norsjö kommun. Byn innehåller flera äldre hus, varav de flesta har renoverats under senare tid. I byn har fastighet Sandfors 1:7 bedömts kulturhistoriskt intressant.

Sandfors 1:7

Sandfors 1:7 är den nordligaste gården i byn och den bäst bevarade gårdsanläggningen. Mangårdsbyggnaden från 1853 är en stor enkelstuga i två fulla våningar med veranda. Till gården hör en stor timrad loge från slutet av 1800-talet, en renoverad bagarstuga inredd till sommarstuga samt ladugårdsbyggnad och en äldre kolarkoja. På grannfastigheten finns en stolpbod från 1877 som tidigare har stått på fastighet 1:7.

Sandfors 1:7, kolarkoja/rökbastu

Områdets karaktär

-karaktäristisk äldvalsbebyggelse

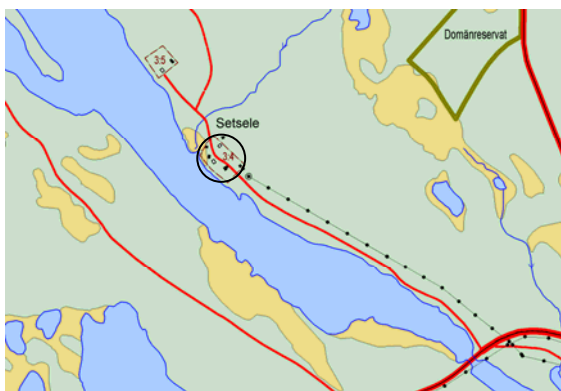
Status

-kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas
-kulturlandskapet hålls öppet

Setsele (Malådalen)

Setsele är ett kronotorp med en äldre historisk förankring till det skogssamiska vistet Koppsele. Bebyggelsen ligger på fastigheten Malådalen 3:1, nära Malåträskets nordöstra strand, ca 10 km nordväst om Malå samhälle. Hitt flyttade Jonas Vilhelm Jonsson, kallad Villaken, med sin familj vid sekelskiftet då Koppsele-vistet skingrades i samband med att laga skiftet genomfördes.

Gårdens manbyggnad med inbyggd förstuga, nu moderniserad, och den delvis timrade ladugården uppfördes 1915. Den opanelade sommar- och bagarstugan (parstuga) med panelad förstuga och mittpostfönster uppfördes 1898 och är det första huset som byggdes i Setsele. Årtalet finns inristat i nocken.

Bagarstugan

Av speciellt intresse finns på tomten två äldre stolpbodar samt en skogssamisk kåta. Dessa byggnader uppfördes vid början av 1800-talet i Koppsele. I utkanten av tomten står även ett timrat härbre och loge från tidigt 1900-tal.

Malådalen 3:1

Ovanför området finns en rengärda och en skogssamisk kåta av yngre datum samt några mindre bodar.

Malådalen 3:1

Områdets karaktär

-karaktäristisk selbebyggelse med samisk anknytning

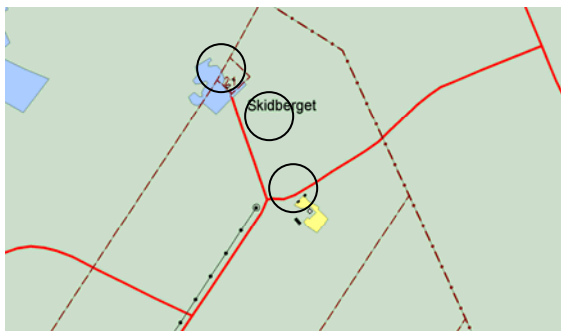
Status

-kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas
-kulturlandskapet hålls öppet

Skidberget (Grundträsk)

Skidberget är en liten by med två gårdar i ett avskilt läge mellan byarna Grundträsk och Långträsk, ca 27 km väster om Malå samhälle. De två gårdarna ligger på fastigheterna Grundträsk 2:1 och 1:29. Den förste bebyggaren på platsen var kronotorparen Per Byström. Fram till gårdarna leder en lång och smal bilväg över Skidbergsmyran.

Norra Skidberget

På den norra gårdstomten finns rester av den äldre mangårdsbyggnaden, som uppfördes 1872 i form av en parstuga, och ett moderniserat bostadshus från tidigt 1900-tal. I västra kanten av den öppna gårdsplanen har det tidigare funnits en timrad loge och en hög bod från 1769.

Södra Skidberget

Byggnaderna på den södra, yngre gårdstomten, uppfördes alla under 1930-talet. Här finns en väl underhållen mangårdsbyggnad i tidstypisk stil från 1932 med liten frontespis, rödmålad locklistpanel, mittpostfönster och veranda i två våningar. Till fastigheten hör även en liten byggnad som uppfördes som stall samt en ladugård.

Södra Skidberget

Mellan gårdarna på norra sidan om vägen finns en kolarkåta och kolbottnar.

Kolarkåta

Områdets karaktär

- de sammanhållna gårdsanläggningarna
- kolningsplatsen med kolarkåta

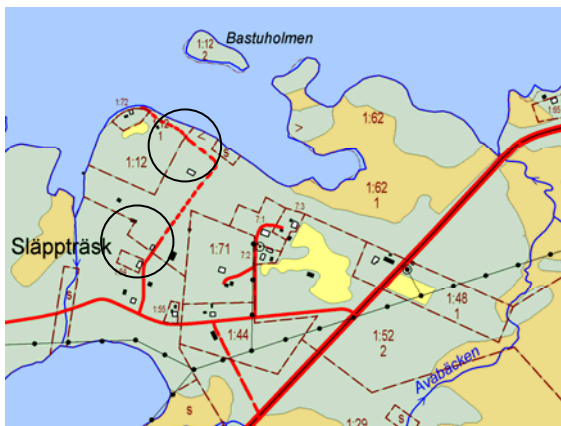
Status

- kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Släpträsk

Byn Släpträsk ligger vid södra stranden av sjön med samma namn, ca 10 km sydväst om Malå samhälle. Området insynades 1799 av samten Per Hansson. I byn har de två agrart präglade gårdsanläggningarna på fastighet Släpträsk 1:62 och 1:64 bedömts som kulturhistoriskt intressanta samt korsbyggnaden på Släpträsk 1:22 i norra Släpträsk. Den förste kände ägaren till byns stamhemman var Karl Abraham Ersson. Sonen Karl Johan var vida känd för sin saxtillverkning.

Gårdarna ligger en bit från varandra med stora gårdstomter och förenas av en smal väg. Mellan dem finns slättermark som hålls öppen, dock bedrivs inte ett aktivt jordbruk. Den övre gården, som enligt uppgift ska vara stamhemmanet, ligger på en liten höjd mellan väg 1008 och Släpträsket.

Släpträsk 1:64

Mangårdsbyggnaden, en större halvkorsbyggnad, uppfördes 1855 och restaurerades 1937. Byggnaden står på en hög huggen stengrund och är timrad i två våningar med öppen veranda. Fasaden är klädd med locklistpanel, fönstren är sexdelade

mittpostfönster. Här finns även en ladugård, delvis av betongtegel, som uppfördes under 1930-talet och en loge från 1884.

Den andra gårdsanläggningen ligger på låg plan mark strax intill Släpträskets strand. Mangården, uppförd i början av 1860-talet, är en stor timrad parstuga med frontespis och veranda i två våningar. Här finns även en delvis raserad ladugårdsbyggnad.

Släpträsk 1:62

Smedja, Släpträsk 1:62

Mellan gårdarna finns en ombyggd bagarstuga från 1800-talets första hälft och ett bostadshus från början av 1900-talet, samt den smedja där saxtillverkning skedde.

I Norra Släpträsk finns fastigheten Släpträsk 1:22 med en korsbyggnad från 1889, ursprungligen uppförd i ett plan men senare påbyggd med vindsvåning. Byggnaden har korspostfönster samt två moderna fönster. Den äldsta byggnaden på fastigheten är en timrad bod/garage vilken utgör en del av ladugården. På fastigheten finns även en nyare bagarstuga/sommarstuga. Tomten är välkött och hålls öppen ner mot sjön.

Släpträsk 1:22

Områdets karaktär

- de äldre byggnaderna på fastigheterna Släpträsk 1:62 och 1:64
- karaktäristisk sjöbebyggelse

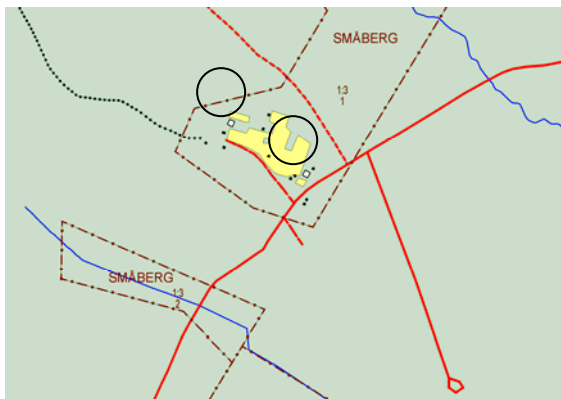
Status

- kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Småberg

Byn ligger vid en öppen skogsglänta på ett berg med samma namn, ca 20 km nordöst om Malå samhälle. Området innehåller tre mindre gårdsanläggningar från sekelskiftet på fastighet Småberg 1:3. De två nordligaste gårdarna har stort värde ur kulturmiljöaspekt. Mangårdsbyggnaderna består av timrade enkelstugor och ekonomibygnaderna är delvis timrade. Gårdarna ligger på Småbergets sydostsluttning och sammanbinds av en mindre väg och öppna gårdstomter som delvis har använts till slättermark.

Mangårdsbyggnaden på den norra gårdsanläggningen är en mindre enkelstuga med öppen förstuga och pardörr. Till gården hör även fyra mindre ekonomibygnader.

Norra gården

Mangårdsbyggnaden på den mellersta gården är den större av de tre mangårdsbyggnaderna. Till gården hör också en delvis timrad ladugårdslänga och loge vid den lilla vägen.

Mellan den inre och mittgården finns en hög timrad bod i två våningar från 1872 med vitterkors under kroppåsen. Boden skall enligt uppgift vara det första huset som uppfördes i Småberg. Här finns också en troligen hitflyttad bod.

Bod från 1872

Den södra gårdens mangård har under senare tid renoverats. Till gården hör även en mindre ladugård samt vid tillfartsvägen två timrade bodar.

Vy över Småberg

Områdets karaktär

-den sammanhållna bebyggelsemiljön

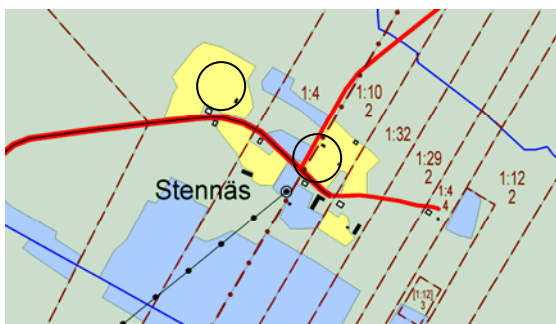
Status

-kulturmiljövårdsprogram
-klassad i ängs- och hagmarksinventering

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas
-kulturlandskapet hålls öppet

Stennäs

Byn Stennäs ligger strax öster om sjön Kokträsket, ca 18 km norr om Malå samhälle. Området insynades som nybygge 1871.

Stenträsk är en samlad bymiljö av radbystruktur med byggnaderna i nära anslutning till byvägen. Bebyggelsen är av traditionell karaktär från tidigt 1900-tal med låga bostadshus och delvis timrade ekonomibyggnader. Bostadshusen är något renoverade men ger dock en bra tidskaraktär.

Av särskilt kulturhistoriskt värde bedöms området längs byvägen med fastigheterna Stennäs 1:7 och 1:10 vara.

Stennäs 1:7

Mangårdsbyggnaden på fastigheten Stennäs 1:7 är av egnahemstyp från 1920- 30-talet med förstukvist, korspostfönster med tätspröjsad överdel och rödfärgad locklistpanel. På södra sidan vägen finns en mindre timrad och panelad bagarstuga med förstukvist.

Stennäs 1:7, bagarstuga

Fastigheten Stennäs 1:10 är en enkelstuga med brokvist. Till fastigheten hör även en lång vinklad ladugård och en mindre lada.

Stennäs 1:10

Stennäs 1:10

Områdets karaktär

- det öppna kulturlandskapet
- byns radbykaraktär

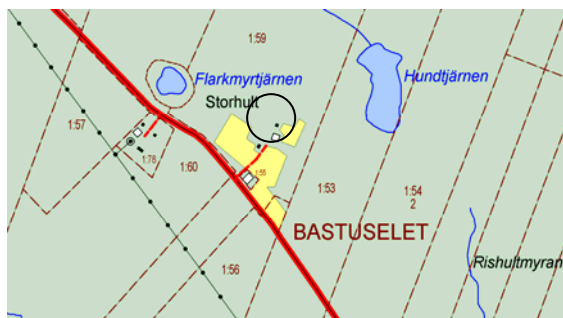
Status

- kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Storhult (Bastuselet)

Storhult ligger närmare tre mil nordväst om Malå samhälle. Gården består av en mangårdsbyggnad i korsplanstyp i en och ett halv plan, med öppen förstuga i båda planerna. Till huset hör en lång, delvis timrad ladugård, en timrad loge samt ytterligare några mindre ekonomibyggnader. Gårdsplanen är stor och den hålls öppen.

Gården, som ligger högt placerad, är väl underhållen och har stort kulturhistoriskt värde. Idag används gården som sommarbostad.

Bastuselet 1:59, Storhult

Områdets karaktär

-gården i det öppna kulturlandskapet

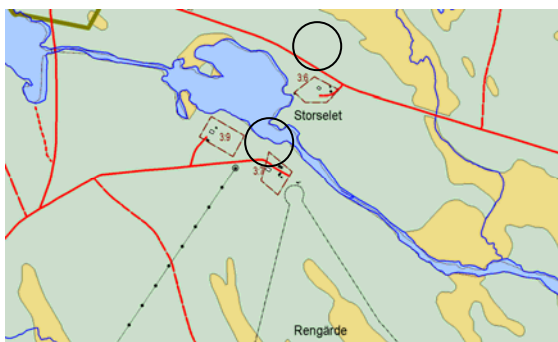
Status

-kulturmiljövårdsprogram
-landskapsvårdsprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas
-landskapet hålls öppet

Storselet (Skäppträskåheden)

Byn Storselet ligger vid Skäppträskån ungefär en mil öster om Malå samhälle. Byn består av tre gårdar med flera samiska härbren och kåtor.

Fastigheten Skäppträskåheden 3:6 ligger på norra sidan av Skäppträskån. Bostadshuset är en timrad enkelstuga från 1919 med pardörr och korspostfönster, huset är ombyggt och har fått en frontespis och en liten utbyggnad på baksidan.

Skäppträskåheden 3:6

Ett par stolpbodar med högt bevarandevärde finns också på fastigheten, varav den äldste är daterad 1779. Byggnaderna skapar tillsammans en bevarandevärd miljö.

Skäppträskåheden 3:6

På södra sidan Skäppträskån ligger fastigheten Skäppträskåheden 3:7. Bostadshuset är nybyggt, men på gården finns flera samiska bodar av högt bevarandevärde. Den äldsta byggnaden i Storsele skall enligt uppgift vara kåtan på denna fastighet.

Samisk bod Skäppträskåheden 3:7

Kåta Skäppträskåheden 3:7

Områdets karaktär

- det samiska inslagen blandade med nybyggarkultur
- placeringen på var sin sida om ån

Status

- kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

- fastigheterna underhålls i traditionell anda och landskapet hålls öppet

Strömfors

Byn ligger vid Lockselet i Malån ca en mil öster om Malå samhälle. Strömfors är ett skogs-samiskt område med gammal historia. Genom byn passerade linbanan som gick mellan Kristineberg och Boliden, och i Strömfors ligger en drivstation söder om Malån. På samma sida som drivstationen finns också en flottardamm, i behov av renovering.

Strömfors 1:12

På fastigheten Strömfors 1:12 finns en stor, vitfärgad byggnad i en och en halv våning från tidigt 1900-tal. Till gården hör ett par ekonomibyggnader och en stolpbod från 1779.

På fastigheten Strömfors 1:4, en kilometer norr om byn, finns en gård med välhållna ekonomibyggnader och en bagarstuga med pardörr. Området hålls öppet och välskött.

Strömfors 1:4

Strömfors 1:4

Områdets karaktär

- placering vid Lockselet
- ekonomibyggnader, Strömfors 1:4

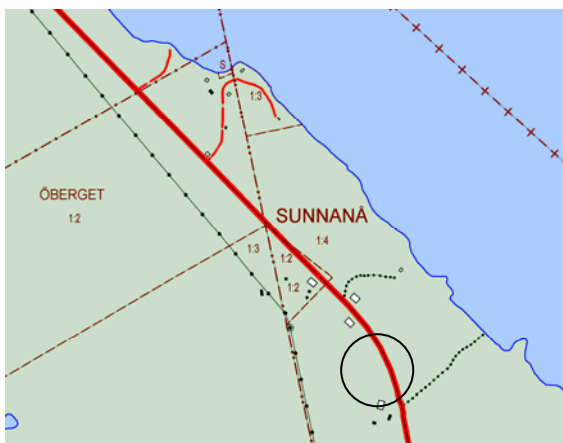
Status

- kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Sunnanå

Sunnanå är en liten by längs väg 1018 i kommunens nordvästra hörn, vid Skellefte-älvens södra strand. Byns karaktär domineras av efterkrigstidens bygnadsverksamhet men den äldre gårdsanläggningen på fastighet Sunnanå 1:4 i byns södra del har bedömts kulturhistoriskt intressant.

Sunnanå 1:4, parstuga i två fulla våningar

Bostadshuset är en stor parstuga två våningar med rödfärgad locklistpanel. Den har öppen förstukvist och spröjsade mittpostfönster.

På tomten finns en brädlada samt en lång ekonomibyggnad som har timrats vid olika tidpunkter. Ladugårdsdelen dateras till 1871 genom inskription på kroppåsen och den sammanbyggda bagarstugan har inskriptionen 1866. Troligen var första boningshuset på platsen även i ladugården. På tomten står även ett nyare hus av fritidshustyp.

Sunnanå 1:4, ladugård och bagarstuga

Områdets karaktär

- karaktäristisk älvbebyggelse
- ekonomibyggnaden sammanbyggd med bagarstuga

Status

- kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Svanaberget

Svanaberget är en ensamt belägen gårdsanläggning från slutet av 1800-talet vid kommunens sydgräns mot Lycksele kommun. Gården ligger på fastighet Svanaberget 1:2, ca 20 km söder om Malå samhälle. Området insynades som nybygge 1887 och mangårdsbyggnaden uppfördes mellan 1875-1887.

Svanaberget 1:2

Gårdens bostadshus utgörs av en väl underhållen parstuga i en våning med sexdelade mittpostfönster och pardörr. Byggnaden är timrad och rödfärgad med vita detaljer.

Till fastigheten hör även en sommarstuga samt en ladugårdsbyggnad.

Områdets karaktär

-gårdsmiljön i Svanaberget

Status

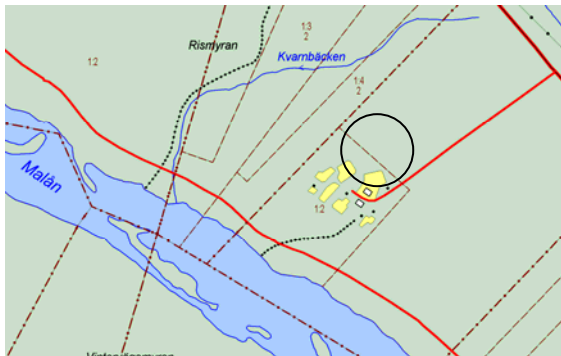
-kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

-kulturlandskapet hålls öppet

Svartlund

Svartlund ligger alldeles vid kommungränsen ca 3 mil nordväst om Malå, längs Malån. Det första boningshuset byggdes 1892 och den enkelstugan finns fortfarande kvar i gott skick. Samtidigt med enkelstugan byggdes även ladugården som senare har fått en utbyggnad i betongsten. En kornbod från 1870 finns också på fastigheten, troligen ditflyttad. På fastigheten finns ytterligare en lada och en bod. Nuvarande bostadshus byggdes 1936 i typisk korsplan i en och en halv våning.gården har en stor öppen gårdsplan.

Svartlund 1:2. Första boningshuset från 1892

I Kvarnbäcken finns ett idag raserat kvarnhus vid ett system av kanaler och fördämningar.

Kornbod från 1870 på fast. Svartlund 1:2

Områdets karaktär

- lidläge ovan Malån
- första boningshuset

Status

- kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Svedjan (Fårträsk)

Byn Svedjan och har enligt uppgift varit ett område där svedjebruk bedrivits av byborna i Norra Fårträsk. Namn som Svedjeberget och Svedjesjön i anslutning till byn tyder på sådan verksamhet. Byn ligger på en liten höjdsträckning, ca 6 km sydväst om Malå samhälle. Bebyggelsen har karaktär av radby i lidläge längs byvägens sträckning i väst-östlig riktning norr om sjön Svedjesjön. Flera av de äldre bostadshusen har renoverats och modern bebyggelse har infogats på äldre bebyggelseplatser.

Fastighet Fårträsk 2:22 i byns norra ände är en gårdsanläggning med bostadshus i form av en enkelstuga från 1887. Bostadshuset har moderniserats. På fastigheten finns även en timrad kornbod från 1783 med vitterkors samt en timrad loge i två våningar från 1860, med uppkörning och delvis kvarvarande tröskvandring på baksidan. Kornbodens tak är i dåligt skick. Ladugården är av senare datum och det nya bostadshuset i tegel uppfördes under 1950 – 60-talet.

Missionshus, Fårträsk 1:30

I byns södra ände finns ett välbevarat missionshus, Fårträsk 1:30, som uppfördes 1926. Numera används byggnaden som

byalokal och har fått en ny förstukvist. I denna del av byn finns på fastighet Fårträsk 1:43 även en timrad loge med inskriptionen 1898 och en timrad mangelbod som är flyttad till nuvarande plats.

Fårträsk 1:43

Mitt i byn finns på fastighet Fårträsk 1:27 en gårdsanläggning med ett renoverat äldre bostadshus samt ekonomibyggnader. Mangården har mist sitt kulturhistoriska värde, men utgör tillsammans med ekonomibyggnaderna ett bra exempel på äldre tiders timmerbyggande.

Ekonomibyggnad , Fårträsk 1:27

Områdets karaktär

- byn utgör tillsammans med Norra Fårträsk en gemensam större kulturmiljö.
- den äldre bystrukturen av radbykaraktär efter byvägen.
- representativt odlingslandskap

Status

- kulturmiljövårdsprogram
- värdefull vägmiljö
- klassat odlingslandskap
- landskapsvårdsprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- Fårträsk 2:22:s kornbodstak bör ersättas med pannplåt

Sörgården (Kvorbevere)

Gårdsanläggningen Sörgården, på fastigheten Kvorbevere 1:5, är ensamt beläget vid en avstickare till den lilla väg som förbinder byarna Adak och Kvorbevere, ca 21 km nordväst om Malå samhälle. Mellan vägen och gården har det förut funnits flera fastigheter som idag är rivna.

Bostadshus Kvorbevere 1:5

På fastigheten finns ett väl bibehållet bostadshus uppfört 1919 med rödfärgad

locklistpanel, veranda i två våningar och sexdelade korspostfönster.

Vidare finns ett mindre hus uppfört 1929 samt en brädladugård med spåntäckt valmat sadeltak och en bod. Till gården har det även hört en sommarladugård. Byggnaderna är alla uppförda av den nuvarande ägarens fader som uppfört flera byggnader i området.

Kvorbevere 1:5

Söder om gården finns ett igenväxande slätterlandskap och en funktionsomvandlad ängslada med ett sekundärt älgstorn på taket.

Områdets karaktär

-fastigheten bildar en sammanhållen mindre gårdsmiljö

Status

-kulturmiljövårdsprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas
-kulturlandskapet hålls öppet

Tallberg

Tallberg 1:4 är en ensamt belägen gårdsanläggning på västra sidan av Malån, ca 20 km nordväst om Malå samhälle. Området insynades som nybygge 1887 men bebyggelsen på platsen ska enligt uppgift ha påbörjats redan 1867 av Stor-Janne från Sorsele. Den första bron över Malån byggdes 1927. Denna skadades svårt av vintern 1972, men är nu reparerad.

Tallberg 1:4, bostadshuset

Det nuvarande bostadshuset är från 1922 och byggd i villastil med locklistpanel och spröjsade korspostfönster. Ladugården är lång och delvis timrad. På tomten finns även några mindre bodar av plank varav en med brutet sadeltak samt en bagarstuga. Gårdstomten är öppen.

Tallberg 1:4

Både norr och söder om bron över Malån i Tallberg finns rester efter flottningsperioden, i form av ledarmar byggda av sten.

Tallberg 1:4, bagarstuga och jordkällare

En kilometer rakt norrut från Tallberg finns Nästjärnmyren, som nyttjades för myrslätter. Idag återstår endast en lada i väldigt dåligt skick.

Områdets karaktär och värden

- relativt stor ensamgård
- bostadshus i 1920-tals villastil

Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Tjäderträsk

Tjäderträsk ligger ca tre mil nordväst om Malå samhälle vid en sjö med samma namn. Byn bestod av en gård, Tjäderträsk 1:3, vars mangårdsbyggnad idag är nedplockad.

Idag finns två mindre enkelstugor varav den ena är om- och utbyggd. Den bevarade enkelstugan har mittpostfönster och öppen förstukvist.

Enkelstuga Tjäderträsk 1:3

Av den ursprungliga bebyggelsen finns idag en timrad sommarladugård och en bod kvar. På området finns flera förråd och lador byggda i plank.

Sommarladugård Tjäderträsk 1:3

Områdets karaktär och värden

-ensamgård

Status

-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna varsamt

-kulturlandskapet hålls öppet

Tvärland

Ensamgården Tvärland 1:1 ligger 2,5 mil nordväst om Malå samhälle. Bostadshuset från 1910 är en enkelstuga med sex- respektive niodelade fönster. Huset har en senare tillbyggd veranda med pulpettak på framsidan och carport på sidan, men är i övrigt i välbehållet skick.

Mangårdsbyggnad Tvärland 1:1

Till gården hör en lång ladugård med vedbod, loft, stall och förrådsdel vilken byggdes på 1920-talet. Logen är den äldsta byggnaden på gården och är från 1880-talet.

Ladugård Tvärland 1:1

Under tidigt 1900-tal byggdes också en smedja vilken varit i bruk under många år. Smedjan är i gott skick. Gården ligger i en öppen glänta.

Loge Tvärland 1:1

Områdets karaktär och värden

-ensamgård

Status

-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

-kulturlandskapet hålls öppet

Udden (Östra Lainejaur)

Halvön Udden ligger i sjön Östra Lainejaur och dess insyningsår var 1781. Idag är Udden ett sommarstugeområde med renoverade hus med en del äldre ekonomibebyggelse bevarade.

På fastigheten Östra Lainejaur 1:54 finns en loge från 1861 och en stolpbod från 1779. På tomten finns även en smedja och en ladugård men dessa har blivit ombyggda.

Loge på fastigheten Ö Lainejaur 1:54

Ö Lainejaur, stolpbod

Områdets karaktär och värden

-placering på halvö

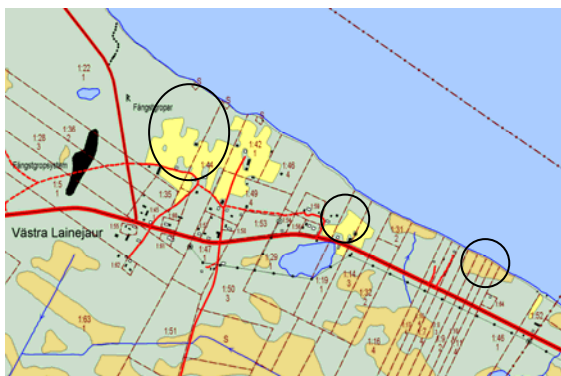
Status

-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

Västra Lainejaur

Västra Lainejaur ligger en mil nordost om Malå samhälle. I Västra Lainejaur är fastigheten 1:44 kulturhistoriskt intressant. Gården ligger i ett område med fångstgropsystem nära Lainejaur sjön. Bostadshuset är en stor parstuga i två fulla våningar med sexdelade mittpostfönster och snickeriveranda.

Mangårdsbyggnad Västra Lainejaur 1:44

Till gården hör också en idag till hälften riven ladugård och bagarstuga.

Ladugårdslänga Västra Lainejaur 1:44

I byn finns även enstaka objekt av kulturhistoriskt värde. På fastigheten Västra Lainejaur 1:22 finns en timrad loge från början av 1900-talet.

Västra Lainejaur 1:22

På fastigheten Västra Lainejaur 1:64 finns en timrad enkelstuga från 1926 med sexdelade fönster och pardörr med speglar och fönster. Stugan är renoverad 1978.

Västra Lainejaur 1:64

På fastigheten Västra Lainejaur 1:19 ligger ett mindre bostadshus vid en liten sjö. Huset är en liten enkelstuga med spegeldörrar och sexdelade korspostfönster. Flera fönster är blindfönster. I huset bodde spelmannen Arvid Sjöström.

Västra Lainejaur 1:19

Boningshuset på fastigheten 1:54 är också kulturhistoriskt intressant.

V. Lainejaur 1:54

Områdets karaktär och värden

-sammanhållen kulturmiljö i landskap med lång historia

Status

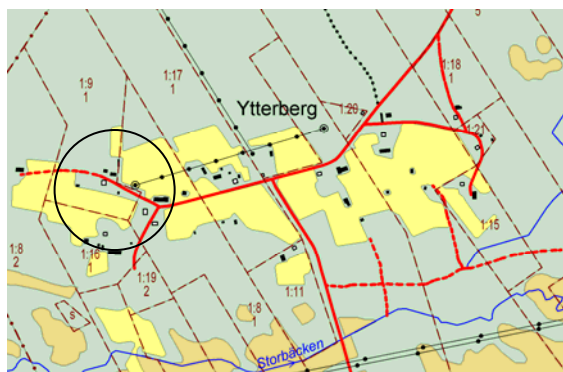
-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas

-kulturlandskapet hålls öppet

Ytterberg

Ytterberg är en mindre by, ca 6 km söder om Malå samhälle. Innan området bebyggdes ska det enligt uppgift ha varit ett fåbodställe till byn Fårträsk. Byns västra ände domineras av jordbruksbebyggelse från sekelskiftet, i byns östra ände finns en markerad villabebyggelse. Bebyggelsens karaktär domineras idag av renoveringar och moderniseringar från 1900-talet. Vid Ytterbergets sydsluttning ned mot Storbäcken finns ett öppet slätterlandskap med lador.

Strax söder om byn står master kvar från den 96 km långa linbana som förband gruvorterna Kristineberg och Boliden.

Ytterberg 1:16, loge

Fastigheten Ytterberg 1:16 ska vara byns första bosättningsplats. Här finns en äldre timrad loge från 1858 och del av ett äldre bostadshus med ursprung från 1840-talet.

Ytterberg 1:8, parstuga

På fastigheten Ytterberg 1:8 finns en parstuga från 1880-tal med stående locklistpanel och sexdelade mittpostfönster samt ekonomibyggnader, varav vissa är timrade.

De äldre timrade ekonomibyggnaderna ligger längs vägen i byns västra ände och i det öppna slätterlandskapet.

Områdets karaktär och värden

- slätterlandskap
- bys västra och södra delar

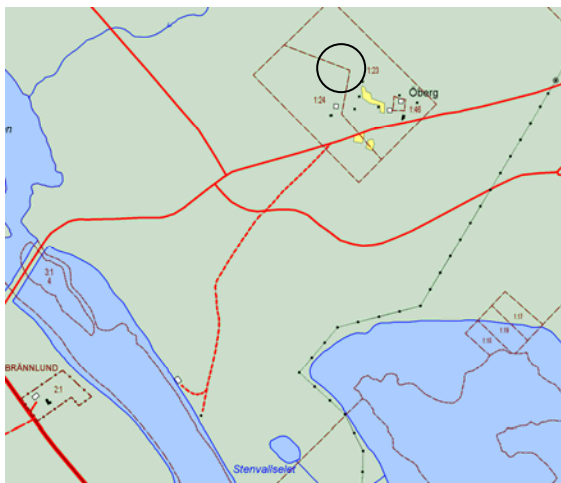
Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Öberg

Öberg är en liten by med ett högt lidläge på ön Storholmen i Skellefteälven, ca 35 km nordväst om Malå samhälle. Området insynades som nybygge 1831. Den förste bebyggaren på platsen var en soldat vid namn Johan Harr.

Bebyggelsen består av två gårdsanläggningar varav den östra, fastigheten Öberg 1:24, har bedömts som kulturhistoriskt intressant.

Bostadshus Öberg 1:24

Bostadshuset, utgörs av en enkelstuga i en och en halv våning med rödfärgad locklistpanel. Byggnaden uppfördes under 1920-talet och ombyggdes 1934, bl a med en snickeriveranda i två våningar. Senare har huset fått en altan på framsidan.

Till fastigheten hör även en ladugårdsbyggnad samt härbre och bod. Tomten omgärdas av ett lågt staket.

Bod Öberg 1:24

Områdets karaktär och värden

- härbret
- det öppna landskapet

Status

- kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

- byggnaderna vårdas
- kulturlandskapet hålls öppet

Östanbäck (Tjäderträsk)

Längs Slagnäsvägen, väg 1018, i kommunens norra del har bosättningen Östanbäck bedömts särskilt värdefull ur kulturhistorisk synvinkel. Området började brukas under senare delen av 1800-talet. Flertalet nybyggare i området härstammar från de första bosättarna i byn Bastuselet vid Skellefteälven, ca 4 km öster om området. Som en följd av att kraftverksdammen i Bastuselet uppfördes under 1960-talet, har Skellefteälven dämmts upp och områden som förut varit brukade ligger idag under vatten.

På fastigheten Tjäderträsk 1:12 finns en småskalig bebyggelse med öppna gårdstomter som uppfördes i början av 1900-talet. Även här har kraftverksdammen förändrat landskapsbilden. Flera av husen ligger idag alldeles vid vattenlinjen och det gamla kulturlandskapet söder om vägen är överdämt.

Norra sidan av vägen

På norra sidan vägen finns en timrad byggnad från tidigt 1900-tal med släta knutar. Gården är högt belägen på en öppen gårdstomt. På tomten finns även en liten enkelstuga och ladugårdsbyggnad samt bod. Under senare tid har det uppförts ett nytt bostadshus på tomten.

Norra sidan om vägen

Söder om vägen finns bl a ett litet bostadshus från 1920-talet med brutet sadeltak.

Söder om vägen

Områdets karaktär och värden

-gammalt kulturlandskap som påverkats av vattenkraftsutbyggnaden och dess vattenreglering.

Status

-kulturmiljöprogram

Åtgärdsförslag

-byggnaderna vårdas
-kulturlandskapet hålls öppet

Industrimiljöer

Industrihistoriska miljöer utgör spår av tidigare verksamheter som varit viktiga för samhällets och byarnas tillväxt och överlevnad. De viktigaste industrinäringarna och några representativa lämningar från dem redovisas nedan.

Historik

Under senare hälften av 1800-talet och 1900-talets början blev skogen en värdefull råvara och skogbruk och träförädling förde industrin till Malå. Skogshuggning och flottning gav också sysselsättning åt många människor. Senare kom gruvfyndigheterna i kommunen att exploateras. Skelleftefältets sulfidmalmsområde sträcker sig från Västerbottens kustland och 18 mil in i landet. Ett hundratal malmkroppar är kända och ca 30 har brutits. Gruvnäringen blev under en period den viktigaste industrigrenen med flera nya samhällsbyggnader som följd. Under Andra världskriget öppnades gruvor i Adak, Lainejaur och Rävliiden. Från 1943 transporterades sligkoncentratet från Kristineberg längs den nybyggda 96 km långa linbanan till Boliden. Den största och viktigaste gruvan i kommunen var Adakgruvan, där också ett helt nytt samhälle växte upp kring industrin. Men gruvbrytningen lades ner och bebyggelsen revs eller flyttades. Gruvan i Kristineberg, strax utanför kommungränsen i Lycksele, är fortfarande i drift. Det är en av Sveriges djupaste gruvor, 1 170 m. I Storliiden, Malå, bryts sedan 2001 guld, koppar och zink. Gruvan ägs av Lundin Mining och Boliden sköter driften. Ca 25 personer är anställda vid gruvan. De största industrierna i Malå kommun idag är sågen, ägd av Setra, och verkstadsföretaget Hultdin Systems AB, som bl a tillverkar utrustning till skogsbruksmaskiner.

Inventeringar

Skellefteå museum genomförde på 1980-talet en inventering som utpekade 52 objekt som skulle kunna ingå i ett framtida "Västerbottens industrimuseum" med bevarade industrihistoriskt intressanta lämningar. I Malå föreslogs följande objekt:

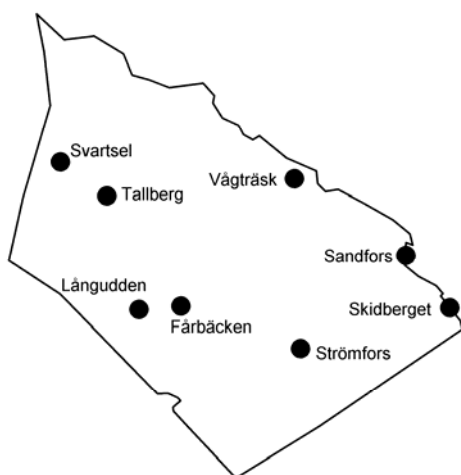
- Adakgruvan
- SGAB i Malå
- Rackejaurgruvan
- Linbanan

Skellefteå museum genomförde 2004-05 en översiktlig inventering av industrimiljöer i Västerbottens län (dock ej flottningslämningar). Då registrerades följande miljöer i Malå kommun:

Snickeri, Öhman & söner	Adak
Snickeri, f d	Adak
Snickeri, smedja, f d Hultdins	Aspliden
Båtbyggeri, Perssons	Hundberg
Kaffekvarnsfabrik, f d	Kvorbevarer
Flottarkoja	Kvarnheden
Snickeri, Norsjöfönster	Malå
Såg, ASSI Domän	Malå
Mekanisk tillverkning, Hultdins	Malå
Rackejaurgruvan	Rackejaur
Bageri, Stenbergs	Släppträsk
Cykelstig	Släppträsk
Såg, hyvleri	Springliiden
Drivstation för linbana, f d	Strömfors
Kraftstation, rester	Södra Malånäs

Skogsbruket med binäringar

Flottledslämningar finns i Skellefteälvens och Malåns dalar och deras biflöden. Viktiga biflöden var bland annat Verdbobäcken, Bockträskbäcken, Brunbäcken, Fårbäcken Vågträskbäcken och Skäppträskån. Nedan presenteras en del av de större lämningarna som finns i kommunen.

Spridningen av flottninglämningar

Svartseldammen

Svartsellet ligger i Malån längst norrut inom kommunen. Den första dammen byggdes här på 1920-talet, men dagens utseende härstammar från 1950-talets ombyggnad. Dammen består av två delar, en som stängdes igen helt vid dämning och en med dammluckor och timmerränna. Idag är dammen i riktigt dåligt skick då massorna runt betongfundamenten har sköljts bort och virket i dammluckornas och timmerrännans konstruktion är helt genomrutet. Inom snar framtid kommer dammen att innebära fara för allmänheten.

Sandfors till Skidberget

Flottleden i Skellefteälvens ursprungsfåra har kraftfulla rester efter flottningsepoken, så kallade brytare, styrarmar i form av stenfyllda timmerkistor som byggdes för att leda timret rätt i älven. Hösten 1964 tystnade Sandforsen; kraftstationen i Gallejaur stod då klar och älvfåran torrlades ca två mil nedströms byn. Skellefteälven upphörde som flottled 1970.

Styrarm i Skellefteälvens gamla fåra

Mörttjärn

Väl omhändertagen damm. Mörttjärnens är förbunden med Inretjärnen i vilken dammen ligger. Inretjärnen är i sin tur förbunden med Skellefteälven.

Övriga Flottledslämningar

- Tallberg Flottledslämningar
- Långudden Damm vid Luspen
- Fårbäcken Damm i Fårbäcken, flottarkoja
- Strömfors Timmerdamm
- Vågträsk Flottningsdamm

Malå såg

Sågen i Malå, idag ägd och driven av Setra Group, är en av Norrlands största och startades 1946. Den första sågen i Malå tillkom redan 1883 och det var en ramsåg, detta var dock enbart för husbehov. 1910 startades AB Källvik och de kom att bestå av två cirkelsågar, en hyvel och även en anslutande kvarn. Det har varit många turer kring sågen, under vissa perioder har Malå samhälle fått sin el härifrån, och fortfarande är sågen en stor arbetsgivare. Årsproduktionen var 230 000 kbm sågad trävara år 2004.

Sågen i Springliden

På fastigheten Springliden 1:87 finns en såg och hyvleri som startades 1950 av Gideon Lundqvist. I dag ägs sågen av Gideons barnbarn och den används från och till.

Perssons Båt AB

I Hundberg startades Perssons Båt AB, Hundberg 3:8, som numera har sin produktion i närbelägna samhället Adak. Strax sydöst om de två gårdarna, fastighet Hundberget 3:8, finns en verkstadslokal som inrymt ett båtbyggeri. Tillverkningen av flottningståtar och vanliga roddbåtar startades av Anton Persson 1923 i en loge som fortfarande finns kvar. Verkstadsbyggnaden uppfördes 1946-

1948. Då arbetade fem man i tillverkningen. 1970 flyttade tillverkningen till Adak.

Perssons båt, gamla båtbyggeriet i Hundberg.

Övriga binärningar till skogsbruket

Hultdins f d snickeri, smedja	Aspliden
Norsjöfönster, f d Erikssons	Kv Fräsen 1
Öhmans snickeri	Adak

Hultdins

Skogsbruket har också gett underlag för den största verkstadsindustrin i Malå, Hultdin System AB, som tillverkar skogsmaskiner. Företaget startades 1928 som snickeri i Aspliden. Verksamheten övergick till smide och mekanisk tillverkning och företaget hade på sextioalet närmare 20 personer anställda. Produktionen flyttade till Malå 1963. Idag är man ca 100 anställda. Den gamla verkstaden ligger på fastigheten Aspliden 1:81.

Hultdins, gamla verkstaden, Aspliden 1:81

Gruvnärningen

Adakgruvan

Adakgruvan växte på 1940-talet till ett samhälle. Tre fyndigheter bearbetades och ett anrikningsverk anlades. Grubrytning skedde också i Rutjebäcken och Brännmyran. I början av 1970-talet bodde 1 200 personer i Adak

med omnejd. Brytningen lades ner 1978 och inget finns i dag kvar av Adakgruvans samhälle. Husen revs eller flyttades. En minnessten är dock rest som minne av epoken.

Lainejaur

Söder om sjön Lainejaur finns lämningar av en gruva som bröts mellan åren 1941-45 av Boliden Gruv AB. Lämningarna består i princip av ett hissfundament i betong vid gruvhålet.

Rakkejaurgruvan

Av Rakkejaurgruvan finns inte heller mycket kvar, laven som byggdes redan 1927 blev ersatt på 1940-talet. 2001 flyttades den nya laven till Malå Turism vid Tjamstan. Gruvan var aktiv i perioder fram till så sent som 1988. Idag är den snart helt återställd och det finns ett reningsverk, en koja med tre förrådsbyggnader och gruvfogdekontor i området. Kojan som antagligen har byggts i samband med att fyndigheten hittades på 20-talet och den har nyligen underhållits. Förråden, var troligen för sprängämnen, är i behov av underhåll och de ligger utspridda en bit ifrån kojans, de är timrade och har dubbla lås.

Koja och ett av förråden vid Rakkejaurgruvan

Rutjebäcken

På 1930-talet lokaliserade SGU malmkroppen i Rutjebäcken och 1951 öppnade Boliden Mineral gruvdriften. Gruvan hölls igång fram till att priserna på malmen sjönk på 70-talet och den tvingades stänga. Husgrunder efter bostadshus finns kvar.

Näsliden

I Näsliden hittades ett intressant malmblock på 1920-talet. Boliden Mineral undersökte området på 1940-talet och en gruva startades 1969. Gruvan hade ca 35 arbetstillfällen och var öppen till slutet av 1980-talet.

SGU

Sveriges Geologiska Undersökning har haft kontor i Malå sedan 1940-talet. SGU har dels attraherat andra företag men också gett många

arbetstillfällena, med kartering och sitt stora arkiv av kartor, rapporter och borrkärnor.

Linbanans sträckning i Malå Kommun

Linbanan

Den geografiskt största lämningen i kommunen från gruvnäringen är linbanan som gick mellan Kristineberg och Boliden. Den passerar genom Malå kommun och bland annat den nedlagda Rakkejaurgruvan. Tidigare fanns en drivstation tillhörande linbanan bevarad i Strömfors, men denna har idag monterats ned. Drivstationen i Ytterberg är också borttagen. Linbanemasterna står kvar längs sträckningen.

Den numera nedmonterade drivstationen i Strömfors, tillhörande linbanan

Bygget gick snabbt, endast 270 dagar under 1942-43, och den var i drift i fram till 1987. Entreprenör var Nordströms Linbanor och det var ett stort projekt, då den vid uppförande var världens längsta linbana. Anledningen till att man byggde banan var att avspärningen under kriget ledde till brist på gummidäck och drivmedel, vilket ökade transportkostnaderna till det dubbla. Järn och cement var dock fortfarande lätt att få tag på.

Linbanan var en livsnerv under många år, stationerna hade telefon vilket spred information till avlägsna trakter. Det var inte heller bara slig som transporterades i korgarna utan även intern post, skjutna harar, fåglar och livslevande hundvalpar. Tjuvåkande friare har nog också förekommit. Idag kan man åka med linbanan mellan Örträsk och Mensträsk, en ca två timmar lång "övernaturlig resa" i Norsjö kommun.

Övriga verksamheter

Malånäs Elektriska Förening bildades 1922 och på kvarnplatsen en kilometer söder om Södra Malånäs byggdes en kraftstation. En kanal grävdes från Fårbäcken till Lakaträskbäcken och regleringen skedde från Bollsjaur och Släppträsket. Turbinen var på 75 hk och 1943 köptes kraftstationen upp av Skellefteå Kraft som lade ner den 1945. Idag finns rester av en tub och dammvallar kvar i området. Kraftstationer fanns även i Strömfors, Springliden och Mörttjärn från 1920-talet fram till senare delen av 1940-talet, då Skellefteå kraft tog över driften.

Bilverkstad i Adak

Bilverkstaden ligger längs väg 1018 i Adak, Brännliden.

Det första mejeriet i Malåtrakten startades i Mörttjärn år 1934. Efter ungefär tio år flyttade mejeriet in till Malå samhälle där det var verksamt fram till 1967. Mejeribyggnaden i Mörttjärn uppfördes 1936 och rymde då även två skolsalar. Byggnaden är i två våningar med öppen förstuga och ett av få hus i Malå som är reveterat. 1989 var huset i dåligt skick och rivningshotat.

Kaffekvarnfabrik, Kvorbevere

I byn Kvorbevere har det funnits en verkstadsrörelse för tillverkning av kaffekvarnar. 1905 tillverkade Oskar Bergström sin första kaffekvarn för eget bruk. Som mest var sex personer sysselsatta och verksamheten hölls igång till 1970. Idag finns en smedja för knivtillverkning i Kvorbevere.

Odlingslandskap och trädgårdar – ”det biologiska kulturarvet”

Landet väster om Lappmarksgränsen var länge huvudsakligen nyttjat av samer som levde på jakt och fiske samt renskötsel. Under 1700-talet ökade befolkningstillväxten i kustsocknarna och nybyggen togs upp allt längre västerut. Till detta bidrog också statens lappmarksreglemente som utfärdades 1749. Med detta gavs nybyggare i Lappmarken lättnader i form av frihetsår från skatt och lättnad från andra pålagor. De första nybyggena i Malå kommun kom till på 1770-talet i Fårträsk, Malåträsk och Lainejaur. Avvittringen på 1800-talet ledde också till att fler nybyggen upptogs. Avvittringen innebar att klara gränser drogs upp mellan statens och byarnas mark. Vid avvittringen skapades kronoparker där nybyggarna fick anlägga arrendelägenheter.

Jordbruket i Västerbottens inland har av tradition varit småskaligt. Klimatet och den begränsade tillgången på odlingsmark har lett till att jordbruket i äldre tid hade tyngdpunkt på boskapsskötsel. Därför var foderproduktionen av avgörande betydelse och ängsbruket kom att bli en karaktäristisk del av näringen. På 1800-talets mitt genomfördes ett stort antal damm- och övervattningsföretag. Med dessa metoder kunde man få ut upp till tio gånger mer foder än på naturängar och slättermyrar. Denna produktionsökning ledde till ökad djurhållning, bättre levnadsförhållanden och även ökad befolkning.

På 1900-talet inträdde ännu en nyodlingsperiod. Då tillkom de s k *jordbrukslägenheterna*, som från 1914 fick lån genom

Hushållningssällskapet. År 1933 bildades fonden för *arbetarsmåbruk* på initiativ av Per-Albin Hansson (statsminister 1932-36 och 1936-46). Fonden var tänkt som ett stöd för skogs- och flottningsarbetare som skulle kunna ta upp odlingar (”stödjordbruk”) och bebygga dessa för att kunna överleva på sitt säsongsbundna skogs- och flottningsarbete. Ofta kallas dessa hus för ”Per-Albin-torp”. För husen utarbetades typritningar som man oftast följde.

Småberg. Vy över odlingslandskapet med exempel på s k Per-Albin-torp. Foto Emma Wegrell.

Förändringarna i odlingslandskapet har varit stora under tiden efter Andra världskriget, i synnerhet i Norrlands inland. Jordbruket sysselsätter allt färre och de odlade markerna växer igen. I Västerbottens inland togs 58% av åkerarealen ur bruk under åren 1951 till 1989 (länsgenomsnittet var 37% för perioden). Detta innebär också att jordbrukssamhällets byggnader står oanvända och så småningom förfaller.

Ängs- och betesmarker

Länsstyrelsen i Västerbottens län har låtit göra en inventering av oplöjda och ogödslade fodermarker i länet. Inventeringen heter "Ängs- och betesmarker" och beskriver olika typer av naturslätterängar och hagmarker. Dessa marker är bland de mest artrika i vår natur. De utgör också värdefulla kulturhistoriska dokument som kan berätta om landskapets utveckling. Nedan redovisas de områden som har höga natur- och kulturvärden i Malå kommun. Områdena benämnda "restaureringsobjekt" är sådana som bedöms ha möjligheter att utveckla stora natur- och/eller kulturmiljövärden inom en 5-årsperiod om de restaureras.

Näsberg

Markerna i byn hålls öppna. Ängen är en gårdsnära **hackslåttmark** i genuin miljö med gårdsträd och flera äldre välbevarade timrade hus. Marken är tydligt stenbunden.

Flera timrade byggnader i gott skick: bostadshus, eldhus/kokhus, ladugård och en annan timrad byggnad. Ängen är öppen men viss förekomst av björk, en, rönn och tall finns.

Välbevarad fyrkantloge i Näsberg

Näsbergsbrännan

Betesmark som ligger vid en gammal gårdsplass med flera äldre byggnader och gårdsträd, bl a finns en stor björk i hagen. Området är betat av får sedan 1990 och marken är stenbunden. På området finns ett timrat bostadshus.

Småberg

Slätteräng med tät grässvål av hävdgynnade växter. Ängen upptar nästan all öppen mark mellan gårdarna. Tidigare har det varit åker här och det finns diken inom fossil åker. Ängen slås från 2004 med knivslätterbalk.

Flera byggnader i gott skick finns, bl a ett härbre, en ängslada och två andra timrade byggnader. I området finns även dike/kanal längre än 200m och väg längre än 200m i gott skick. Ängen är öppen med enstaka inslag av björk, gran, en, rönn och tall. Tre av dessa är värdefulla hagmarksträd och buskar.

Koppsele, sameviste

Utpekas i inventeringen som restaureringsobjekt, dvs. bedöms ha möjligheter att utveckla stora natur- och/eller kulturmiljövärden inom en 5-årsperiod om de restaureras.

Koppsele var Malåsamernas gamla huvudviste. Idag finns lämningar som minner om hur det en gång såg ut. Här finns en kåta och flera bodar och härbren bevarade. Restaureringsarbeten har utförts med statliga byggnadsvårdsmedel. Området är sedan 1997 naturreservat. Koppsele var då huvudvistet i Puolenkieddes lapps katteland. Platsen har även benämnts Saddava, Sandbacken, vilket kan härledas till den kulle som finns på platsen. Vid foten av kullen ligger bopplatsen. Området var bebott fram till 1900, då platsen vid lagskiftet kom under Matsbergets skifte och bebyggelsen skingrades.

Den restaurerade timmerkåtan i Koppsele.
Foto Rune Wästerby.

Trädgårdar

Även trädgårdar kan bära på natur- och kulturmiljövärden. Som andra odlingsmiljöer kan välbevarade trädgårdar hjälpa oss att förstå landskapets och samhällets utveckling.

På gamla gårdar finns ofta trädplanteringar i form alléer och vårdträd. Sådana planteringar är mycket värdefulla, både ur ett kulturhistoriskt och ur ett biologiskt perspektiv. Alléer är biotopskyddade i miljöbalken vilket innebär att det är förbjudet att avverka en allé utan tillstånd från länsstyrelsen, däremot får man ta bort enstaka träd i syfte att ersätta dessa med nya samt ta bort grenar och kvistar som utgör påtaglig fara för person eller egendom. Som allé räknas en plantering i enkel eller dubbel rad med minst fem träd. Det är viktigt att alléer förnygras kontinuerligt. Nya träd ska planteras i tid så att de kan ersätta de gamla.

Malå

I början av 1900-talet insåg Malåborna att en trevlig yttre miljö var viktig. Drivande i frågan var bland annat jägmästare Joel Wretling. Det planterades bland annat björkar inne i samhället. Idag börjar många av dessa björkar att komma upp i hög ålder och återplanteringen bör hållas efter. Idag är det Malå Trädgårdssällskap som är drivande i samma fråga: arbetet för ett grönskande samhälle. Malå Trädgårdssällskap startades 1936 och de har idag en trädgård inne i Malå samhälle.

Håptjärnliden

Folkskollärare Carl Edvard Goës kom till byn Håptjärnliden 1938 och där förvandlade han en stenig skogsbacke till en prunkande skolträdgård. Med stort eget kapital och handkraft och med hjälp av skolans elever och vaktmästare designade Goës en helt unik botanisk trädgård med bland annat terrasser, damm och försöksodlingar.

Efter 20 års arbete lades skolan ner och Goës skänkte växterna till Umeå. Fortfarande kan man se spår av terrasser, gångsystem och dammen. Ett antal växter finns också kvar.

Håptjärnliden, terrasserna under anläggande.
Foto C E Goës.

Pettersburg

På ensamgården Pettersburg finns ett vårdträd (björk).

Trädgårdsmiljöernas karaktär och värden

- spåren efter skolträdgården i Håptjärnliden i form av terrasser, gångsystem, dammar och växtmaterial
- alléer
- vårdträd

Status

- biotopskydd enligt miljöbalken (alléer)
- kulturmiljöprogram

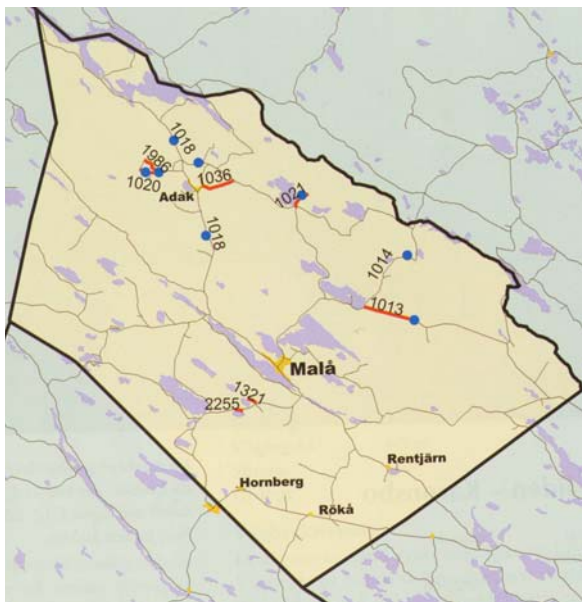
Åtgärdsförslag

- skolträdgården hålls öppen och vårdas varsamt, röjning bör göras med stor försiktighet
- trädplanteringar vårdas genom förnygring
- vårdträd bevaras

Vägmiljöer

Infrastrukturens utseende är ofta en spegling av bebyggelseutvecklingen i ett samhälle. I Malå kommun har vattenvägarna varit de första och effektivaste kommunikationsstråken. Stigar har därefter skapats och senare utvecklats till dagens vägar. Före 1700-talets mitt var körbara vägar sällsynta. Dalgångarna var de mest naturliga färdvägarna vintertid, medan sommarvägarna undvek våtmarker och höjdskillnader. Ofta drogs vägarna längs åsar, som hade fast och dränerad mark.

Vägverket har tillsammans med länsstyrelserna i Norrbottens och Västerbottens län inventerat länens kulturhistoriska vägmiljöer och dessa presenterades år 2001. Vid bedömningen av vägarna har följande kriterier varit vägledande; autenticitet, kontinuitet, kommunikationshistoriskt värde, upplevelsemässigt värde och pedagogiskt värde. De omgivande natur- och kulturlandskapen och diverse specifika objekt (t ex broar, vägvisare, stenmurar) i områdena har varit extra viktigt när vägsträckorna har bedömts som bevarandevärda.

Översiktskarta, utpekade värdefulla vägmiljöer

Väg 1013 Björkliden

Den statliga vägen 1013 är en så kallad AK-väg som är mycket rak och sträcker sig hela 6 km fram till Björkliden genom ungskog. Längs vägen finns telefonstolpar med porslinsisolatorer som ramar in vägen och ger en optisk vägledning. Genom byn Björkliden löper en stenmur längs med vägen och en

fastighet har en gårdsallé av rönn. Vägen är byggd 1934 med en bredd av fyra meter.

Vägmiljöns karaktär

-typisk AK-väg
-representerar byggnationerna under 30-talet.

Status

-klassat som värdefull vägmiljö av Lst/Vv.

Åtgärdsförslag

-vägen bör behålla sin sträckning, murarna genom byn och dikning bör göras med försiktighet.

Väg 1021 Kokträsk – Stennäs

Vägen 1021 till Kokträsk och Stennäs är också statlig men är av helt annan typ. Den mindre grusvägen smälter väl i miljön då den följer landskapets topografi i ca 2 km. 1939 byggdes vägen med 3 meters bredd. Genom byarna går den genom blandad bebyggelse och småskaligt odlingslandskap, vilket i Kokträsk ger en fin utblick mot sjön. Stenmurar finns i odlingslandskapet men inte i anslutning till vägen. Mellan de båda byarna finns en bevarad kilometerstolpe av plåt och längs vägen går belysningsstolpar av trä med byhattsarmaturer.

Vägmiljöns karaktär

-vägen ger ett småskaligt intryck och smälter väl samman med omgivande miljö
-ursprunglig karaktär är väl bevarad och ett fint exempel på en 1930-talsväg.

Status

-klassat som värdefull vägmiljö av Lst/Vv.

Åtgärdsförslag

-vägen bör ej breddas utan mötesplatser bör anläggas istället. Varsam dikning är också viktigt.

Väg 1020 Hundberg

Till Hundberg går en enskild grusväg med statsbidrag som finansiering. Vägsträckan är ca 2 km och den har en bredd på 5-6 meter. Vägen följer det svagt böljande landskapet och inne i byn ligger den uppe på liden med varierande bebyggelse på ömse sidor. Odlingsytor med synliga rösen mellan vägen och sjön Hundträsket ger en vacker utsikt. På flera ställen finns björkar planterade vilket ger en fin inramning, men de är för få för att kallas allé. I Hundberg finns även en vägvisare och en kilometerstolpe.

Vägmiljöns karaktär

-vägen är väl anpassad efter naturen och dessutom välbevarad i den småskaliga jordbruksmiljön.

Status

-klassat som värdefull vägmiljö av Lst/Vv.

Åtgärdsförslag

-vägbeläggning bör bevaras och vårdas både i form och i profil. Dikning bör göras varsamt och sly bör röjas intill vägen, speciellt vid byns björkar.

Väg 1036 Adak – Kvorbevaré

Mellan byarna Adak och Kvorbevaré går väg nummer 1036 som är en enskild väg med statsbidrag. Sträckan är ca 3,5 km och vägbeläggningen är av grus med små diken. Vägen fanns utritad på generalstabskartan från 1931 och är den gamla byvägen mellan Nyliden och Kvorbevaré som användes innan gruvdriften kom igång på 1940-talet. Sträckningen går genom gamla delen av Adak där flera gårdar ligger i lidläge i ett vackert kulturlandskap. Några av gårdarna har fina björkalléer längs uppfarterna och enstaka björkar finns också utmed vägen. Moderna belyningsstolpar ger dock ett sterilt intryck i den annars så sammanhållna miljön.

Vägmiljöns karaktär

-välbevarad grusväg med lång kontinuitet som första väg mellan byarna. Den ursprungliga sträckningen genom den välbevarade odlingsmiljön är karaktäristiskt för jordbruksbyar i inlandet.

Status

-klassat som värdefull vägmiljö av Lst/Vv.

Åtgärdsförslag

-småskaligheten och grusbeläggningen bör bevaras och varsam dikning.

Väg 1321 Norra Fårträsk

In till byn Norra Fårträsk går en mindre grusväg som är enskild men finansieras med statsbidrag. Sträckan är ca 900 meter och den slingrar sig ålderdomligt och tätt intill bebyggelsen längs Fårbergets sydsluttning. Belysningsstolpar av stål och med s k byhattsarmatur finns längs vägen. Odlingslandskap breder ut sig söder om vägen och ner mot sjön. Intill sjön finns ett ladlandskap med slåtterängar. Bebyggelsen utgörs främst av traditionella västerbottniska gårdar.

Vägmiljöns karaktär

-det är ett fint exempel på byväg i en småbrukarmiljö i inlandet.

Status

-klassat som värdefull vägmiljö av Lst/Vv.

Åtgärdsförslag

-vägens sträckning och bredd bör bevaras ålderdomligt i det bevarandevärda odlingslandskapet
-viktigt är också att tänka på färg och material om nytt bärlager skall läggas på.

Väg 1986 Hundberg

Grusvägen 1986 är slingrande och backig i det varierande landskapet. Dikena är väl anpassade till vägens storlek men vägen har troligen breddats någon gång då mötesplatser kan skönjas på enstaka platser. Vägen går genom skogsmark med blandskog och passerar några odlingsytor med lador. Bebyggelsen har inslag av äldre timrade ekonomibyggnader men de flesta boningshusen är från 1930-40-talen. Viss del av odlingsmarken hävdas fortfarande men mycket håller på att växa igen. Telefonstolpar med porslinsisolatorer finns längs vägen såsom belysningsstolpar med byhattsarmaturer. Vägen finns utritad på generalstabskartan Malå, 1931.

Vägmiljöns karaktär

-väg med bevarad kontinuitet och anpassning till omgivande miljö.

Status

-klassat som värdefull vägmiljö av Lst/Vv.

Åtgärdsförslag

-sträckning och bredd bör bevaras.
-gärna återställning av mötesplatserna eller kanske förtydligande av dem.
-varsam dikning föreslås.

Svedjan, foto Jeanette Joelsson

Väg 2255 Svedjan

Genom byn Svedjan (Södra Fårträsk) går den småskaliga och smala vägen 2255. Vägkroppen är ytterst liten och dikena är nästan obefintliga. Vägen följer topografin i byn och omgivningen är hävdad odlingsmark.

Bebyggelsen har karaktären av en radby med grupperade gårdar utmed vägen. Till stor del är bebyggelsen traditionella västerbottengårdar men även modernare gårdar finns. Vid den södra infarten till byn finns en kort enkelradig björkallé. Flera av björkarna är dock skadade genom påkörningar.

Vägmiljöns karaktär

-vägens ålderdomliga karaktär smälter väl in i miljön. Det är en upplevelsemässig och pedagogisk vägmiljö i ett småbrukarlandskap i inlandet.

Status

-klassat som värdefull vägmiljö av Lst/Vv.

Åtgärdsförslag

-vägens profil och plan bör bevaras
-björkallén är viktig i sammanhanget.

Domarvägen

Den s k Domarvägen från Lycksele till Arvidsjaur gick i äldre tid över Björksele-Hornberg-Malå-Kokträsk. Sträckan mellan Fårträsk och Malåträsket är registrerad i Fornminnesregistret (RAÅ 190 Malå sn).

Vägmiljöobjekt

24110130010 Stenmurar

Längs väg 1013 finns två stenmurar, nordöst om vägen alldeles vid en gård. Murarna är 60 respektive 155 meter långa och i höjdlid upp till en meter hög och ungefär en meter bred. Bägge murarna är utrasade och i behov av underhåll.

24110140010 Stenmurar

Längs vägen 1014 finns ytterligare 4 murar 10-50 meter långa och i höjdlid upptill en meter. De ligger nordöst om vägen och är delvis skynda av träd och sly.

24110150020 Plattbro

Längs väg 1015 vid Björkland norr om Adak finns en plattbro av betong över Skäppträskån. Bron byggdes 1934, har en spännvidd på sex meter och landsfästena av huggen sten.

24110180010 Stenmur

Vid väg 1018 finns en stenmur som är 85 meter lång, upp till en meter hög och en meter bred. Utsidorna är murade i större stenar och mitten är fylld med mindre stenar. Muren ligger på västra sidan om vägen och den är delvis utrasad.

24110180020 Stenvalvsbro

Över Skäppträskån väster om Tullberg finns en stenvalvsbro från 1915 av Oskar Finnberg, Norsjö. Bron är i huggen granit och har under senare år breddats. På den västra sidan om bron, och väg 1018, finns resterna av

Tullbergsdammen. Bron är i Länsstyrelsen broinventering 1995 utpekad som en karaktäristisk representant för brotypen (klass 1B). Underhåll och reparationer bör ske i samråd med antikvarisk myndighet.

Tullbergsbron innan breddning.

24110210010 Kilometerstolpe

En kilometerstolpe finns bevarad längs väg 1021. Den består av en järnstolpe med vit plåtskylt med siffran 1 utskuren i plåten och vattenbyggnadsstyrelsens emblem ovan siffran. Skylten står på västra sidan om vägen.

24210200010 Vägvisare

En vägvisare för enskild väg står på väg 1020 och pekar in på väg 1986 och med texten Granliden 20 i relief. Stolpen och skylten är målade gula, och något flaggade, och skylten är formad som en pil. Stolpen har en platt knapp.

24210200020 Kilometerstolpe

Längs väg 1020 finns en kilometerstolpe i järn och med en plåtskylt där siffran 4 är utfalsad i plåten. Skylten står på västra sidan om vägen.

Bebyggelseregister

I registret finns alla byar och alla fastigheter som tas upp i kulturmiljöprogrammets kapitel om bebyggelsemiljöer av kulturhistoriskt värde.

Ofta har fastigheterna andra namn än byns namn, vilket har markerats i beskrivningarnas rubriker med fastighetsnamn inom parentes, t ex Adak (Asplund). Registret hänvisar till rätt by i beskrivningen, t ex Asplund 1:14 – se Adak. Under byns namn ges en hänvisning om fastighetsnamnen inte är desamma som bynamnet, t ex Gustavsbränna (= Öberg 1:8).

Adak	(=Asplund 1:165, 1:21, 1:19, 1:128, 1:14, 1:154, 1:17, 1:37, 1:55)
Aspliden 1:34	
Aspliden 1:66	
Aspliden 1:91	
Aspliden 1:92	
Aspliden 2:4	se Gamla Aspliden
Asplund 1:128	se Adak
Asplund 1:14	se Adak
Asplund 1:154	se Adak
Asplund 1:165	se Adak
Asplund 1:17	se Adak, Strömnäs
Asplund 1:19	se Adak
Asplund 1:21	se Adak
Asplund 1:37	se Adak
Asplund 1:55	se Adak
Avasund	(=Skäppträskåheden 3:1)
Avaås 1:4	
Avaås 1:5	
Bastuselet 1:59	se Storhult
Bastuselet 1:16	se Lönås
Bastuselet 1:4	
Bastuselet 1:65	
Björkliden 1:2	
Björkliden 3:2	
Björkås 1:25	
Brånan	(= Vännäs 1:12, 1:16, 1:18, 1:20)
Brännträsk 1:2	
Brännudden 1:2	
Brännudden 1:3	
Brännäs 1:18	
Brännäs 1:22	se Malå-Vännäs
Böle 1:8	se Bølheden
Bølheden	(=Bøle 1:8)
Fårträsk 1:27	se Svedjan
Fårträsk 1:30	se Svedjan
Fårträsk 1:43	se Svedjan
Fårträsk 2:22	se Svedjan
Fårträsk 2:31	se Norra Fårträsk
Fårträsk 2:33	se Norra Fårträsk
Fårträsk 2:37	se Norra Fårträsk
Gamla Aspliden	(=Aspliden 2:4)

Granberget 2:5
 Granberget 2:6
 Grundnäs 1:3
 Grundträsk 1:29 se Skidberget
 Grundträsk 1:3 se Långträsk
 Grundträsk 1:7 se Långträsk
 Grundträsk 2:1 se Skidberget
 Grundträsk 21:4
 Grundträsk 22:15 se Långträsk
 Grundträsk 23:1
 Grundträsk 25:1
 Grundträsk 28:1
 Grundträsk 29:1
 Gustavsbränna (= Öberg 1:8)

Hemliden (= Ö Lainejaur 1:37, 1:19, 1:21)
 Holmsjö 1:21
 Holmsjö 1:22
 Holmsjö 1:27
 Holmsjö 2:4
 Hundberg 1:14
 Hundberg 1:5
 Hundberg 1:6
 Hundberg 3:3
 Högnäs 1:3
 Högnäs 1:4 se Pettersburg

Keppejaur 1:14 se Näsudden
 Keppejaur 1:30/1:48 se Näsudden
 Keppejaur 1:35 se Näsudden
 Koppsele (= Malådalen 3:1)
 Kvarnheden 1:8
 Kvorbevare 1:19
 Kvorbevare 1:5 se Sörgården
 Kvorbevare 1:8
 Kvorbevare 3:1

Lindenäs 1:12
 Ljungby (=Tjäderträsk 1:10)
 Ljungby 1:3
 Ljungby 1:4
 Lund 1:1
 Långträsk (=Grundträsk 22:15, 1:7, 1:3)
 Långträsk 1:11
 Långträsk 1:2
 Långträsk 1:7
 Långträsk 3:1
 Lönås (= Bastuselet 1:16)

Malå 1:64
 Malå 3:1; kyrkoherdebostad
 Malå kv Abborren 7
 Malå kv Axet
 Malå kv Björnen, del av
 Malå kv Björnen; hyreshus
 Malå kv Bonden

Malå kv Borret
 Malå kv Braxen 9
 Malå kv Bävern; Forum och kommunhuset
 Malå kv Granen 6
 Malå kv Grankotten
 Malå kv Gäddan 1
 Malå kv Gäddan 11
 Malå kv Gäddan 7
 Malå kv Gäddan 8
 Malå kv Haren 5
 Malå kv Häggen 19
 Malå kv Krusbäret 2
 Malå kv Lommen 16
 Malå kv Lönner 2
 Malå kv Plogen 7
 Malå kv Renen 10
 Malå kv Renen, Kyrkan
 Malå kv Råven 3
 Malå kv Siken 18
 Malå kv Släggan
 Malå kv Tallen 6
 Malå kv Tjädern 7; Museum Göta & Verner
 Malå Kv Trumman; Malåborg
 Malå kv Vajan 11
 Malå kv Vajan, Snickargatan...
 Malå Lappstaden
 Malådalen 3:1 se Koppsele och Setsele
 Malåleden 1:4
 Malåleden 1:6
 Malånäs 1:23
 Malånäs 1:46
 Malånäs 1:48
 Malånäs 1:62
 Malånäs 1:63
 Malå-Vännäs (=Brännäs 1:22)
 Malå-Vännäs 4:13
 Malå-Vännäs 4:6
 Murpejaur (= Släppliden 2:8)
 Mörtberg 1:10
 Mörtberg 1:14
 Mörtberg 1:4
 Mörtberg 1:6
 Mörtberg 2:1 se Mörtjärn
 Mörtjärn (=Mörtberg 1:10, 1:14, 1:4, 1:6, 2:1)
 Mörtjärn 1:2
 Mörtjärn 1:28
 Mörtjärn 4:1

 Njasak (= Släppräsk 1:50)
 Norra Fårträsk (= Fårträsk 2:31, 2:33, 2:37)
 Norra Johannisberg 1:7
 Nåda (= Rentjärn 1:83, 1:25)
 Näsberg 1:15 se Näsbergsbrännan
 Näsberg 1:17 se Näsleden
 Näsbergsbrännan (= Näsberg 1:15)
 Näsleden 1:17

Näsliden 1:4	
Näsudden	(= Keppejaur 1:30/1:48, 1:14, 1:35)
Pettersburg	(=Högnäs 1:4)
Rackejaur 1:2	
Rentjärn 1:25	se Nåda
Rentjärn 1:33	
Rentjärn 1:58	
Rentjärn 1:61	
Rentjärn 1:83	se Nåda
Rentjärn 2:14	
Sandfors 1:7	
Setsele	(= Malådalen 3:1)
Skidberget	(= Grundträsk 2:1, 1:29)
Skäppträskåheden 3:1	se Avasund
Skäppträskåheden 3:6	se Storselet
Skäppträskåheden 3:7	se Storselet
Släppliden 2:8	se Murpejaur
Släppträsk 1:22	
Släppträsk 1:50	se Njasak
Släppträsk 1:62	
Släppträsk 1:64	
Småberg 1:3	
Stennäs 1:10	
Stennäs 1:7	
Storhult	(= Bastuselet 1:59)
Storselet	(= Skäppträskåheden 3:6, 3:7)
Strömfors 1:12	
Strömfors 1:4	
Strömnäs	se Adak, Asplund 1:17
Sunnanå 1:4	
Svanaberget 1:2	
Svartlund 1:2	
Svedjan	(= Färträsk 2:22, 1:30, 1:27, 1:43)
Sörgården	(= Kvorbevare 1:5)
Tallberg 1:4	
Tjäderträsk 1:10	se Ljungby
Tjäderträsk 1:12	se Östanbäck
Tjäderträsk 1:3	
Tvärland 1:1	
Udden	(= Östra Lainejaur 1:54)
Vännäs 1:12	se Brånan
Vännäs 1:16	se Brånan
Vännäs 1:18	se Brånan
Vännäs 1:20	se Brånan
Västra Lainejaur 1:19	
Västra Lainejaur 1:22	
Västra Lainejaur 1:44	
Västra Lainejaur 1:54	
Västra Lainejaur 1:64	

Ytterberg 1:16
Ytterberg 1:8

Öberg 1:24	
Öberg 1:8	se Gustavsbrännan
Östanbäck	(= Tjäderträsk 1:12)
Östra Lainejaur 1:19	se Hemliden
Östra Lainejaur 1:21	se Hemliden
Östra Lainejaur 1:37	se Hemliden
Östra Lainejaur 1:54	se Udden

Appendix

Under 2007 utfördes kompletterande fältarbete av Inga-Britt Hultmar. Resultatet av detta har lagts till i detta appendix. Dess innehåll har ej granskats av Skellefteå museum.

Källor

OY Botnia Foto AB, "Vår hembygd Lycksele-Malå", 2006-2007

Intervjuer med gårdsägare

Egna iakttagelser

Adakliden

På fastigheten Nylund 1:73 finns en loge med brutet sadeltak från 1930-talet. Modellen är typisk för Adakområdet.

Nylund 1:73

I byn finns även en timrad stuga från 1924 med mittpostfönster och pardörr som är vit- och gulmålad med överljus. Stugan är klädd med en rödmålad locklistpanel och står på en stenfot av natursten. Byggnaden ligger på fastigheten Nylund 1:6.

Nylund 1:6

En timrad loge från 1901 finns på fastigheten Asplund 1:29. Årtalet är inristat i kroppåsen. En timrad lada som tidigare stod bredvid logen har

flyttats upp till gårdstomten. Fastighetens mangårdsbyggnad är uppförd 1946. På fastigheten finns även ekonomibyggnader.

Asplund 1:29

På fastigheten Asplund 1:8 finns ett äldre bostadshus, troligtvis uppfört på 1920- eller 30-talet. Byggnaden är klädd med liggande panel och har sexdelade korspostfönster samt en inbyggd förstuga. På fastigheten finns ytterligare ett liknande hus, en timrad lada med snedställda sidor samt ett stort antal ekonomibyggnader. Mangårdsbyggnaden på fastigheten är uppförd på 1920-talet och renoverad på 1950-talet.

Asplund 1:8

Almbo

På fastigheten Släpträsk 1:6 finns ett härbre byggt som gethus på 1830-talet i Grannäs och flyttat till sin nuvarande plats på senare tid. Intill härbret finns en rökkåta, byggd under senare delen av 1900-talet.

Släpträsk 1:6

På gården finns även en bagarstuga som ursprungligen kommer från Grannäs. Stugan är byggd av Johan Jonsson 1906. Årtalet är inristat i kroppåsen.

Bagarstuga Släpträsk 1:6

Mangårdsbyggnaden är från 1930-talet, renoverad 1962 och tillbyggd på 1980-talet.

Bergnäs

På fastigheten Bergnäs 1:6 finns en timrad loge uppförd år 1900 samt en timrad lada som är flyttad till platsen. Mangårdsbyggnaden på gården är delvis timrad och uppfördes 1923.

Bergnäs 1:6

Björkland/Grundträsk

På fastigheten Grundträsk 5:1 finns en timrad enkelstuga med pardörr med speglar och sexdelade fönster i bottenvåningen samt tvådelade i vindsvåningen. Bagarstugan uppfördes ursprungligen på en annan fastighet i Björkland men flyttades till sin nuvarande plats på 1940-talet. På fastigheten finns även en mangårdsbyggnad uppförd 1934-35, en delvis timrad ladugårdslänga, en timrad loge och en mindre timrad bod.

Grundträsk 5:1

I byn finns även en timrad bagarstuga från 1703 som står på fastigheten Asplund 1:18. Årtalet 1703 finns inristat i byggnadens kroppås tillsammans med initialerna I U. Byggnaden står på en enkel stengrund och har sexdelade fönster och gulmålad pardörr med gröna foder. Mangårdsbyggnaden är från 1953 och ladugården från 1940-talet.

Asplund 1:18

Brunnäs

Brunnäs ligger ca 6 km från Malå samhälle, på södra sidan om Brunträsket. Brunnäs var från början ett lappviste och förste bebyggaren var samnen Nils Sjulsson Lundmark som kom flyttande från Luspevallen i Strömfors. Han var bland annat nämndeman och snickare och var den som gjorde snickerierna till predikstolen i Malå kyrka 1852.

Enkelstuga Brunnäs 1:4

På fastigheten Brunnäs 1:4 finns en timrad enkelstuga i ett och ett halvt plan, byggd 1874. Där finns även ett härbre, uppfört på platsen 1774 och troligen flyttat dit i samband med att Nils Sjulsson slog sig ner där, liskom en timrad fyrkantsloge som har året 1884 inristat i kroppåsen. Mangårdsbyggnaden på gården är från 1887 med stomme av timmer och renoverad 1926, 1953 och 1977.

Mangårdsbyggnad Brunnäs 1:4

Brunträsk

På fastigheten Brunträsk 3:1 finns en timrad enkelstuga i ett och ett halvt plan från 1904. Detta är det äldsta bevarade huset i Brunträsk. På fastigheten finns även en nyare mangårdsbyggnad från 1961-62, en ladugårdslänga som är delvis timrad, en timrad bod, jordkällare och en timrad sommarladugård. De flesta byggnaderna har plåttak.

Brunträsk 3:1

Brännberg

Brännberg ligger 2km öster om Grundträsk vid väg 1012 och består av fyra gårdsställen.

På fastigheten Rentjärn 1:66 finns en parstuga, timrad i ett och ett halvt plan med panelklädd fasad, sexdelade fönster och öppen veranda. På fastigheten finns även en villa från 1971 med tegelfasad samt en timrad bagarstuga från slutet av 1800-talet med sexdelade fönster på en enkel grund av natursten. På fastigheten finns även ytterligare ekonomibygnader.

Bagarstuga Rentjärn 1:66

På fastigheten Grundträsk 22:3, 1:3 finns en timrad loge med årtalet 1908 inristad i kroppåsen.

Förrådsbyggnad Grundträsk 22:3, 1:3

Timrad loge Grundträsk 22:3, 1:3

På fastigheten finns även rester av en ladugård i betongsten med hinkflöjel framför samt en lång förrådsbyggnad. Mangårdsbyggnaden är riven.

Böle

På fastigheten Böle 1:6/1:9 finns ett timrat hus som flyttades till Böle från Fnöskskräsket i början av 1900-talet.

Böle 1:6/1:9

I byn finns även en timrad bagarstuga med tillbyggd uthuslänga på fastigheten Böle 1:10/1:7. På samma fastighet finns en mangårdsbyggnad från 1870-talet vilken är den första som byggdes i Böle. Till fastigheten hör även en timrad loge samt flera ekonomibygnader.

Böle 1:10/1:7

Grannäs

Byn Grannäs ligger på södra sidan av Släpträsket och har samiska anor.

I byn finns ett härbre på fastigheten Grannäs 1:4.

Grannäs 1:4

På fastigheten Grannäs 1:5/2:2 finns ett hus från 1920-talet, timrat i ett och ett halvt plan. Fasaden är klädd med locklistpanel och byggnaden har niodelade fönster.

Grannäs 1:5/2:2

Hemnäs

På fastigheten Hemnäs 1:8 finns en timrad kornbod från 1880-talet, byggd av Hemnäs-Johannes, den förste bosättaren i Hemnäs.

Hemnäs 1:8

Håptjärnliden

På fastigheten Bastuselet 1:53 finns en timrad omålad sommarladugård från 1775 i ursprungligt skick förutom en senare tillbyggnad. Årtalet finns inristat i stommen.

Bastuselet 1:53

Karolinelund

På Karolinelund 1:9 finns en timrad stuga uppförd 1936 som bagarstuga och senare ombyggd till permanentbostad.

Karolinelund 1:9

I byn finns även en stor timrad loge från 1896-1900 på fastigheten Karolinelund 1:4. Logen är uppförd av grovt, ej skarvat timmer, i två plan, varje plan är 105 m² stort.

Kokträsk

Kokträsk skola, Kokträsk 1:29, är uppförd 1938. Skolverksamheten lades ner 1952.

Kokträsk 1:29

Lundnäs

I Lundnäs på fastigheten Lejonström 2:1 finns en skogsbruksskola uppförd omkring 1950 av Domänverket. Anläggningen bestod tidigare av två byggnader varav den kvarstående innehåller kök, matsal och arbetsledarbostäder. I byggnaden bedrevs skogsbruksskola i ca tio år. Den andra byggnaden var en barack som flyttades till Malå omkring 1970.

Lejonström 2:1

Matsberg

Matsberg består av tre fastigheter norr om Matsbergstjärnen.

Fastigheten Matsberg 1:5 ligger västerut i byn. Mangårdsbyggnaden är från 1800-talet och flyttades till gården 1944. På fastigheten finns även en ditflyttad sommarstuga från Matsberg 1:64, samt en timrad bod.

Mangårdsbyggnad Matsberg 1:5

Timrad bod Matsberg 1:5

På den mittersta fastigheten i byn, Matsberg 1:6, finns ett härbre.

Nyborg

Nyborg hette ursprungligen Lilltjärnliden.

På fastigheten Fårträsk 2:47 finns det första huset som byggdes i Nyborg. Det timrades upp 1908-09 och har sexdelade fönster och öppen veranda. Halva huset var ursprungligen fähus. Huset har senare nyttjats som sommarhus. Mangårdsbyggnaden på fastigheten är från 1938-39.

Fårträsk 2:47

Rentjärnberg

På fastigheten Rentjärnberg 1:5 finns en timrad bagarstuga från 1905 som är hopbyggd med en äldre del som utgör vedbod och förråd. Bagarstugan har pardörr med speglar och sexdelade fönster. Gårdens mangårdsbyggnad är från 1946.

Rentjärnberg 1:5

Sjulnäs

På fastigheten Sjulnäs 1:2 finns en delvis timrad sommarstuga/bagarstuga, ursprungligen uppförd i Näsudden men flyttad till sin nuvarande plats på 1920-talet. Huset är rödfärgat och har en blå- och vitmålad spegeldörr. Bagarstugan är fortfarande i bruk. Mangårdsbyggnaden på gården är uppförd 1937 och renoverad bland annat 1978-79.

Bagarstuga/sommarstuga Sjulnäs 1:2

På fastigheten finns även en stor ladugårdslänga, en timrad loge och bod, jordkällare med plåttak samt en rödfärgad timrad lada med snedställda väggar.

Lada med snedställda väggar Sjulnäs 1:2

Springliden

På fastigheten Östra Lainejaur 1:40 finns en timrad stuga i ett plan med kors- och mittpostfönster samt snickeriveranda. På gården finns även en timrad lada och några mindre ekonomibyggnader.

Östra Lainejaur 1:40

Storholmen

På en udde vid södra sidan av Storholmen ligger en ensamgård på fastigheten Öberg 1:7. På fastigheten finns en timrad stuga från 1919. Årtalet finns inristat i byggnadens kroppås. På fastigheten finns även en mangårdsbyggnad, bagarstuga, en timrad lada samt en ladugårdslänga.

Öberg 1:7

Vågträsk

Vågträsk ligger på nordvästra sidan av Vågträsket och är en ensamgård med anor från 1830-talet. På gården växte författaren Stig Höijer Israelsson upp och här levde han även större delen av sitt liv. Han var mycket intresserad av den gamla kulturen. Gårdens mangårdsbyggnad är uppförd i tegel 1943. Teglet är slaget på gården. Fasaden är putsad.

På fastigheten finns även en del av ett timrat hus från 1874 bevarat. Byggnaden var tidigare smedja och bagarstuga.

Timrat hus Vågträsk

Här finns även en bod från 1850 med årtal inristat i kroppåsen.

Bod Vågträsk

På gården finns en skulptur av Stig Höjer Israelsson av olikfärgade glasbetongstenar på en stolpe av cement. Skulpturen symboliserar en önskan om världsfred och de olika färgerna i stenarna de olika folkslagen på jorden.

Skulptur Vågträsk

Västra Storstjärnen

Söder om Västra Storstjärnen finns en vinkelbyggd byggnad på fastigheten Lejonström 1:7. Byggnaden har brutet tak, mittpostfönster och pardörr. Fastigheten har tillhört Emanuel Mörtsell och där finns dammar som hör till en sågverksanläggning som Mörtsell enligt uppgift skall ha uppfört.

Lejonström 1:7

Sunnanvik

På fastigheten Keppejaure 1:12 finns en timrad bagarstuga med bod samt en fristående timrad bod.

Bagarstuga med bod Keppejaure 1:12

Häbre Keppejaure 1:12

På samma fastighet finns även ett timrat häbre från 1700-talet, ursprungligen uppfört i Koppsele. Mangårdsbyggnaden på gården är uppförd 1934 och renoverades på 1960-talet.

På fastigheten Keppejaure 1:25 finns två timrade bodar, förmodligen uppförda omkring sekelskiftet 1900. Den ena boden har flyttats till gården från Malå där den troligtvis stod intill Lappstugorna. Den andra boden har flyttats till dess nuvarande plats från Bockträsk, Sorsele. Gårdens mangårdsbyggnad är uppförd 1977.

Keppejaure 1:25

Surliden

På fastigheten Nylund 1:23 finns ett delvis timrat hus med snickeriveranda.

Nylund 1:23

Tjärnberg

På fastigheten Tjärnberg 1:46 finns en timrad bagarstuga från 1800-talets slut som flyttades till sin nuvarande plats 1979, byggdes ut och renoverades.

Tjärnberg 1:46

På Tjärnberg 1:68 finns enligt uppgift byns äldsta hus som är en timrad stuga från början av 1800-talet. Husets förste ägare var Erik Nilsson Tjärnlund. Huset flyttades till sin nuvarande plats i slutet av 1800-talet.

Tjärnberg 1:68

På fastigheten Tjärnberg 1:14 finns en timrad bod uppförd i slutet av 1800-talet, en mangårdsbyggnad från 1898 samt en gammal timrad sommarstuga.

Tjärnberg 1:14

Vallen

Byn Vallen består av tre fastigheter nordost om Grundträsket.

Östra Lainejaur 1:39 är gården som ligger längst till i öster i byn. På fastigheten finns ett timrat hus uppfört 1896 med mittpostfönster. Byggnaden har en inbyggd farstukvist med pardörr och överljus. Mangårdsbyggnaden på gården är från början av 1940-talet. På gården finns även en del av den gamla ladugårdsbyggnaden kvar. Gården hålls öppen.

Östra Lainejaur 1:39

